

న తీ అ న సూ య

కామేశ్వర శివశర్మ

స తీ అ న సూ య

(ఆఱుకముల నాటకము)

రచయిత:

కొర్నేపాటి శేషగిరిరావు

టీచర్, మేనేజరు - హిందూ ఎలి మెంటరీస్కూలు,

చేబ్రోలు, తెనాలి తాలూకా.

ప్రకాశకులు:

వేంకట్రామ తోకో, బెజవాడ

పబ్లిషర్సు అండ్ బుక్ సెల్లర్సు.

ప్రథమ ముద్రణ: 1000 ప్రతులు.

[మొదట 1-8-0]

సర్వస్వామ్యములు }
గ్రంథకర్త }

అ రణ ము

అనుపమ సాధ్వీచరితము
ఘనతర సంపత్క-రంబు కళ్యాణద మీ
అనసూయాభిదరూపకము
అనసూయకు నాడుసుతకు నరణంబిత్తున్.

దేశోద్ధారక విద్యాపరిషత్తు, చెబ్బి, వి

- ముందుచరణ - 1. మేధూరి నోబిందాచారిగారు, బా.యండు శైక్రతిరి. 2. సబ్ నోబిల్ హన్నారావుగారు, ప్రెసిడెంటు.
 3. గ్రంథకర్త. 4. సుకా రాధాకృష్ణమూర్తిగారు, ప్రెసిడెంటు.
 రెండవ పరుగు:- 1. పినపాల వాసరదాసుగారు, యత్స్వ శైక్రతిరి. 2. నోబిల్ మాడి చిరంజీవరావుగారు, యత్స్వ ప్రెసిడెంటు.

విజ్ఞప్తి

ఈ యనసూయా నాటకమును నేనెప్పుడో పడునైదేడుల క్రిందట రచించితిని. ఆర్థిక దృష్టితివలన నింతవరకుఁ బ్రకటించుకొనఁ జాలకుంటి. నేటికిఁ బెక్కురు మిత్రుల ద్రవ్యసహాయమున సీకార్యము గట్టెక్కినందులకు నేను వారిమేలు మరువఁజాల.

అడిగినంత నాయుదు దయయుంచి శ్రమయనక చక్కని పీఠికను వ్రాసియిచ్చిన మిత్రసత్తములు 'భాషాప్రపీఠ' పిశిపాటి సూర్యనారాయణగారికిని, అనుగ్రహమున సదభిప్రాయము లొసంగిన సాహిత్య బంధువులు 'కవిబ్రహ్మ' ఏటుకూరి వెంకటనరసయ్యగారికిని, సూరశిఖామణులు ఎఁవర్తి రోశయ్యగారికిని, ఆత్మబంధువులు ఏటుకూరి సీతారామయ్యగారికిని, ఆబాల్యమిత్రులు నల్లూరి జగన్నాథాచార్యులు గారికిని, నా కృతజ్ఞతావందన సహస్రము లర్పించుచున్నాను.

ఇట్లు,
విద్యద్విధేయుఁడు
కృతికర్త.

ప్రశంస

శ్రీలీలానటుడైన విష్ణుపద రాజీవమ్ములక్ వ్రాలి చా
హళిం గొగిటగుచ్చి వక్షమును మూర్ఖాగ్రాణమున్ సల్పు నా
శ్రీలక్ష్మీ సుకటాక్ష వీక్షణము నర్చించున్ ధిమింధింధిమి
తాళస్ఫూర్తికి ఈవిరావ్యయు శిరస్తానాగ్రభాగమ్మునక్

పరమ యుగంధర ప్రజ్ఞావిభాసిత
విపుల తంత్రజ్ఞు లార్చేలవారు
కపిసార్వభౌమ విఖ్యాత సారస్వత
విభ్రాజమాను లార్చేలవారు
దానభస్కర యశోదార తేజోన్నత
వితరణశాలు లార్చేలవారు
ఖడ్గనారాయణ ఖ్యాతప్రభూపిత
వీరాధిపీరు లార్చేలవారు

లిందు ఈదర మశసుధాంబురాశి
పూర్ణ శుభ్రాంశుమండల స్ఫూర్తిమూర్తి
దానధారాప్రవాహ కందలితక్రీ
రమ్యగుణతంత్రి వేంకటరాయమంత్రి.

తొలినుడి

ఈ 'అనసూయ' నాటకరచయిత శ్రీయుత కొర్నేపాటి శేషగిరి రావుగారు. వీ రాంధ్రమున విస్ఫుట్టమైన భావముతో గవిత నడుపఁ గల సమస్థులు. వీరికవిత రసోత్సేకమై, సమయోచిత పదగుంభితమై జాతీయ లోకోక్తుల కాటపట్టైయుండును.

పాత్రపోషణ:— ఈ నాటకమందలి కథావస్తువు పురాతనమైనదైనను నూతనభావసమ్మిక్రితము. ప్రకృతిని మానవజీవితమునఁ బ్రతిబింబిం పఁజేయుటయే సూత్రపత్ర. అది గంగయొక్క— ప్రవాహగతియందును, లక్ష్మీ ప్రభావముందును, గౌరి సామర్థ్యముందును, సరస్వతి వాఙ్మై పుణియుందును స్పష్టముగా గోచరించుచున్నది. అత్రి యనసూయల ప్రశాంత నిరాడంబరజీవితము, ఆనుగుణ్యము, నమ్రభావము, ప్రకృతి సిద్ధములై యాధునిక యువతీయువకులకుఁగూడ నాదర్శప్రాయముగఁ జిత్రితమైనవి. వారి యాశయములు ప్రకృతిసిద్ధములు. (34, 35, 36, 37 పుటలు చూడుడు). ఏకాలమునందైనను మూఢపాతివ్రత్యము కొఱకుఁ జెనగులాడుకొను యువతీబృంద ముండుననుట కుదాహరణ ముగ నర్మద చరిత్రము చిత్రింపఁబడినది. ఇంద్రసభయందలి చర్చ వలన నిట్టి పాతివ్రత్య మనుత్తమమైనదని తోచెడిని. నారద సంధాన కర్తృత్వము చక్కగా నెఱవేఱినది. సమాజమున స్త్రీల కుండఁదగిన స్థానము కవిగారు భరతవాక్యమున విశదీకరించియే యుండిరి.

రసప్రశంస:— ఈ నాటకము కరుణరసప్రధానమై హాస్యాద్యుత్తము లంగములుగ నొప్పారుచున్నది. వైదర్భీరీతితోను, భారతీవృత్తితోను గూడి ద్రాక్షాపాకమున వెలయుచున్నది. సంభాషణముల మాధు ర్యము వెల్లివిరియుచున్నది.

నెరసు:— ఇందుద్దండుని ముఖమున భక్తాగ్రగణ్యుడైన రామ దాసునిఁ బ్రశంస జేయింపఁబడినది. (67 వపుట). ఇత్యౌకులకాలము నాటి యుద్దండునకును, నిన్న మొన్నటి రామదాసునకును గాలవైప రీత్యము సంభవించుచు. ఇట్టివి యొకటిరెండెచ్చుటనైన నుండినను ఏకో హిదోహోగుణసన్నిపాతే నిమజ్జిత్తీందోకిరణేష్వివాంకః' అను కాళిదాస

వచనమున్నదిగదా! ముద్రణాస్థాలిత్యములు గూడ నచ్చటచ్చట గాననగుచున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే రసవత్తరములైన పద్యములఁ గొల దిగనుదాహరించు చున్నవాఁడ.

1. ఉపమానసంపద:—

గీ. ఎపుడు దీపము పెద్దదా నెపుడు క్రమ్ము
కొందమా యని స్తంభము కూడఁ గూడ
దిరుగుచుండిన చీకట్ల తీరుగాను
పాపములు వేచియుండె నా పాటుకొరకు.

అనసూయచే బాల్యావస్థ నొందింపఁబడిన విష్ణువు—

గీ. బోరగిలఁబడి పృష్ఠమేపార నెత్తి
మొగములేవక ధారుణి మోదఁదొడఁగె
మొట్టెతోడను పదముల ముట్టిమట్టి
రహిగదలైడి యాదివరాహముట్లు.

47 వ పుటలోఁ బ్రకృతికిని యజ్ఞమునకును జక్కగాఁ బోల్పఁబడినది

2. లోకోక్తులు:— (నాతిదా...(31 పుట) హరుని కనుమంట
(49 పుట) చీకటికి(...100 పుట)

3. ధ్వనిసౌభాగ్యము:— సిరిగలవారింటి...(7 పుట) పోవు
... నంతకు...(20 పుట)

4. దేశీయముల కూర్పు:— విసముకుత్తుక...(22 పుట)
... కన్నుమూత...(90 పుట)

5. ఉద్యానవర్ణనము:— రాగయుక్తంబులు...(43 పుట)

వేయేల! ఈనాటకము పాత్రపోషణాకౌశలము, కవితాదీప్తి, రసోన్మీలనము, అశ్లిష్టసంధిబంధతలతోగూడి మనోహర- సముచిత వర్ణనాయుతమై యొప్పుచున్నది. పురాతనగాధ కిట్టి నూతనతఁ గల్పించిన కవిపుంగవుని 'అమత్యహస్తము ప్రశంసార్హము.

యన్. యన్. హైస్కూలు } భాషాప్రవీణ, పిశిపాటి సూర్యనారాయణ.
చేత్రోలు, 7-11-46 } ఆంధ్రపండితుడు

ఆభాషణములు

సాహిత్యబంధువులు, శ్రీ కొర్నేపాటి శేషగిరిరావుపంతులుగారు మా కన్నీయెడల దగ్గరవారు.

వారి కావ్యఖండములు పెక్కు- వింటిని. ఇటీవల రచన లెంతయు ముద్దుగొల్పినవి. తన ప్రప్రథమురచన మీ నాటకము జాతీయగుణ గాన మొనర్చినది.

ఇతివృత్తము ప్రాచీనము; భావము సరికొత్త అగుటచే నది యెంతయు మానసియము.

వీరు తెనుఁగు కూడలి - కొండపరటిసిమ వారగుటచే అందలి తెనుఁగు పోడుములందు విజ్ఞరాలినవి.

భావప్రధానమగు నేటి భావుకలోకము ఆశించు నభ్యుదయ మిం దనుపదమున వెల్లివిరిసినది.

వృత్తధర్మము విడనాడి, నాటకమర్యాద ననుసరించిన వీరి తొలిజతనము మిక్కిలి జ్ఞాన్యుము.

ధర్మాదు లుగ్గడించుటకుగాఁ బ్రసంగ మించుక దీప్తికరించిరి. అయినఁ జెఱకునకు వంకలున్న నేమి !

ఈ చేయి దృశ్యకావ్యము పట్లనేగాక శ్రవ్యకావ్యమువంక నెక్కుడు ములునూపుచున్నట్లున్నది.

పొరపాటులు సహజములు. నేటి ముద్రణాలయము లిందు లకు దోహకారులు. అదిగా! నిం దట నట కవి యుచుకొని స్థానిత్యములు దొరలినవి. కాని పఠనమున కడ్డంకి గావనుకొందును.

చూతుగా! ఈ జాతీయకవి మలిరచన మేజాతీయకావ్యము వెలార్చునో? వెంటనే దాని పఠింప దొరకొందును. నాకీ రచన మొనగూర్చిన యుత్సాహ మిదియని మఱిమఱి చెప్పచుంటిని.

నితుబ్రోలు, }
9-11-48, }

ఇట్లు,

కవిబ్రహ్మ, ఏటుకూరి వేంకటనరసయ్య.

శ్రీయుతులు కొరైపాటి శేషగిరిరావు పంతులుగారు తాము పదిమైదు సంవత్సరముల క్రిందట రచించిన “అ న సూ య” యను నాటకమును దయతో నభిప్రాయార్థము నాకీయఁగా వ్యవధిచాలమి నటనటఁ జదివి చూచితిని.

పాతివ్రత్యమును మన పూర్వులు అతిశయోక్తిదోషభీతిలేక తమ చిత్తము వచ్చినట్లుగించి యున్నారు. శేషగిరిరావుపంతులుగారు సంప్రదాయ శారవము విశేషముగాఁ గలవారైనను, పూర్వులు కొందఱు స్త్రీల కిచ్చిన స్థానమును, పురుషాధిక్యస్థాపనోపాయములను, రచ్చకెక్కించి చర్చకు దిప్పినారు. నిజమైన పాతివ్రత్య మిట్లుండఁ దగునని కూడ తమ యాశయమును సూచించినారు.

నేటి చౌకరకపు గ్రంథములవలెగాక, దృశ్యకావ్యమైనను యీ గ్రంథములోఁ బలుచోట్ల చక్కనిధ్వని, సౌభాగ్యమును, వ్యంగ్యమును, ఉపమానసంపత్తియు, యితర చమత్కృతులును, గనఁబడి నప్పుడు యీ కవిగారి సారస్వతహృదయము తెల్లము కాకపోదు. మచ్చునకు కొన్ని ఘట్టములు: పుటలు, 1, 22, 24-25, 28, 34-35, 37, 82-85, 87, 88.

అంతేగాక యీ కవిగారు అనేక లోకోక్తులను విరివిగా నుపయోగించి నాటకమును రసవత్తరము చేసినారు.

చాలకాలముక్రిందట రచింపఁబడుటచేతను, ముద్రాది ప్రమాదము లెక్కువగుటచేతను, స్థానిత్యములు చాల దొర్లినవి. మలి కూర్పులో కవిగారు వానినెల్ల సవరించుకొందురని యాశింతును.

మధురస్వభావులును, సారస్వతాభిమానులునునైన శేషగిరిరావు పంతులుగారు మందుముందు ఇంతకంటె రసవంతమైన, కాలోచితమైన యుద్గ్రంథములు రచించి దేశీయుల మన్ననలు పొందుదురుగాక.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యం,
గుంటూరు.

ఎలవర్తి రోశయ్య, లెక్చరర్.

బ్రహ్మశ్రీ కొర్నే పాటి శేషగిరిరావుపంతులుగారి సముఖమునకు,
అర్యా! నమస్కారములు.

తాము అనుగ్రహముచే నాకు పంపిన మీ “అనసూయ” అను నాటకమును రెండుమూడు పర్యాయములు చదివితినీ. మిగుల రసవంతముగను, ప్రదర్శనయోగ్యముగ నున్నది. పురాణములయందు, మహాత్తర ధర్మముగ, నాధ్యాత్మికసంబంధమున బోధింపబడిన పతివ్రతా ధర్మమును, నేటికాలపు సంస్కర్తల యభిప్రాయానుసారముగ ప్రదర్శించిన మీనాటకరచన మిగుల వర్ణనీయముగ నున్నది. పాతివ్రత్యమన భర్తలను భార్యలు, అంధప్రాయముగ అనుసరించుట కాదనియు, అభిప్రాయములను సమన్వయము గావించుకొని, ధర్మనిరతితో యావజ్జీవము దాంపత్యసౌఖ్యము ననుభవించుటయే పాతివ్రత్యమనియు మీరు నాటకమున ప్రపంచమునకు బోధించినారు.

మీ భాషా ప్రావీణ్యమును గురించియు, మధురమగు సంభాషణనుగురించియు నన్ను మించిన పండితులే ప్రశంసింపగలరు. తాము వ్రాసిన యితర గ్రంథములును, ఖండకావ్యములును త్వరలో ప్రకటించుటకు వదాన్యులగు ఆంధ్రమహాజనులు మీకు సహాయము గావింతురని యాశించుచున్నాను.

చిత్తగింపుడు.

విధేయుడు,

ఏ. సీతారామయ్య.

శ్రీ కొర్రపాటి శేషగిరిరావు పంతులుగారికి

తమచే లిఖింపబడిన అననూయనాటకమును దిలకించితిని.

ఈ కాలమున తమరిట్టి పురాణవృద్ధమైన, సనాతనధర్మ విలసిత్తమైన, యిక్కడను నాటకరూపమున లిఖించి, పాఠకలోకమున కందజేసినందులకు మిక్కిలి సంతసించు చున్నాను.

ఇందలి పాత్రములన్నియు, యథోచితముగాను, నాట్యనాటక, కళా సంప్రదాయానుసారముగాను తుదివరకుఁ జక్కగా బోషింపబడినవి.

కథానుగుణ్యమైన పాఠీనధర్మ సంప్రదాయములను తదనుసాన పరులను, ఈకాలపు నిశిత విమర్శనలకు దగినటుల, సందర్భానుసారముగా యుక్తముగ పాత్రలచే, నిదాస్తుతిగ, వాదోప వాదముల జరిపించి, కథాసారాంశముగ సతీప్రభావమును చక్కగా జాటగలిగినారు.

ఇందలి ప్రతివిషయము భావరస, అర్థయుక్తములుగాను, సహేతుకములుగాను, పొందుపరుపబడినవి. రచనాభాగమందలి, విశేషభాగము, దేశీయ, సామాన్య, సరసపద, సమాసయుక్తముగాను, సహజసామాన్యోపమాన భరితముగాను, చిత్రింపబడినవి.

కవితాభాగమందంతటను నలంకారములు, రసములు, పూర్వకవుల సంప్రదాయానుసారముగ గర్భీకృతమై, తొణికసలాడుచున్నదనుట కెంతమాత్రమతిశయోక్తి కానేరదు. మరియు పరుషవాక్కులు అనవసర పదములు- అయుక్తముగ పాత్రప్రవేశ నిష్కమణములు- ప్రత్యేక భాషాపటిమ జూపు కఠిన దీర్ఘ సమాసములు- ఇందెచ్చటను గనుపింపవు. వసంతాది వర్ణనలన్నియు ప్రకృతిసిద్ధములుగానున్నవి.

నా యీ మిత్రులు సర్వమానవ శ్రేయోదాయకమునైన నిట్టి కథాఘట్టములను రచించి, పాఠకలోకమున కర్పించి, ఆంధ్రభాషా యోషామతల్లి యాశీస్సులబడిన ధన్యులయ్యెదరుగాక.

ఇట్లు

నల్లూరు జగన్నాథాచార్యులు.

పుల్లడిగుంట

ముఖ్య పాత్రములు,
పురుషులు,

బ్రహ్మ
విష్ణువు
మహేశ్వరుడు }

తిమ్మూర్తులు

నారదుడు—

దేవర్షి సంధానకర్త

అత్రి—

అనసూయభర్త (మహర్షి)

మన్మథుడు—

ప్రణయాధిదేవత

వసంతుడు—

మన్మథుని చెలికాడు

ఉద్దండడు—

నర్మద భర్త

స్త్రీలు.

అనసూయ—

కథానాయిక

గంగ—

జలాధిదేవత

లక్ష్మీ, సరస్వతీ, శారీ—

తిమ్మూర్తుల భార్యలు

నర్మద—

ఒక పతివ్రత

అనహంక్రియ—

అనసూయచెలికత్తె

సాదర్భానుసారముగ మఱికొన్ని పాత్రలు వచ్చును

స తీ త న సూ య

నాందీ ప్రస్తావన

మ. వ్రతులై సల్పెడి వారి సద్వ్రతము గర్వస్ఫూర్తి శక్తిత్రయా
నివృత్తులై క్రియలెంత తీవ్రతమమై విభవంస మొదించదు
రృతివ ర్తించిన వీటిబుచ్చకటులో రక్షించు నాతండ్రి కా
మిత్రసంధాయకుడీశ్వరుండు కరుణామిమ్మమున శాంతముగా.

నూ—(నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు ప్రవేశించి పుష్పాంజలిం
జల్లును.)

నూ—వటి! ఒకసారి యిటురాగలవా?

శటి—అర్యపుత్రా! ఇవేవచ్చితి.

నూ—మహాన్నత పదస్థితులై మహాశ్రుభావ సంపన్నులై దిగంత
యశోరమా కాంతులగువారును ననుకూల వతులుగాని యర్థాం
గులవలన వ్రణితమగు దుష్టాంగముల వలన రోగులవలె బాధ
నొందుచున్నారు, సామాన్యదేశనయ్యను నీయట్టి యశుకూల
వతియు, ధీమతియునగు భార్యలభించు నదృష్టము కలిపి పరమ
సౌఖ్యవంతుడనై వాకు నేనేగర్వించు చున్నాను. కాని
స్త్రీజనసహజమగు నలంకారములపై ముకుట నీకేలలేదు?

శటి—వినయా నసూయా వహంక్రియాది సద్గుణ లంకరణములవలె
గృతీమాలంకరణములంత రంజింపనోపునా?

గీ. ఎట్టియైశ్వర్య విలసితు లేనిగాని
యెట్టివజ్రా విశారదు లేనిగాని
యెందు గుణమణి న నసూయ నెనయలేని
దేవ విషవహ్ని దగ్ధులై విహ్వలింతు.

అనసూయారూప భావ మిట్టివని వచించనాతరమా. అనసూయ
యన జ్ఞానకమువచ్చినది. నేటిద్రవ్యమునకదియే మోక్ష
తమమగు నాటతరాజము.

గీ. పాపసంపాత గంగ పావన మొనర్చె
నయవిరహితులౌటఁ ద్రిమూర్తులైనఁ గాని
యర్చకులఁజేసి తోకొట్టె నట్టె యూసి
మహిత గుణమణి యనసూయ మహిమ యరిది.

నటి—అగును పతివ్రతల చరిత్రములు మిగుల మనోహరములు.
అమోఘ శ్రుభావ యుతములు.

సూ—కాదా మఱి !

గీ. తనదు మాంగల్యమును నిల్పుకొనగనోర్తు
నరుణు గతినాపి ప్రళయంబువఱకుఁ దెచ్చె
క్షణమును బాపి బ్రతికించెఁ బ్రజలనోర్తు
హృది ఘటనా ఘటన సమర్థులుగ నతులు.

నటి—సరేకానిండు. ఆనాటకమును రచించిన కవియెవరు?

సూ—పేరుతోఁబనియేమి ? గ్రంథము రసవంతమైన పేరదియేగొని
లెచ్చును.

నటి—ఏమది! పేరుచెప్పుటకే సందేహించుచున్నారు.

సూ—అట్లు చెప్పుట ఆడంబరముగా భావించి యాకవి నిషేధించుటఁ
జేసి చెప్పకుంటిని, వేఱుగా భావింపకుము.

నటి—(కొంకు నభినయించును)

సూ—పాపములచే నాశ్రమింపఁబడు గంగవలె నప్పుడే నీకింత కొంకు
గలుగు చున్నదేమి?

నటి—రసగ్రహణ పాఠములగు నీనడన్పుల రంజింపఁజేయు చాకచక్య
మునాయందు గలదాయని సందేహించుచు నిట్టి యసాధ్యకార్య
భారమును మూపునఁ దాల్చుట కెంతయుఁ గొంకుచున్నాను.

నటనా కౌశలమన సామూన్యమా? రసవత్కవిత్వమును, చిత్ర
రచనానైపుణ్యమును జలనేయదియును పూర్వజన్మ సుకృత
మునఁగాని లభింపదు.

సీ. వచ్చినట్లుగ నోటవదరెడి మాటలై

యొకఁడందునఁ జిహ్వాదుండుఁ గవిత

ప్రజలకన్నలుకప్పి పలువన్నెలనుబూని

చేసితి చేతలే చిత్రరచన

పలుపురదృష్టికే బాల్కుడి కన్నులు

కలిగియుఁ గనలేని కఠినసంధి

కుంచలు వన్నెలుం గొడువయై జూపట్ట

నసమ మర్చిగఁగూ నాశ్రయలము

గీ. నందుఁగ్రుడ్డి కన్నుల వెల్లు నాదజలన

నవ్యవస్థిత కాలంబు నందున న్నె

ప్రాతలను వ్రాసి చూపించు రచన మైన

నాటకాభి నయంబన మాటలోట.

స తీ ల న సూ య

ప) ధ మాం క ము.

రంగము—1

(గంగను పాపములు వేన్నాడి తరుముచుండును. కంపిత శరీరముతోడను, వివర్ణ ముఖముతోడను, సంభ్రమమున వరు విడుచు గంగ వ్రవేళించును.)

పాపములు—వట్టుడు—కొట్టుడు—మట్టుడు—ఈకట్టిడి దురంత ములు తుదనుట్టింపుడు.

1 పాపము—ఇదే నా వ్రతిజ్ఞ వినుడు.

గీ. పొంగి పాతెకి యురబడి ద్రుంగద్రొక్కి
హద్దుమీటిన సరసము లడచివైచి
సంజడించెడి మ్రోతలఁ జల్లఁబఱచి
తిప్పలంబడఁ జేయును దివిజ గంగ.

2 పాపము—నేను! నేను!

గీ. భువనముల మ్రుంగు నానోటఁ బుక్కిలింతు
నగడు క్రోధాగ్ని కీలల నిగురవైతు
వంకమునఁ ద్రొక్కి పాతాళ వధముఁజేర్తు
నుడివడంజేసి యీ గంగసూడుఁ దీర్తు.

3 పాపము—

గీ. చట్టి చీల్చును నా కోర వండ్లతోడ
నల్ల లాడించి భంగింతు నట్టెయూపి
మలకలంబెట్టి యిక నదమద మొనర్తు
గర్భ శత్రువు విడుతునే గంగసమ్మ.

గంగ—అమ్మయ్యా! నా పాపము బ్రద్దలయినది. పాపముల
పుణ్యము వైచిసింది.

గీ ఎవుడు దీపము పెద్దదా నెవుడు క్రమ్ము
కొండమాయని స్తంభముకూడఁగూడఁ
దిరుగుచుండిన చీకట్ల తీరుగాను
పాపములు వెంటడించు నా పాటుకొఱకు.

నన్ను సంపూర్ణముగ రూపుమాపినఁ గాని తమ యభి
ప్రయోగికి భంగము లేకుండ నుండదని నడచులు బిగించి గూడు
పురాణి చేసినవి ఒకటియూ, రెండూ, కోటాన కోట్లు. నేల
యూనినట్లున్నవి. వానిని జూచుటతోడనే నాగుండె నీరగు
చున్నది. కాలు నిలుచుటలేదు. ఛాయెడలు కంపమెత్తు
చున్నది. వాని యాకారములు ఘోరతరములుగా నున్నవి.
ఆ మిషీగుడ్డనుండి విస్ఫులింగములు రాలుచున్నవి. ఆ మిట్ట
మొగముల భ్రాముగములు ముడిపడుచున్నవి. ఆ కటిబొడ్డు
లకు గురువులగు పెద్ద పెద్ద లాగ్రహతీక్షణున దడదడఁ
గొట్టుకొనుచున్నవి. వాని దేహములను స్పృశించకయే కంబళి
పురువులకంటె నెక్కువ కంపము కలిగించుచున్నవి. వాని
సింహనాదములు గండుబిల్లుల గోండుకంటె భయంకరముగా
నుండి కర్ణ పుటముల భేదించుకొని పోవుచున్నవి. వాని దేహము
వందలి దుర్వాసనలకుఁ గుక్క పొగాకు కంపుకంటె నెక్కు
వగా ముక్కులోని వెండ్రుకలు కమురుకొని పోవుచున్నవి. అవి
యొనర్చు వికారముల వలనను, ఆ దుర్వాసనల వలనను నాకు
వాంతులుబుట్టి కడుపులోని ప్రేవులతోఁగూడ వెడలఁబోసి
కొనునట్లుగా నున్నది. ఇట్టియవస్థ నా కొక్కనాటిదిగాదు.
దినములుగావు. మాసములుగావు. ఏడవతరబడిగా నిట్లులాడుచు
న్నాను. ఇక నెన్నాళ్లు పొగులవలయునో దైవ మెఱుంగును.
అభ్యాసమునఁ గష్టములు సుఖప్రాయములగు నందురు నాపట్ల

నీధర్మము విరుద్ధమయినది. ఏన్నాశ్శకును నాకిది ప్రాతబడునట్లు
లేదు. ఏనాటికానాడే శ్రోత్రగానున్నది. ఆహా! ఏమందును!

గీ. వరుల పాపపుంజము లెడబాపు గంగ
పాపములఁ జిక్కి యగిచాట్ల పాపబియ్యె
దివిష్ట బ్రహ్మచర బ్రహ్మచర దివిష్టజేయు
కాల మహిమంబు నెంతకుఁ జాలకుండు.

(గంగ కడ వెత్తుకు పాపములు వెలువించును.)

(తిరిగి గంగ ప్రవేశించును. పాపములు వెన్నడువచ్చుచుండును.)

పాపములు—వట్టుడు—కొట్టుడు—మట్టుడుడు ఈ కట్టిడి దురంత
ములఁ దడముట్టింపుడు.

గంగ—

సీ. సిరిగలపానింటి చేడియనని పొంగి

యులుకులు వరుగులు నులక బెట్టి

రతనాలు గలవాని జలగూడితని చాల

యెగిరిపాటున నిల్వ కేజరించి

పండికొండలుగ్రాంచి వెనపుట్టించివా

రంభువరని గడు పొద్దుబూటి

నిత్య జీవనమునై నెగడితిఁ బ్రజకంచు

నిలువక బొబ్బరింతలకుఁ గడగి

గీ. విశ్వనాథుండు నెత్తినఁ బెట్టుకొనియె

దోషరహితను నేనని త్రుల్లితడుచుఁ

దిరిగి చివర కథోగతిఁ ద్రెళ్లుచుంటిఁ

గట్టి ఈడుపదె యెవ్వరి కర్మవారి.

నా తరణోపాయము యోచించుకొనియెడఁ గాక. తెల్ల
వారకముందే వజ్రవజ్ర వడకుచుఁ దమ సొమ్మెల్ల దాచఁబెట్టినట్లు
వచ్చి, కల్లబొల్లినడుల నాయులము గరంచి “హే త్రిలోక
పాపనీ! గంగా భవానీ! హేమహేశ్వర బటాజాటాగ్రహసినీ!

భాగీరథీ అని బట్టవలెఁ బ్రస్తుతించి, యెంతకుఁ దెగఁబడి యే
రెండుతులముల మట్టియలనో, యే మొలమట్టుఁ దిరుగని పోగు
పొట్లకాయంత వెడలుపుఁగల జల్లితసిరీలు గుడ్డయో, యే
మొరిట చేటయో, యే గోరెమ కుంకుమ వసుపునో, వస
దనముగ నిద్ది ప్రబల పావపుంజములు నాయందు విదళించి
దరిఁజేరిన ప్రజల కృప నా కెద్దువడుదురా! వట్టిది! వట్టిది!
బలవచ్చెరముఁ దెచ్చుకొంటి. ఈ పావములు నన్నిఁగ నిలువ
నీయపు ముందు తెఱవేమి? అగోచరముగ నున్నదే. నన్ను
రక్షించు పుణ్యాత్ము లెవరున్నాడు?

[తెరలో] ఆకాశవాణి

అమ్మా! సీతవతు ఘటించినది. సీతవ్తములు గట్టెక్కినవి.
కొండలవలె క్రమ్ముకొనిన సీయావదలు మంచువలె విరియ
నున్నవి. ఒక మహా వత్రివ్రతవలన సీ బాధ నివారణ కాగలదు.
ఆమెను సీవే పెదకుకొనవలసియున్నది. ఇంతకంటె నెక్కువ
వచించుటకు మా కనుజలేదు. పొమ్ము. ఆ మానినీ శిరోమణిని
పెదకుకొనుము. గంగ—(వినుట నభివ్రంశించును)

గంగ—(వికాసముఖముతో) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! ఆకాశవాణి యేమి
చెప్పినది. మహావత్రివ్రతవలన నాబాధ నివారణ మగుననియో,
ఆమె యెవరో చెప్పలేదు. ఎవరనుకొందును. వత్రివ్రతయని
యెల్లెఱుంగవచ్చును. వారికేమి కొమ్ములుండునా. గొరిజ
లుండునా. లేక మేము వత్రివ్రతమని చెప్పుకొందురా. అట్లు
చెప్పుకొనువాడు కానేకారు. అయిన నెవ్వరు నొప్పుకొనరు.
లోకమున లేనివారే యున్నట్లు నటించురు.

అ. వె. కనులు లేనివారె గాజకనులు చాల్చి

కన్నులున్నవారి కరణి మెలఁగు

చుండు, రట్టివారికో, విశాలాక్షి వ

ద్వాక్షి యనడి చేరు లలరుఁగాదె.

కలిగినవారున్నట్లు కనఁబడనే కనఁబడరు. నిజమైన వత్రివ్రత

క. తలలో నాలుకవలె. పూ

నలలో చారము తెలుగు, సతియెంతయు నా
నాకులలోఁ బిండియవడువునఁ

గను నడఁగియు మడఁగియుండు గర్వరహితయై.

ఇట్టి నడవడిగల చత్రివతల నెల్లు గుర్తింపవచ్చును ?
నా కేమియుఁ దెలుపు దోషకున్నది.

గీ. లేకపోయెఁ బరీక్షలు; లేకపోయెఁ

బాఁతోపికములు, పెద్దవారలిచ్చుఁ

యోగ్యతా వక్రములులేన, యో! యికెట్లు

తేయ వచ్చును ధాత్రిఁ బత్రివతలను?

ఇప్పుడు న్యాయవాదులు మున్నగు పెద్దయుద్యోగస్తులకువలె.

గీ. ఇండ్లపై పేరుబల్లలు నచట లేవు

ప్రతిటనము సేయరైరి యేవత్రికలన్న!

వినుదు తోకలు లేనామె, బిజువ, నెల్లు

తేలియ వచ్చుధాత్రి (బత్రివతలను)?

చివరకు నాకొక్కటి తోచుచున్నది. త్రిమూర్తుల భార్యలు
ముగరమ్మలకంటెఁ బుణ్య పాధ్వులున్నారా? సతీమణియని
పేరుగల పార్వతీ దేవియుఁగాదా! పేరునకు సతీమణియైనమాత్ర
ముననే సతీమణియగునా? నాపరమ పావనత యెంతయైనదో
పట్టిచూచిన నామె పాత్రివత్వము సంపద్యే. ఇంకలక్ష్మి
మాటయా. ఒక చోటనుండఁ గాలునిలువని చవలచి త సంగతి
వేఱఁజెప్పవలయునా; సరస్వతిమా! మాటల తోడనేపాధ్వి
యైనమతియుఁక నెమి! ఏది యెట్లయిన ముందు కైలాసమునకుఁ
బోయెదఁగాక. ఆమె సర్వముంగళ తాఁ బెట్టుకున్నఁ బెట్టెడి
యిల్లయినఁ జూపింకఁగలదు. ఆమెకొలుపుకూటము వారాధితక
వంటిది. ఏవియేని విశేషము లైనందెలియఁగలవు. (తెరవడును,

ప్రథమాంకము

రంగము—2

గంగ—(గంగ గారిని సమీపించి) అక్కా! నమస్కారము.

గారి—ఓహో! గంగ యెక్కడో వైకుంఠమును పావనము చేసినదే!

గంగ—(తనలో) పాపపంకమునఁ జిక్కువడితి నని యెగతాళి కాబోలు

(ప్రకాశముగా) అక్క-గారంతకుముందే విజయము చేసి మంగళము గావించితిరి గదా!

గారి—సావత్త్యదోషము మాట సరసముగా రాసియున్నదా.

(ప్రకాశముగా) చెల్లెలా సీతనాకంటె ముందేదచ్చి యుందువని యెండిపిలువకయే వచ్చితిని. ఐనను మనబోటివారిని ఏమో తప్పక పిలుచుడయే గాని, కలవారి కన్నులకు మనమోగి యుందుమా, వచ్చుటయే పోత బాటుసుమా వారిదుఃఖకారము లేమో వారివైభవములేమో మనస్సుగతి వారికిఁబట్టునా తోచి తొంచనమ్మ తోడికోడలి పుట్టినింటికిఁ బోయినట్లు వచ్చితిని కాని నీకు లేఖ యెప్పుడందినది.

గంగ—నేనేమియు నెరుగను మీయింటివద్దఁదెలుసుకొంటిని. బావ గారేరీ? (సస్మితయై) జట్టు విడిపోయినారేమీ. (తనలో) పతి క్రతలలో మొదటి పద్దే పతి నడబాయుటయూ, బాగుబాగు,

గారి—ఏమో కలవకాలములో నక్కడకో నొక్కడకుఁ బోకున్న నిల్లు గడచుట యెట్లు, ఎక్కడనో సహస్ర ఘటాభిషేకములఁట, లక్ష వత్రిపూజలఁట, ఆహ్వానము చేయఁగానేగినారు. రోజులు గడపు కొనుటకు నేనటకు వచ్చితిని.

గంగ—ఏమమ్మా? అన్నపూర్ణా దేవివి, నీకేమమ్మా! అంతబీద పలుకులు పలుకుచున్నావు. ఇటువంటి వారేనా మిమ్ముల నీరఁ గలవారు, మీరిద్దరు లేకున్న మీసంసార వ్యయము కొరత నడునా. అంతు దరిలేని సంసారము, నీలో ఏరెన్నవ వంతమ్మా

(తనలో) మగనికే యక్షయపాత్రగాని మనకేమి! (ప్రకాశముగా) మనపెద్దపిల్లవాని కంచము క్రిందరాలిన మెతుకులన్ని లేపు వీరి యింటిలోని వంటపెట్టు ముమ్మారు గుణించినను.

గారి—అ! ఏమో! మాట మర్యాదలేని తావునకువచ్చుటయే బుద్ధి లోభము వసిలిష్టకుఁ బ్రయోజనమునకు మొగమొగాలు చూచు కులదురు. ఏమోవిరి సిరియెత్తిపోవుచున్నదంట. ఏపూటనన్నము చాలలేదనియో, అదితక్కువయనియో, యిదితక్కువయనియో మనపెద్దపిల్లవాఁడు గునియుచుండుటయేగదా అంతకులోపించెడి వారు కిలువక పోయిన నెవరేనున్నాఁడు కూటికి లేకవచ్చితిమా గుడ్డకులేక వచ్చితిమా.

గంగ—(తనలో) మనపిల్లవాని భోజనము జహుమప్పితములే. (ప్రకాశముగా) అక్కా! ఇలాగు మనవలె తలఁచియుఁ జూసికొని చేయి చాడించు నెడల భాగ్య మెట్లు నిలుచును. ప్రాచీనోటి వారికిఁ గాని భాగ్యము కూడదనుట నెఱుంగవా?

గారి—నీవు పిచ్చువు తలఁపు లేకవచ్చుట నాకేమియు బాగుగ లేదు. నాపుట్టినింటికి నేనువచ్చిన దీనిపుట్టి యేమియునిఁగె, సహించ లేక అక్కగారి ట్లన్నదని యచుకొనఁజూయెద నేమో, పుట్టినింటి వారయిననేమి, మఱియెవ్వరైననేమి. మనమర్యాదను నిలుపు కొనిననే మనలను మర్యాద చేయునది. ఎంత పొరపాటు వని చేసితివి!

గంగ—(తనలో) స్వాను భవమునుబట్టి చెప్పుమాటలు విశ్వసించ వల సినదే (ప్రకాశముగా) అక్కా! నీవాకులం నిదమగాని నేను వీరివిందులకును, విభవములకును రాలేదు. (చెవిలోరహస్యముగా నేదియోచెప్పును)

(ప్రకాశముగా) నీకొఱకే: ఇందులకే నుమా.

గారి—(మనస్సులోఁ గొంచము యోచించుకొని) అందుకు నేనుసమర్థురాలనని సార్థకనామ మయిన సతీమణియే చెప్పుచున్నది. అ వయిని నామహిమ మూడులోకములకు విడితమేగదా! అయిన

నొక్కటి. లక్ష్మీదాసుగూడమహావతివ్రతనని ప్రబలగర్వము.
ఇకపదేమనునో కనుగొందము రమ్మ.

గంగ—(పోవుచుండనలో) అనుకొనినంత యయినది. పోకతప్ప
లేదాగదా వచ్చెడి నిపురములు రానిమ్ము. ఒడిబట్టితి
(నిష్క్రమింతురు)

ప్రథమాంకము

రంగము కి

(తెరయెత్తఁగాఁ లక్ష్మీ పార్వతి గంగ ముగ్ధులు నుండురు.)

లక్ష్మీ—(గంగదికై) అమ్మా! వచ్చినావటేతల్లి! ఇంటికైన యాడుబిడ్డ
లేకపోవ నెందఱో లేనట్లుగా నిల్చుచిన్న పోయియున్నది. ఇల్లెమ్మ!
వట్టణమే కళదగ్గియున్నది. నీవు వేయిమంచిపెట్టు. నీవులేకున్న
నందడి లేదు. చచ్చుచులేదు.

(గారిదికై) మాఅమ్మాయి రాగానే చూడు మాకాపుర
మీతల మ్రోతలతో నున్నది. (గంగదికై)

గీ. అమ్మ! మీతండ్రి నీకు మీయమ్మ కన్న
మీకిలి యుదావువాఁడది నిశ్చయము
ప్రీతి ప్రేగుండఁ బట్టక పిలువఁగా నె
వచ్చినావట మోదంబు హెచ్చనాకు.

గంగ—అమ్మా! రావలసి వచ్చితినేగాని నాకే పిలుపు నందలేదు.

లక్ష్మీ—(తనలో) అగునమ్మా! నీకంతత మాత్రమునకు వినిపించునా,
నీయెగిరి పాటులేమో! నీ పరుగులేమో! నీ ఘోషయేమో!
నీవేమో! వెనుక చూపున్నదా! (ప్రకాశముగా)

గీ. వట్టి పిలుపులు నీచెవికెట్లు లెక్క
పంప వలయునే యూర్పికా ప్రతతియేని
అంటినని యాగ్రహం వడకమ్మ తల్లి
డిన్నమాటకు నులేల యొప్పుకొనుము.

గంగ—(తనలో) అత్తా! ఈమె మాటలు నాచెవులకు శూలపుంబోలులుగదా. ఈమె నాలుక తేనెపూసికత్తి అరిమధురమైన వాక్యములోఁగతి తీవ్రమైన ధ్వనియున్నది. అన్నప్పుడన్నఁ బెట్టి పోతలైన నున్నవా యీనకొన్న నవియు నున్నగదా.

గీ. కుటకుబడియెల్ల మాయమ్మ కుటకుబడియె
పెట్టుబడియందె కొంచము పీకలాట
చేయి పెనుకకు గుంజుట చేకంగలుగు
నన్నకగిడిఁ జెలంగు నీయమ్మ సరణి

గీ. అట్టి మాటయు ద్వంద్వార్థమై మనంబు
నణియఁ జేయును సగము నే నిందుకొఱక
పుట్టికొటి వైపునకునై ముఖమువ్రేచ్చు
కేరయలలున దవ్వున కేగుదాన.

(ప్రకాశముగా) అమ్మా! యిటురమ్ము (సమీపించి రహస్యముగా లక్ష్మి చెవిలో నేమియో యూదును.)

లక్ష్మి—(కొంతవడి యోచనా వరకవయ్యె) ఈ భాగ్యమున కింత ప్రాధేయపడవలసిన పనియేమి. అడువారి యిబ్బందు లాడు వారుగాక మఱి యెవ్వరు దీప్తింగలరు. అందును నీవు నాకుఁ గూతురవుగదా. నాకు నీకన్న నెక్కువ వారెవరున్నారు.

గీ. వినవె గంగమ్మకూతురా! విస్తరించి
చెప్పుఁ జనిలేదు తెలిసి వచ్చిన కతంబు
(గౌరవంక సగర్వముగాఁ జూచుచు)

అగుదు మానాటికేమి పోయైన నిపుడు
ప్రాతవడ మా సలీల్యము జనికీరాదు.

కాలము మారిపోయినది. ఇదివఱకు కాలముగాను. ఇప్పుడు మాకట్లు బొట్లు మెచ్చరు. మాది యేమున్నది. మేము మూలంబడినారము. మేమనిన మేమని కుట్టకారివ్వడు విచ్చలవిడిగా

భక్తులైనది. భక్తులం జూచినచు తల్లిదండ్రులే. అనుభవయన
 భక్తులంబిడిబడియెనుటయందు పతియొక్కదేని భోయిన తత్కా
 ణికి: దోషంబునీ సారాయనా యన జూర్చి-చు తల్లి పెంతుంటునీ
 భోవలయునట. ఇప్పుటి వంశజుల యొద్దోకట, ఆ మాటభావ
 ములు - ఆ ముచ్చటలు - ఆ మనోభావాలు - ఆ నీతిసములు.
 ఆ సంగతులు మాకుఁ దెలియవు కావచ్చునట్టి సరియైనట్లు
 ముయిన నిర్మలకావడ వలదు ఒకటి భర్తల పెంతునీ నిలుచుట
 మాకు సిగ్గు. ఇప్పుటివారి కాసిగ్గుకేములు నెర్పలగులు
 లేవు. పైభక్తుల సిగ్గుబీయముల విడిచి లేదునటయే
 వంశజుల స్నేహబంధమనుచున్నారు. అయిన మీ వదివడెడి
 చూడు. మాటకూరిగాన నెన్ని యర్థములనైనఁ జెప్పెగలదు.
 పైకి గానరాతున్నను, లోపలఁ దానేదియో ప్రూనిపైఁ
 గొక్కరాయని పడఁగొట్టెగలవనియే యామె గర్వియు.

XOX—(తనలో) ఈమె కోవల్నిఁ జూచుట ననుచుఁ బోవు తప్పు
కోసఁ జూచుచున్నది. అందు లోఁబడల నో వాంఛయు గానరదు.

(సరస్వతి బ్రహ్మచర్యము)

సర—ఓహో! వదినగారు గావలయు. ఎప్పుడు దయచేసినారు ?
 మీ నాయనగారి నిట్లంటివని వికుఁ గోపమువచ్చిననుసరే.
 ముసలితనములో మామగారికి ఘోషం లేకుంపయ్యెనని. నాయం
 కాలము మామగారు పీటలపైఁ గూచుచుండురంట. రాహు
 కాలము రాకముందే తలంటి కావలయునని యారంభించు
 చున్నాము. (అని మూతి విటచుచు గంగను సమీపించి
 కుంకుమ నుదుట దిద్దును.)

గంగ—వదిలవో ఆడుబిడ్డవోగాని నల్లపూసలలోఁ తెల్లపూసలేకుండ
నీవును నావలెనే యుంటివేదమమ్మా!

సర—అమ్మా! మన కెక్కడినుండి వచ్చును? మాయంటియాయన
కంటమాత్రమా, ఆయన ట్రోఫయే యాయనది. కెంపవవారి

గొడవ వట్టివదా. శుద్ధ వైదికుడు. ఆ సామగ్రము లేమీ చట్టుబడలేమీ. ఆ స్వామములు - సంస్కృతులు - జనములు తనములు - నిష్ఠలు - నిర్మూలములు - తప్పు వేతాకజోలి నట్టను. ఇల్లు - వాకిలి - మంది - ఇడ్డ లేదు. ఇదియున్నది ఇది లేవనుకొనడు. తల్లికి దండ్రీకి ముక్తాహారములు - తనకు తులసివేరులు, వారికి పట్టుబట్టలు తనకు జేగురుబట్టలు - వారి కమృతాన్నములు తనకు నిరాహారములు. ఎక్కడఁగూరుచున్న నక్కడనే. అమిత మాంద్యము. ఇదియేమి యన్యాయమని తండ్రి నడుగడు. ఎదిగి చేతికై యిల్లుదిద్దగల బిడ్డకు నేమియు లేదు. ఎక్కడలేని యలంకారములు పూజా పురస్కారములు వృద్ధ దంపతులకు. ఇంక నా కొడుకునకు పెండ్లి వేరంటములు లేవు. తండ్రికి బువ్వనీ బెట్టుకొని, చంకను జోలఁ దగిలించు కొని, తాతచేసిన సన్మానముని తాతవేరు పాడుకొనుచు దాళము వేసికొనుచు, దేశమృ కాకియై తిడుగుచున్నాడు. ఇట్టివారికి నగలు నాణెములు రిమ్మన్న నెచ్చటనుండి వచ్చును. అది యెవరికో పెట్టి పుట్టినవారికిఁగాని యెల్లరకు లభించునా.

గంగ—అగునమ్మా! తండ్రిగాని, తాతగాని! ఈ రోజులలో తెలివి లోపమువారిని గనులఁజూడరమ్మా! పోనిమ్ము సొమ్ములు సొదలు లేకున్నమాన భాషాసేవయైన బాగుగఁ జరుగు చున్నదా?

సర—అదియు సంతగానే యున్నది. పూర్వపు మహాకవులు, కాలి దాసాది సంస్కృత కవులును, నన్నయభట్టారకాది యాంధ్ర కవులును, నాకొడగూర్చిన నవరసస్ఫూర్తియు, హావభావ విలాససంపదయు, బదచతుర్థియు, నలంకారవైభవమును మితిలేదు. కాని యిప్పుడొక వడమటి శాంబరము బయలు దేరినది. ఈ వడమటిగాలికి నా హావభావ విలాసములు కొట్టుకొపోయినవి. నవరసస్ఫూర్తి యడుగువట్టినది. నానాలంకారములు నష్టమైనవి. వదచతుర్థి పాడైనది. ఇప్పటివా

రలంకారములందులకు లేనిపోని కష్టమును చూపారు. పొలము బాటలన్ని తమ భాక్త్యల కలంకారములు దిగవేయించుదుట లేదా. నాకట్టిదిగాదా. గ్రామ్యభాష గ్రంథములలోకిఁ బరికిరాదా యనుచున్నారు. సాత్త్వికముగ మాటలాడుటయు, బండమాటలాడుటయు నొకటియేనా. ఇట్టిమాడ్పులు చేసి నన్నముకలు విజయముచేస్తాడు.

గంక—అదృష్టములేనిది యనుభవమునకురాదు. నామట్టుకునన్ను జూడరాదు. పుట్టినింటివారు శ్రీమంతులు మెట్టినింటివారిది యందు దరిలేని మహానముద్రమువంటిసంసారమే ఏమిలాభము పెట్టిపుట్టినవారు వైదిగట్టునట్టివను సాటిదిబ్బయ్యెయగును.

(నారదుఁడుప్రవేశించును).

సర—(గంకడికైఁగి) అడుగో! మానాయన వచ్చుచున్నాఁడు నిజేవ రాయఁడు. ఒకఁడొచ్చును జాలును (నారదునివికైఁగి) ఏమిచేసి వచ్చితివి నాయనా? నీకుఁ గాలేశని పూర్తిగానున్నది. నీకేమి కూటికివచ్చునా? గుడ్డికువచ్చునా? లేనిపోనితగవుల నెత్తినఁ బెట్టుకొని యొడలికిలేని యాయాసమునలఁ బొందెదవు. పెండ్లి పేరంటములు లేకిపోయినఁ బదుగురికి మంచివాడవై తలలో నాలుకగామిఁలగి ఫలానివారి బిడ్డయనిపించుకొనక లేనిపోని వాడికి తలపడెదవు. రద్దికూడగునా నాయనా మాటవినినన్ను సంతోషపెట్టుము. ఇతఁ కలిసినవాడవు. ఇంతభక్తిశ్రద్ధలుగల వాడవు. తల్లిని దుఃఖిపెట్టరాదనుట యీమాత్రము నలుగఁకు న్నావా?

నార—(తనలో) ఈపాట మాయమ్మకు రోకంటి పాటయే.

నాబోటివారు లేకున్న లోకవ్యవహారములలోఁ జవిసారముండునా? ఇందలి యానంద మొకట శేమి తెలియును. తలలుమాడ్చుట సామాన్యమా, ఎంతయోచన ముండవలయును. దీనివలన మేధస్సెంత వృద్ధియగునో, ఎంత సమయోచిత వాక్య

వాక్యమిట్లు—తి కలుగునో యీమె కేమియెఱుక. అనుభవము
నాకుఁ దెలియవలయును గాని యెదుల క్రావ్యము.

గంగ—అట్లుదా! మేరట్లుదా! తాతగారింట ఫలాహారపు కొట్టు
తాళపుఁజెవి నీకేగాఁబోలు నిచ్చినది.

నార—అట్లు పెత్తనము చేయుట కన్నవృద్ధుల వత్తునూ.

గీ. యోలునై దెబ్బకడవచ్చి వ్రాలుట టేట
నంత తీరికయేరికో అత్తగారు
కలుగు వారింటఁబండువుల్ గడియ గడియ
కొకటి యగుచుండు వారల కొకటి తఱుగె.

గంగ—మఱి యేలవచ్చికివి?

నార—మఱి నీవేల వచ్చితివి?

గంగ—దేశస్థులకింకఁబెరిగిన వాఁడూడదందురు. నీకుఁదెలియని
దొకటి యున్నదా. ఎగతాళి కట్టడుగు చున్నావు.

నార—ఎఱిగి యుండియు నడుగుదునా. అత్త! పెద్దవానవు నీతోఁ
బరియాచక మాడవత్తునా.

గంగ—బట్టు బెట్టు కొనుము.

నార—నీతోడు. అత్త! అబద్ధమాడుదువా. అట్లు తెలిసి యుండియు
నడుగుట మానవుల లక్షణముగాని మనది గాదు అప్పుడే
యింటిలో నడుగుబెట్టు దట్టనను జూచి, “ఎక్కడు వచ్చితిరి?”
అందురు ఎక్కడనుండి వచ్చునదియు తెలిగి యుండియే,
“ఎచటనుండి రా?” అని యడుగుదురు. జ్ఞేయముగా నెదురు
వడిన నిత్రనిజూచి కీడుకంటించుచు బాగుగా నున్నారా?”
అనివ్రశ్నింతురు. అట్టివి మన సంగతులుగావు.

గంగ—అటులైన వినుమా (చెవిలో నేమీ చెప్పురు)

నార—(వికాస ముఖముతో) ఓహో! సరియే నాకు గజ్జగట్టి యాడ
వలసిన యవసరము వచ్చినదే.

నార—తీగలేని తంత్రివార్తగాడవు నీకుఁదెలియని దొకటి యున్నదా

నార—గంగమ్మ త్రయమ్మ ప్లే మీరు ననుచున్నారా అయ్యో! రామ రామ! నేనేపాపము నెరుంగను. ఇప్పుడే చెవినిబిడినది.

గారి—దీని కేమనవవు?

నార—మీరు ముగ్గురమ్మ లీదనికిఁ బూన వలదనియెనను.

గారి—ఏమి! మా పాతివ్రత్యమునకు లోటుఁ గల్పించు చున్నావా?

నార—మీరు పతివ్రతలేయెనను, కాకున్నను నీకార్యము మీవలనఁ గానేరదు.

గారి—అలా! ఏమి! అట్లనియెదవు. బెల్లము వండినపొయ్యి ఎటుఁగవా?

లక్ష్మి—ఇగువ గట్టన గుడ్డ వాసన నెన్నటికైన విడుచునా?

సర—అబ్బాయీ! పెట్టినదిపేరు. అందెవేసిన చేతిని యవలద్రోసితివా?

నార—(తనలో) వృద్ధనారీ పతివ్రతా (నవ్వుకొనుచు) ఇవియన్నియు నేనరిగినవే. అమ్మపుట్టిల్లు మేనమామ యొద్దపొగడవలయునా. వీరి పాతివ్రత్యము కాచి వడపోసినదియే. డాంబికములతోఁ గార్యములు గాఁబోవు. (ప్ర)కాళముగా) మీరు ముగ్గురమ్మలు పెద్దమ్మలు. మీయాన మీవలన నీకార్యము కానేరదు. దయయుంచి మీరీపనిని మానుకొనుఁడు చిన్నవాడనో పెద్ద వాడనో చెప్పుచున్నాను. మీరు మహాపతివ్రతలు కారని-కాదు.

గారి—మావలనఁగానిది మఱెవరి వలన నగును?

లక్ష్మి—వజ్రమువలనఁదెగనిది మఱిదేవేదెగును?

సర—మూపై వైరమున మఱి పుట్టిరావలయును. ఇప్పటికిలేదు ముందు సంగతియేమో. పునస్పృష్టిలో.

నార—అయమ్మ పుట్టియేయున్నది.

లక్ష్మి—ఏలోకమున. పదునైదవ లోకముననా?

నార—ముల్లోకములకు మధ్యవర్తియగు లోకముననే.

సర—ఏమి? మర్త్యలోకముననే. ఎవరంత మానవతి?

నార—మీవలె మిద్దెలలో ఊడలలో లేదు.

లక్ష్మి—అంత కూరలు మేసి, నారలుగట్టి, యశవులఁబట్టిన మానినీ శిరోమణి యెవరు?

నార—(తనలో) మీవలె విట్టవీగక (త్రకాశముగా) తూండ్లు దంపలు కూడుగాఁ గానలం జిక్కియు సార్థక నామయగు అనసూయ అత్రిమహాముని భార్య యెఱుంగరా?

మువ్వరు—(నిరసన భావముతో నవ్వుకొని) ఆహ! తెలిసినది. రామాయణమున వచ్చిన అనసూయయేనా? సీతకు మెఱుంగు చిహ్నలుచేసి యిచ్చిన యాపియేనా?

నార—అమె నత్తరువుల బొమ్మగా నెంచుచున్నారా? సామాన్యురాలు గాదు. సీతాదీవికి -

గీ. వయసు మరలక తలపూవు పాడకుండ
దీవన లొసంగినట్టి సతీమణిం గ
రుణముమెయి రాక్షసాంధః కరణము చేరి
కడియమొనఁగిన యనసూయఁ గాంచరోటు.

నర—ఆహ! అంతలావు ఇల్లాలుగా! కానీ, యెవరైన మాకేమి.

ఆ. మట్టిపిల్లియేని మూనిపిల్లెనియు
నెలుకఁ బట్టినరైసేనిఁ జాలు
మానవాంగ నేని మఱి యెవ్వరేనియు
గంగచిక్కుఁ దీర్చు గలుగఁ జాలు.

గంగ—(తనలో) ఎకరెట్లయిన నాకేమి. నాకు సంతోషమొకటి. నా తెలివుఁ జూచుకొందుఁగాక. ఇక మీరు నారదుని సాధింపుడు. పట్టి పల్లార్పుడు. (త్రకాశముగా) అమ్మలారా! నాకిక నెలవా?

గారి—అమ్మా! ఎట్లయిననేమి మా పాతివ్రత్యము పరీక్షించ వచ్చితివి గదా.

గంగ—అక్కా! అట్లనడగునా? మిమ్ములనేమి! నేనేమి! పరీక్షించుట యేమి! ఆకాశవాణి లేదా.

లక్ష్మి—అందుకుఁ గాఁచలే అప్పుకఁ లేదు తెప్పించుటకు.

గంగ—(తః తో) పిట్టయినను కొనుడు పిరికితిప్పులు వాటివి. మీతోని నాకేమి ప్రకాశముగా? తల్లికి వచ్చిరనేను తనదికాదా అగుడ్డ యాశేను లోనిదే ననరా!

సర—(తనలో)

గీ. పుడమి శ్రష్టులు తప్పును వోలే యెల్ల
వారలును భిక్షును జెడ వలమునంచు
తలపు సేయించు బైకేమి దెలియనీచు
గంగ బిడ్డగ మట్టడిగాఁగదోచె

గీ. విధవఁగని వందనము సేయఁ బ్రీతిమెయిని
నన్ను బోలిపుట్టుము తల్లియన్న కగిసి
పతితయగు గంగఁగని జాలికడిన మమ్ము
పతిత లనఁపించుటకొనఁ బరమ సాధ్యి.

అది యట్లుండ నీమి వంకమేది? ఇకవక్రగతి గాక యీమెకు
మంచినడక యెట్లుగలుచును? (ప్రకాశముగా) మంచిది.
పోయిరమ్మ.

(గంగ నిష్క్రమించును)

సర—

గీ. పోవు సంతకు వెనుకచూపు నుత్పంజరి
యెగిరి కడుచును ముందున కేగడంగి
కలువ భుజగములట్లు వక్రగతులైన
ప్రవాది నులకు మంచినడక యబ్బులెట్లు.

(తెరవడఁచు)

ప్ర థ మాం క ము

రంగము 4

(తెరయెత్తగా నారదుఁడును సర్వాలంకార శోభితుండగు
విష్ణువును కనుపింతురు.

నార—తాతా! నమస్కారము.

విష్ణు—దీర్ఘ యుష్మాకాభవ!

నార—తాత గారి కైశ్వర్యమును మాకు నాయుష్యమునా! ఎందులకు దరిద్రముచే బాధ పడుచుఁ జచ్చిన చావును బ్రతికిన బ్రతుకును గాక దురపిల్లు చుండుటకా.

విష్ణు—అదికాదోయ్ నారదా! నాకుండిన నొకటియు, నీకుండిన నొక టియునా; నే నెవరు! నీ నెవరు? మనకు భేదముగలదా నీవెల్ల వృదు నింటనేయుండి సంసారము నెత్తిన వైచుకొని యీడిన వలదంటినా! మీతండ్రికి లాభకము లేదాయెను, నీవిల్లు వట్టించుకొని యింటి వట్టున నుండవాయెను. అందువలననేగదా యింత నయున్న వచ్చియు గృహ భారమంతయు నెత్తిన వైచు కొని యీ సంసార సాగరములోఁ బడి యీడుచున్నాను. మీరంత మాత్రము నాచేతి కడ్డము వచ్చిన హాయిగ నీతాత త్రయము వదలి ముక్కుమూసికొని యే దిక్కుననో గూరు చుండ కుండునా.

నార—తాతగారూ! ఏదో యనవలసి యట్లుంటినిగాని, నాకా సంసార తాతత్రయ మెందులకండీ, మీపెద్ద తలకాయలుండఁబట్టియే యెచ్చటఁదిరిగి వచ్చినను నిర్విచారముగానున్నది. నాకింక గావలసిన దేమున్నది. తమవద సరసీరుహములు నాహృదయ మున నెల్లప్పుడు నాటుకొను పట్టనర్చిన నాకుఁజాలు, నాకది యే పదివేలు.

విష్ణు—నాయనా! నీవైరాగ్యమును, నీనిశ్చలభక్తియు నే నెఱుంగనా నీవీ సంసార సౌఖ్యముల గోరితివని నేదలఁతునా. (తనలో) ఈ సన్యాసికిఁ బెత్తన మిచ్చిన నిత కొంపకుఁడెరపియే. ఏదోనేను కాబట్టి మాయలతోనో మంత్రములతోనో యీ సంసారము నింతవఱకు నెట్టుకొని వచ్చుచున్నాను. గాని, వీరివలన నగునా; నాకుటము దొలగిన నీయభాగ్యుల కీసిరి నిలుచునా?

వట్టిది!వట్టిది! నిలువఁబోదు. నిమిషము నిలువఁబోదు. ఛాండ
నుడును సన్యాసియు నొకచోఁ గూడిన వారికి సిరినిలుచునా?
నార—(పరిశీలించి చూచి) తాతగారూ! తమయలంకార మీనాఁడు
మిగుల మనోహరముగా నున్నది. ముదుసల్లయ్యను పదునా
రేండ్ల బాలకుని వలెనున్నాడు. ఇందులో మనస్వంత మేమియు
లేనట్లున్నదే. అన్నియు బహుమతి. చేయఁబడిన వేసే.
నత్తికొనది. శ్రీరంగమువారి కిటిటము. మొదలోనిది కంచి
వారి వచ్చలవతకము. భుజముల నాశ్రయించినవి తిరువతివారి
భుజశీర్షలు. ఇదియేమి చిత్రమో ఉన్నవారును, లేనివారును
గూడ నున్నవారికే యాయవలయునా. అదిగాక తాతా! నీకేమి!

గీ. శ్రీ గలానికి నాలుగు చేతులేమి
యిరువదేగాదు ముప్పది యేనివేళ్లు
మురుగులు ముడిగొలునులు నరుదె, బొటన
వ్రేలు మొదలుగ కంపు టుంగ్రాలు కటవె.
(విష్ణు వదృశ్యుఁ డగును)

నార—

సీ. విసము కుత్తుకనిల్చి వెనఁజరించెడి సదా
శివు లలదాటివచ్చినది గంగ
వలునాలుకలుగల్గి భాషింపనేర్చిన
వనజజ నాలగ్ద్రోకినది వాణి
వేషధారణను బ్రసీనుఁడౌ శ్రీ విష్ణు
చేపుని రొమ్ముగ్రుద్దినది లక్ష్మీ
మిత్తికి మిత్తియై మెలఁగెడి దుశ్శుని
తనువు సగంబుచేసినది గారి
గీ. లోక నాయకులను మించు లోకమార
లహహ! యీ సతీవతుల యత్యానుగుణ్య
మేటునకు నేటు దీటుకు దీటుగాక
నడచునేగతి యీ జగన్నాటకంబు.
(నారదుఁడు నిష్క్రమించును.)

స తీ అ న సూ య

ద్వితీయాంశము.

రంగము 1

స్థలము:—అత్రిమున్యాశ్రమ ప్రాంతారణ్యము.

(అనసూయ ప్రవేశము. పార్వతి, లక్ష్మి, సరస్వతులు పొదలమాటున దాగియుండుదు.)

అన—అబ్బా! ఎండ యెంత తీక్షణముగా వున్నది. వైన నత్రిమలమల మాడుచున్నది. క్రింద కాళ్లందుకొని పోవుచున్నవి. నిప్పులు సెలగుచు రెంయ్యిమని యా చెవిలోనవడ యీ చెవిలోనికి చూసికొని పోవుచున్నది. (నూర్యునివంక జూచుచు) నాశండ్రి నూర్యభగవానుడు నత్తగుల్లవలె నతి మందగతిం జరించు చున్నాడు.

సీ. కడలి వీరంబులు గడుపారఁ గ్రోలుటఁ

గాలుసాగని గుర్రాల్ గడలకుండ

నోరగాసాగెడి యెరిటి చక్రపు బండి

నట్ట నిల్వగరాక నిలుచుచుండ

మిడిమిడి యెడకు నొడలు కెంపు వహించ

శ్రమచేత నడుగుండ శ్రద్ధనుండఁ

బోగలనా? లేన? పోవక తప్పదు

విధికృతఁబని బయల్పడలఁ దరసి

గీ. కడ యెఱుంగరాని వివమ మూర్ఖమును బట్టి

కడుఁ బ్రయాసను జనుచుండు కారణమున

దినములంతకు సంతకు దీర్ఘమగుడు

భీష్మ మైగ్రీష్మ మంతయు వేచ దొడఁగ.

చున్నది. ఇట్టి యెయ్యపులందరు మహా కలివ్రత లగుచుండ నిక లోక మేమినిలుచును.

సర—కుడువఁజొవుచుఁ గూరాకుడుచి యడుగఁగెల ? అరగడియలో ఆమె పస బిడులువడ నున్నదిగదా. ఇంకలో మనకిన్ని సందేహములేల.

(గంగ త్రజేరించును.)

గారి—అదిగో! గంగ రానేవచ్చినది. ఇక పీఠ ప్రసంగము విందము. (అనసూయ నీటికొరకై దొన లెందేని కలపెమోయని రాళ్లు రప్పలు కదలించుచు వెదకుచుండును. గంగ అమెను లక్షించును.)

అన—(నుఖము నభినయించుచు) ఆహా యేమి నా భాగ్యము. ఈ చల్లనిగాలి యెచటనుండి వచ్చుచున్నది. ఇది నీటిగాలివలె నున్నదే. ఎన్నడును లేని జలప్రవాహ మిట కెక్కడినుండి వచ్చినది. కడు వింతగానున్నదే.

గంగ—(తనలో) నే నీమెయెడ మహాపరాధ మొనర్చితిని. ఇంట పీఠ లేకుండఁజేసి యీ విట్ట మధ్యాహ్నమున మలమలమాడు నీ కొండరాళ్లలో నీమెను ద్రిప్పి యాయాస పెట్టుచుంటిని. నా పాపమునకుఁ బరిహార ముండునా. ఇక నీమెకు నన్నె క్షణింగించుకొందును ఎవరిని వారెఱింగించుకొనుట యంత ప్రశస్తముగాదు. అయిన నివృథు నా సంగతి నీమె కెఱింగించువారెవరు ? ఉభయల నెఱింగినవాఁడు. నారదుఁ డుండిన బాగుండునది. (అలోచన నభినయించుచు) పొరబడు చుంటిని. నేనే దర్శించిన లోలేమి ! అట్టి చిక్కులు ప్రభు స్థానములందును, లోకముల యెడలనుగాని శుద్ధ సాత్విక చక్ర తియు వరమ కలిత్రతా శిఖామణియు నగు అనసూయకడ నేల కలుగును ? ఆమె నన్ను తప్పుక గారించితిరును. అదిగో! భవ్యాత్మురాలు మ్రోసిబిందె భుజముపై నుంచుకొని నీటి కొరకు వెదకుచు తాళ్లు రప్పలు కదలించుచున్నది. ఈమెను

వర్జించుట కిదియే యుచితమగు సమయము. తీర్థమును స్వాగ్రమును నెరవేరును. ఆమెకు గంగ బ్రసాదించినట్లును, నా కర్మ విముక్తి సాధనము నరసికొనినట్లును నగును. (జలప్రవాహముతో గంగ పెడలివచ్చును.)

అన—అమ్మా! చల్లని తల్లివి. యెచటనుండి వచ్చితివి? గంగను వెంటబెట్టుకొని వచ్చితివమ్మా! మా మునివల్లెను పావనమునర్పితివి. మమ్ము ధన్యులను గావించితివి. పిచ్చుగుంటుపై భాగీరథి పాతినట్లు తల్లీ! మమ్ము కటాక్షించ వచ్చితివా?

గంగ—గంగను వెంటబెట్టుకొని వచ్చుటయేమి? గంగ నే వచ్చితిని. మున్యాశ్రమమును పావనమునర్చుటకని మీరాడినమాట యతిశయోక్తినుమ్మా. తిమ్ము ధన్యుల నొనర్చుటకుఁ గాదు. మీ నిర్దేశ కృతజ్ఞాయమాన కరుణాప్రసారమున ధన్యురాల నగుట నీ వచ్చియుంటిని.

అన—(అనందపారవశ్యమున) అమ్మా! పరమ పాపినివైన గంగా భవానివే! నాహృదయపూర్వక ప్రణామము నందుకొనుము. (అని నమస్కరించును.) అంతమాటాడితిరేమి? దివ్యమూర్తులరైన మీకు మానవాంగనవలనఁ గాఁదగినదేమి?

గంగ—కల్లీ! అట్లనకుము. సర్వము నారదునివలన నణిగియే వచ్చితిని. నీ ప్రభావము భావనాతీతము. నీవలన నేను పావనము కావలయును. ఈ పాపములచే వెంబడింకఁబడి జోరీగల గొడ్డువలె నెట్లలాడుచున్నానో చూడుము. ఈ పాపములు నా వినా శమును గోరుచున్నవి.

గీ. ఎపుడు దీపము పెద్దదా నెపుడు క్రమ్ము
కొంద మాయని స్తంభముకూడఁ గూడఁ
దిరుగుచుండిన చీకట్ల తీరుగాను
పాపములువేదియండ నా పాటుకొరకృ.

నాశ్రమ యేనుని చెప్పుదును. ఈ పాపములను—

గీ. ఎఱుంగనట్లుగ విముఖత నెట్టులున్నఁ
గనులంగట్టిన చందముగాఁగఁ జోచు
మఱపుఁ గొలువఁగ నెంతగా మునుపటి
సరియు హృద్యేదవం బొగడేమి నేతు.

గీ. ఎంత దిటువును బూనిన నడతరాక
మొగమున నదేము దైన్యము ములకబాచు
కొంతు జంతును నెమ్మన నంపరింతుఁ
గను వివిర్జిత గర్గజకయునుఁ జోచు.

ఆ. మిన్ను విడిగి నెత్తిమీఁదఁ బడెట్టులు
విన్నచనము దోచ వెన్నుగ్రుంగు
కలవరంబు నెఱపుఁ గలుగు నెమ్మనమునఁ
గడుపులోనఁ జల్ల చిలికినట్లు.

అన—(అశ్వర్యచకిత మానసయై)

సీ. విష్ణు పాదకమల విమల మరందమై
జన్మమందిన యాభిజాత్యనుహిను
శివు జటాజూటాగ్రసీమను నమృతాంశు
తోడునీడగ నున్న దొడ్డయునికి
మూడు లోకంబుల మొనసి పవిత్రత
బడయఁజేసిన నీత్రవర్తనంబు
వాహినీశ్వరు నైక్యభావంబుగని యంద
కలసి మెలసియున్న కాపురంబు

గీ. ఇంత యంతని వచియింప నేరితరము
నీల సత్రభావము వర్ణనీయ మహమా!
వతితులఁ బవిత్రుల నొనర్చు భవ్యమూర్తి
పరమ పావని గంగాభవాని తల్లి.

నీకును పాపములవలని బాధయా? ఇదియేమి పాపమమ్మా?

గారి—మరిచిడి మానవాంగన సాయము గోరినందులకు వడుగవలసిన మాటలు రెండును నడిగినది.

లక్ష్మి—చేనుకు పెద్దరికమిచ్చిన తలంత దెగఁ గొటికి నదట. స్వల్ప బుద్ధులు తమకిచ్చిన గౌరవమును నిలుపుకొనఁ గలరా.

సత—ఇంతటనైన గంగకు బుద్ధికచ్చి వెనుకకు మఱలిన కొంత వరువు వకు-నేమో! అఁ! ఎందుకు మఱలును? ఆమె హృదయమున నారదుని మాటలు వేదవాక్కులుగా నాటుకొనినవి. తీలాక్షరములయి పోయినవి.

గంగ—నా ప్రభ సాగినంతవఱకు నల్ల సాగినది. గ్రహచక్రము తల క్రిందైనది. ననుఁ జూచిన భయవిహ్వలములై మారుమూలల దాసిన పాపపుంజములు నేడు విప్రంభించి గర్జించుచున్నవి. త్తురిగొని కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్యచున్నవి.

గీ. తొల్లపెట్టెల మేకుల నల్లలాగు
మేటికారున నిరికిన మేకులాగ
వేటుకారవసకమైన తీరుగాను
పాపములఁబాపు గంగాయీ పాపములను
బాకగా నొండు వెరవు గావలసినవ్వు.

గారి—క్రిందఁబడినను మీఁదిదాననే యనుచున్నది. సిగ్గునఁదలవంచు కొనక. భర్త తలకెక్కిన పాప మూఱకపోవునా. ఎంత చనువున్న భర్తయెడ నింత యాగడమా. కట్టుకున్న వానితోనైనఁ గడతేరకుండ వేదవదగనే విడిపోయి, రత్నాకరునితో సంగమించుటయా. ఏమి యన్యాయము.

లక్ష్మి—అగును. పాపము. ఇంత యోగ్యురాలవు గనుకనే భర్తను పీల్చి పిప్పిజేసినది. మగతనము సగవఱచినది.

సర—అందు నామె వోపమేమి? ఆమె హక్కుల నామె నిలుపుకొన్నది. ఆడువారిట్లు వెనుకముందాడుచుండుట వల్లనే మగవారు కన్నులు పైకెక్కి ధర్మాధర్మములు గురైఱుంగక

సహధర్మిణులఁ జాలఁబఱచి యనాదరించు చున్నారు. ఇట్టి వెలితిమాటలు మన మాడరాదు.

లక్ష్మి—(తనలో) దీనిలో నేను మాటలాడలేను. నోరున్నదని కాని దాని కై నదానికి బిలువని పేరంటమునకు వచ్చుచుండును. ఇందు తన జోక్యమేమున్నది. తానేలఁ గల్పించుకొని తన పాండిత్యము నేకరుపైట్టవలసి వచ్చినది. ఇట్టికి బెద్దదానను. అత్రగారినియైనఁ దలంచవలదా. తన బ్రతు కెంతవఱకు మాటలబండారమేగదా యని గుర్తెఱుంగకున్నది. (వ్రతాశముగా) అగును. శక్తింజుతులకేమి. ఎంతవనియైనఁ జేయఁగలదు.

సర—అబలల మనుకొనుటయే మనవలనైన గొప్ప పొరపాటు. (గారిదికై) నిజమునకు నీశక్తి నీకుఁ దెలియదుగాని నీవు చేయలేనిది పొరువవంతులైన పురుషులు చేయగలిగినదియు నేమియుఁ గానరాదు. మహిషాసురసంహార మే పురుషుఁడు చేయఁగలిగినాఁడు. ఆపృథ్వీ పురుషోత్తమోత్తము లందరు నేమయినారు.

అన—అక్కటా! శోచనీయము.

గంగ—ఈబాధ నీవలనఁగాని లొలఁగింపఁ బడదని నారదుని ముఖమున విని వచ్చుచుంటిని. నా మనవిఁ ద్రోసిపుచ్చక సంగీకరింప వలయును.

అన—అమ్మా! నేనంతటి సమర్థురాలనని నాకుఁ దోచదు. అయినను మీ యాశీర్వాదబలమునను, అమోఘు వ్రభావయుతంబగు నారద వచనమునను, వాపతి యనుగ్రహంబునను నొకవేళ నోపిన నోపుదునేమో. అట్లే చూతము. తాము మాత్రము దయచేసి మా కుటీరమును పావనమొనర్చి మఱిపొండు.

(గంగాననూయలు నిష్క్రమింతురు.)

గారి—నారదుని మాయావాగురులంబడి శ్రమించి యెఱుంగక గంగ నేడిన మాత్రమునఁ దగుదునని తా సంగీకరించినది. మాన

బాంగన యేమి. అమృత్యంగనకు పాపనయినరప్పట యేమి !
 పెండ్లికొండకు జేవపొలను పెంబుగా. మాటలకును కార్యము
 నకును చాల దూరము.

గీ. నాతిదా కృత్రిమ సతీత్వ నటనమునకె
 పాపభ్రంశము లిలఁ బటావంచలై న
 వేడినీళ్లకుఁ గొంకలు గాలకున్న
 కాలవే చింతకాయలు రాగములకు.

అమ్మి—పడిగో ఆశ్రమమునకుఁ జోయినారు. మన మానమీప
 లతాకుడుంగముల దాగియిండి వారి సంభాషణమును విని
 పర్యవసానమును కన్నులారఁ జూచియే పోవుదము. తొందర
 యేల!

ద్వితీయాంకము

రంగము 2

స్థలము:—అత్రిమువ్యాళమము.

(గంగయును, నీళ్లబిందెతో ననసూయయుఁ బ్రవేశింతురు.)

(జింకపిల్ల పరువెత్తుకొనుచు వారి కెదురుగా వచ్చును.)

అన—అమ్మా! మా గృహములకు సింహద్వారములు మకర తోరణ
 ములు లేవు. మా గృహములు సారమే యరక్షితము లగుటకు మాకుఁ
 జోరభయము లేదు.

గీ. అతిథులను మచ్చికనుజేరి, యాదరమున
 నరసి శొనితెచ్చు మా ప్రతీహరియైన
 మాకు మురిపెంబునకు బిడ్డ మారునైన
 ఈ హరిణిపోతమే దిలకింపుమమ్మ.

గంగ—(ముచ్చటపడి దానిని దువ్వి ముద్దాడును.) అమ్మా! ఏమి!
 ఎటుఁగనివారికిఁ జెప్పినట్లు చెప్పుచున్నావు.

గీ. ఘోర సింహప్రసాదిత దారుణాట
 వులును, మకరాలయప్రాయములును, నీచ

శునక పరిరక్షితములైన శుద్ధ పాత్రిక
కాంతరంగ ప్రపూర్ణ మున్మాత్రమములు.

తృణగర్భమగు నీకు రంగముకంటె మీ పాత్రిక హృదయము
లకుఁ బ్రിയ మొనర్చునది మఱి యేముందును.

అన—మీ కలభ్యములగు వై భవములపై వాంఛ యును లేదు.

గీ. ధాన్యమునకైనఁ గలకు శేవాశ మొందు
మూడుకారులు ఫలియించు మొగ్గులముగ
హవ్యకవ్యంబు లొడగూర్చు నంతవట్టు
నోపు నీహోమధేనువు ప్రావకంబు.

గీ. వఃకలాజినములు మాకు వలసినన్ని
కూర్చుననటులు హరిణముల్ గొడువలేక
భోగ భాగ్యంబులకుఁ గాంక్షఁ బొంద, నవస
రంబు లేదుగా మీ యనుగ్రహము కలివి.

అనవాం—(అశ్రమమునుండి అనవాంక్రియ కరుగునవచ్చి వికాసముఖ
ముతో) అమ్మా! ఈవల్లనితల్లి యెవరమ్మా! ఈమె పాదములు
మోకఁగనే మన యాశ్రమమున నిగిరిబోయిన పాత్రము
లందలి నీరంతయు నులికితూడుచున్నది. (గంగదికై) తల్లీ!
ఈ వేసంగి నల్ల యిచ్చుటనేముండి మా యెద్దఁగి బాపలేవుగా?

అన—లోకములకెల్ల నిత్య జీవనియును. తల్లీని నిలిచి నీ యొక్కతె
యెద్దఁగి బాపునుంటివా! కడమవారి గతియేమి? ఎంత స్వార్థ
పరతంత్రులవైతివి.

అనవాం—(అశ్రమముతో) అది అది ఏమి! త్రిలోకపావని గంగాభవా
నియా! ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! తొల్లి భగీరథప్రయత్నమునఁ
బుడమికివచ్చి భస్మరాసులపైఁ బారి సాగరులకు సద్గతు
లొసంగితివి. నేడప్రయత్నమున సత్రమున్మాత్రమము పావన
మొనర్చ వచ్చితివా? అవ్యాజానురాగ ప్రభావము వర్జనా
రీతము. తల్లీ వందనము. పాదములపై వ్రాలి నమస్కరించును)

(అందఱు లోనికి నేగుదురు.)

(తెరయెత్తగా పర్జశాలాంతర్భాగము కనుపించును).

అన—(గంగకు నుపచార మొనర్చును.

సీ. వైకుంఠ కైలాస మసౌఖ్యములఁ గన్న త

ల్లిరో! మా యాకుటిల్లుఁగంటె

(కుటిరమును చూపును)

మణిఖదిత స్వర్ణమయ పీఠ సంస్థిత

యాసిన వగుము కుశానలమున

(దీర్ఘాననము పరచును)

సురభూజ నుమవార మకుడార ధ్వనించు

మాచమిమ్మ! యీపుష్పమాలఁగొనుము

(పూలదండను మెడలో వేయును)

మూడులోకములకుఁ గూడ జీవనమునా

జనని యుర్ధ్వంబు గైకొనుము నిత్తు

(అర్ఘ్యము నొసఁగెను.)

గీ. రత్ననిలయు, నిసూధాంత రంగమెరిగి

కాపురముదిద్దు సద్గుణ కల్పవల్లి

తలిసి యిల్లాల్లి యశోధిస్తత్కార మింత

కరుణఁజేకొని కృతకృత్యగా నొనర్చు.

(మధుక్షీరముల నొసంగును.)

గంగ—(అయిష్టతతో) అమ్మా! సన్నిపాతరోగికి కైత్యోపచారము

లేల? నేవచ్చిన కార్యము జూచి పుణ్యము గట్టుకొనుము తల్లీ!

అనహం—(తనలో) ఏమి! ఈయమ్మ వచ్చిన కార్యమేమి? ఆమ్మ

తల్లికి మానవమాత్రులతోఁ బనికలిగినదా? వచ్చినది గాఁజూచు

మనపుణ్యవశమున.

అన—(దీర్ఘాలోచనకుదురాలై ధ్యానము నటించి) ఇదిగో. స్థిరసం

కల్ప నయితిని. నాభర్తృ ననుజ్ఞ వడసి నాకక్తి వంచనలేక

తమకార్యమునందే వర్తింతును. (అనహంక్రియదీక్షై) అమ్మా!

మహర్షి సత్రము నొక్కసారి లోకపావని యాగమనము
నరిగించి తోడితేగలవా?

అనహం—చిత్తము. అట్లే యొనర్తును. (అని వెళ్లును)

అన—అమ్మా! నేను సహధర్మిణిని గదా. ఇంద్రియములు శక్తి వంత
ములయ్యును బుద్ధి యనుమతి వడయుక కార్యకరణమునకు దిగ
నట్లు నేనును భర్తృ కనుజ్ఞవడయుక యే కార్యమును స్వతంత్రించి
యొనర్చుఁ జాలను. అట్లనిన నే నస్వతంత్రురాలననియు నాభర్త
నన్ను నడుపు కర్మ భారఁడనియు భావించుము. మాహృద
యము లట్టివిగావు. ఈ సంసారము మాకు నుమ్మడి. మేమిరువు
రము స్వేచ్ఛావరులమే, గాని యొకరికొకరము బానిసలముగాము.
కాని యుభయులము మంతన మొనర్చక యధేచ్ఛముగా
నే కార్యము నొనర్చుము. గృహచ్ఛిద్రము లొడగూర్చుకొని
మాజీవిత యాత్రకు నాటంకమును మాయానందమునకు
విఘాతమును గల్పించుకొనక సర్వకాల సర్వావస్థల యందును
నియమినిస్థితులమై యుందుము. అనగా ఒకమాటలో మా
సంసారము—ఉమ్మడి వ్యవసాయము—ఉమ్మడి వ్యాపారము
అట్లయ్యును భర్తృ నాదేశమును నేను భగవదీచ్ఛగా భా
వించును. ఆ యనఘుఁడు నన్ను ఆదేశించునో—ఉపదేశి
ంచునో—అభిలషించునో—యాచించునో తెలియరాదు.
మఱి నాహృదయమునే గ్రహించి తద్విధానమునందుఁ బ్రవేశ
పెట్టునో నేనఱుంగ లేకున్నాను. పెక్కు-మాటలేల? అనుమా
త్ముడు నాకు స్వధర్మోపదేశమై గురువుగాను, నయమార్గ
ప్రవనర్తనను గావించి ప్రభువుగాను, నిత్యకృత్యములందు
జేదోడు వాదోడునై చెలువుఁడుగాను విలసిల్లుచున్నాఁడు.
తానంత ప్రభావయుతు ఁడయ్యును నాయాత్మ స్వాతంత్ర్యము
నకు భంగము వాటిల్లకుండఁ గంటికి రెప్పమూరుగఁ జూచు
కొనుచుండుటయే యా మునిచంద్రమునిపై నాహృదయము

యించుచు న ద్వైతము సిద్ధింప జేయుచున్నది. నేనంత భర్త
చరణయుగళభ్యానాన క్రమో ఆమహామహాండు నంత భార్యాభి
మాన సంరక్షణానురక్తుడై యుండుట నేనంతయు గర్వించ
వలసిన విషయము. ఇదియే మా దాంపత్యగుణ్యమునకు
మూలకంబు. నేను విశేష మేమియు లేదు. అన్నపితు
నాశ్రయణమున నేను కతివ్రతనగుట విశేషమేమి? సూర్య
కిరణ ప్రసారమున వెలుగని వదార్థముండువా? ఋషిచంద్రముని
చింసాంగత్య ప్రభావమే యాతనియందట్టి భక్తివిశ్వాసముల
గల్పించినది. అతని యేకవత్సిత ప్రభావమే నాయందు ప్రతి
ఫలించి పాతివ్రత్య మనిపించు కొనుచున్నది. అంతియేగాని యిది
నాస్వయం ప్రకాశమనుట కంతమాత్రమును పీలులేదు. నాపూ
ర్వజన్మ పుణ్యమున నాకిట్టి జరుగు లభించుటచే నాకుఁ దరణో
పాయము కలిగినది. లోకమునందెల్ల నిట్టియనుగుణ దాంపత్య
మును ప్రసాదించుటకుఁగాను భగవంతునిఁ ద్రికరణశుద్ధిగాఁ
బ్రార్థించుచున్నాను.

గంగ—అమ్మా! లోకజీవితయు నిట్లేయున్న నికమోక్షానకులగుదురా?
ఇంతకంటె సచ్చిదానంద మేమికలదు? కాని మానవులలో
నికష్టము దాంపత్య విషయములందు చాలదుర్లయములు జరుగు
చున్నవి. కొన్నియెడలఁ బాతివ్రత్య మిషమునఁ బురుషులు
స్త్రీలను వంచనచేసి కతువులకంటె హీనముగాఁజూచుచు బాని
సలనుండివలె వారివలనఁ బనులఁగొనుచు యంత్రములను గీలు
కాండవలె వారిని నడుపుచు స్వాధిమానులై స్వార్థపరులై తమ
యాత్యజ్ఞానమును నశింపజేసి వారియెడలఁ బరమద్రోహులగు
చున్నారు. స్త్రీలును విద్యావిహీనులై మాధ్యమికాబల్యమునఁ
బురుషులను శక్తిస్వరూపిణులై పురుషుల కింతిభీషుడఁ బట్టి
పల్లార్చి రాచి రంపమునఁబెట్టి సఖ్యోద్ధ్యోగమునకుఁ గడంగ
నీయక యుభావస నిశ్వాసముల్లేడనియును వాదించు కల
హముల జీర్వులతోడనే పాతకవిరక్తమును పూర్తిగాఁగొను

చున్నారు. సదవ్యక్తేచనా శూన్యలయి, యుండిలేమిడులను, గార్హకార్యములను, నెఱుంగలేక భవానులను దుర్వినియోగ మొనర్చియు దురాచరణములవలనను పెక్కుదోషఁగులు పొంద గించి ప్రాణగొడ్డములను దెచ్చిపెట్టచున్నారు. ఘోరహత్య లకుఁ గరణభూతులగుచున్నారు, ఇట్టిసంసారములు దుఃఖభాజ నములుగాక ప్రజలకానంద నిలయములు గాగలవా ?

మఱికొన్ని యెడల స్త్రీలు సంపూర్ణ స్వాంతంత్ర్య మివ్వమున నైహిక వ్యామోహమునం జక్కి- లేక-లేని దుష్కార్యాచరణము లొనర్చుచు వివాహబంధములం గట్టువడక స్వేచ్ఛా విహరులై నిండుజన్మకమును దుర్వినియోగ మొనర్చి అనుగుణ దాంపత్యానుబంధసౌఖ్యము ననుభవించు యోగములేక వ్యర్థ లయి యిహపరంబులకు దూరులయి పరితిపించుచు మనశ్శాంతి కైవిశ్వప్రయత్నము లొనర్చియుఁ బూరయలేక యంతరాత్మను నాశమొందించుకొనుచున్నారు. పురుషులును సంసారమహర్షవమున ననుగుణ దాంపత్యప్రవమున శాంతముగా యాత్ర సాగించనేరక తుచ్ఛవిలాస విభ్రమములకు లోగిపోయి యాయలలయం దూగుచుఁ బైకెగసినప్పుడు కైలాసమందుంటిమని పొంగుచుదిగిపోవునప్పుడు అధఃపతితులమైతిమని మొరయుచు నిత్యశంకితజీవనులై యల్లాడుచున్నారు. ప్రణయసౌఖ్యము నందలి నిత్యానిత్యము నెలియలేక వ్యర్థజీవితులగుచున్నారు.

(అత్రిమునియ, అనహంక్రియయుఁ బ్రవేశింతురు)

అత్రి—భవానికి వందనశతంబులు. తమరాకచే మాయాశ్రమము పవిత్రమయినది. మాజన్మము సాఫల్యమునొందినది.

గంగ—ఋషిసంతతి కెల్లఁగుశలమగుగాక.

అన—ఆర్యా! నాకొక దుష్టకార్య నిర్వహణమున కనుజ్ఞయాయ వేడుచున్నాను.

అత్రి—మానిసిమణీ! నీ శక్తిమాచుకొని నీవాచరింపఁగల కార్యము నకు నాయనుజ్ఞయేల? ఆమాత్రపు చనువు నీయఁబాలని కఠిన

నిగా నన్ను భావించుచుంటివా ? మన సంసార నిర్వహణ
కాననముల నాకుఁ బ్రేయముగల విషయములందక్క- కడను
విషయముల నీకు నా యనుచుతియేల? నీ యిచ్చవచ్చినట్లుఁ
జరింపనగు. ఉభయ క్షేమాభికాంక్షితులమై మాత్రము మెలం
గుట మనవిధి యని గుర్తెఱుంగవలసిన విషయము. అయినను
చెప్పితివి గాన యడుగుచున్నాను. అతియేమి?

అనహం—(విన నాతురతతోనుండును.)

అన—ఈయమ్మకు—సర్వసాపహారిణియగు నీయమ్మకు త్రిలోకసా
వనియగు నీయమ్మకు—సావములవలని భయముగలిగినదట.
ఆ సంకటమును బాప నాచికిత్సఁగోరి విషయము చేసియున్నది.
నేనైన న్యైతంత్రించి యీ కార్యమునకు బూనలేదు. కారణం
తరములు పెక్కులు గలవు.

నీ. ప్రళయంతమైనఁ దప్పక చెల్లుబడియగు
అశరీరవాణి వాక్యమును దలచి
కడఁక నమోఘ సంకల్పఁడౌ సురమాని
వనిబూని వనిచిన కనువుఁజేసి
మనకు నేడుగడయు మనదిక్కు మొకుటనై
రహిమించు దేవకార్యంబు నగుట
భూస్థలి దుస్సాధ్యముల సాధ్యములఁ జేయఁ
జాలు భర్తృచరణాసక్తిఁ జేసి

గీ. తలకుమించిన వనియేని దలకబోక
కార్యసాఫల్య మొనరింపఁగల విశేష
భారమంతయు దైవముపైన మోపి
నే నిమిత్తమాత్రము నిల్చునేని గెల్లు.

అత్రి.—“శుభస్యశీఘ్రం” అట్లేయొనర్చుము. అంతకంటె నింకేమిగావల
యును. ఈయమ్మ మనయశంబు నెగ్గించుటకే వచ్చినది. లేకున్న
సర్వసాపహయ కారణికిఁ బాపముల బాధయేమి?

(గంగడికై) అమ్మా! నాకిక సెలవు. నిత్యకర్మాచ్యుష్టానమునకు వేళయైనది.

(నిష్క్రమించును)

అన—(పతి పాదయుగళ ధ్యానమొనర్చి మంత్రతీర్థము నామెనై జలుకును. తెరవడును. తెరయెత్తగాఁ బవిత్రయగు గంగయు, అననూయము అనహంక్రియయు నుండును.)

గంగ—అమ్మా! నాసౌఖ్య మిప్పుడిట్లున్నదని చెప్పుటకు మాటలు చాలవు. ప్రణబాధితునకు ప్రణము పగిలినరాత్రి నిశ్వాసౌఖ్య మెట్లుండునో నాకు వట్లున్నది. ఆనందమున పరవశత్వము నొందుచున్నాను. తల్లీ! నీముణమెట్లుతీర్చుకొనఁగలను. ఇట్లువచ్చి గాఢాలింగన మిమ్ము. (కొగిలించుకొనును.) నాకు నీవు కన్న తల్లివి. తల్లిలేని లోటుఁ దీర్చితిని. నేను నీవలన బునర్జన్మ ముండి తిని. నీ యొనర్చిన మహాోపకారమునకు నేను స్వకాలమును శ్రుతజ్ఞురాలనై యుందు. నీ తలచినయెడఁ బొడనూపుదు. నీ ప్రభావము నేనిక వేటుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు. లోకమున రాచిమెఱుపుఁజేసిన కల్లరాళ్ల నేరత్నములుగాఁదలచుచున్నారు. విజమైన రత్నములు భూగర్భమున నెందున్నవో యెవ్వ జెఱుఁగును? నేను నిట్లే పేరుగల తల్లుల నాశ్రయించి నిష్కల మనోరథనైతిని. నారదు ననుగ్రహమున నీ యప్రకాశమగు భూగర్భస్థరత్నమును బొడగంటిని. ధన్యనైతిని. ఇంక నేను వెళ్ళుచున్నాను. కాని యొకవిషయము నెఱింగి నీవు మెలకువతో నుండవలయును. ఈ రత్నమును శక్తిత్రయము రాచి ప్రకాశ వంతము చేయనున్నారు. అది వారిలాఘవమునే వెల్లడించును. కాని మీఁకేమియును హానికలిగింపదు. నాకిక సెలవు. (వెళ్ళును)

సీ. ఈ కుటీరమె సాక్షి యీమె నిరాడంబ

రామల జీవన మొచ్చుగూర్చ

ఈ నాకిటి కురంగమె సాక్షి యీమె య

మాయక తాత్ప్రమాణమునకు

ఈ హితవాగ్రతియే సాక్షి స్వాతిశ
 యవిదూరతా దర్శమనంగ నీమె
 ఈ ముఖాంభోరుహమే సాక్షి యీమె ద
 యార్ద్రహృదంతర యని వచింప

గీ. పాపవంశ సంపాతయై కరితశించు
 దైన్యభావనియద్దంగ పైన్య ముడిపి
 పాపన మొనర్చుటయె గాదె ప్రబలసాక్షి
 సహజమహిత పాతివ్రత్యమహిమబాట

(నిష్క్రమించును.)

స త్రి అ న సూ య

తృ తీ యాం క ము

రం గ ము 1

స్థలము — అత్రిముని ఆశ్రమము.

(తెరయెత్తగా నత్రియు ననసూయయుఁ గూర్చుండియుండురు.)

అత్రి—(కన్నులు నులుముకొనుచు) సాధ్వీమణి! ఏమి! ఈ మైకము. ఎన్నడును లేని నిద్ర యేల నాకీ మధ్యాహ్నమున. పాపము కమించుఁగాక. (తేరిపారఁజూచి, ఇదియేమి? యీ యమూల్య నాగాభరణ మింతలో నెక్కడనుండి వచ్చినది.

అన—(చిరునవ్వుతో) నాథా! అది యంబికా వ్రసాడమని యాకాశ వాణి వచింపఁగా వింటి.

అత్రి—ఏమిది! విచిత్రముగా నున్నది. అంబికయేమి! వ్రసాడించుట యేమి! ఎందులకుఁగాను.

అన—మదీయ పాత్రివ్రత్య మహిమాతిశయమునకుఁ గాను.

అత్రి—పాత్రివ్రత్యమునకుఁగాను పారితోషికమా? అది భిక్షకుని భార్య యంపుటయా? ఇదివర కిట్టివి కని విని యుండలేదే. సతీ మణికిఁగూడ నీ సతీత్వము నచ్చినదా.

అన—నచ్చుటయేగాదు. అనూయ హెచ్చినది. అనసూయ నెట్లు మెచ్చునది. దానఁ గొంచెపుఁ బనులకుఁ జొచ్చినది.

అత్రి—అనూయచే ననసూయకు నాగాభరణ మేలయిచ్చినది. ఇయ్యది యుపకృతియా? అపకృతియా?

అన—అపకృతి యన నేల? యశం బెగ్గించుట నుపకృతియే యనరాదా? కాని నాగాభరణ మంపలేదు. చేతనైన పనిగనుక మహా నాగమునే యంపినది.

అత్రి—మహానాగమునే! మఱి యిదియెట్లు?

అన—తమకు నాయందుఁగల యవ్యాహురాశ్రుభావమునః దమ నామము స్మరించునంత మహానాగము సువర్ణ నాగిభరణ మైనది.

అత్రి—అట్లులైన నీ శ్రుభావమునకుఁ బ్రతినైన నేనుఁగూడ గర్వించ వలసినదే!

అన—అంభికా శ్రుపాదమునకే గర్వించుచుంటిరా? ఇఱి వాణి శ్రుపాదమో.

అత్రి—అది యెట్లు లభించినది? దాని చిన్న మేమయినం గలదే? అదియును వికటముగనే లభించినదా?

అన—ఈ మహాహృము భోజనానంతరము నేను పాదము లొత్తు చుండఁగాఁ దమిరొక పాదమును నాయూరు తలమునందుంచి నిడిందితిఁగదా!

అత్రి—అయిన నేమి?

అన—అట్టిసమయమున నొక్కఁడోడె నయనువాడైన యతిశారదా శ్రుభాధితుడై వచ్చి వాకిటనిల్చి “భవతీ భిక్షాం దేహి! ఆకలిచే కడుపు నకనకలం బడుచున్నది. నాలుక పిరువవారుచున్నది. కన్నులు పీకె బారుచున్నవి. చెవులనుండి వేడి గాఢులు వచ్చు చున్నవి దయయుంచి యొక కబళము వేయుము.” అని కేక వేసెను.

అత్రి—యతికి భిక్ష సేయకుంటివా?

అన—తమకు నిద్రాభంగము గలుగునేమో యచభయమున మారు పలుకక నెమ్మదిగాఁ దమపాదము దొలగించుకొని భిక్షసేయ జూరిని.

అత్రి—పోయిన నేమయినది?

అన—పోయిచూచునంత నా యతి యాగ్రహాగ్రహవేషమునఁగన్నుల మిణుగురులు సెదర, కటతటంబు లదర భూయుగంబుముడివడ,

కిటకిట వణికు గీటుచు నన్ను సుషియఁజూచి రోజుచు నాడు
గరచి మహా భయంకరాకారుఁడై “హే ఛండాలీ! ఆకట నట
మఱింపుచు నార్తుడనై, పిలువఁ బలుక నైనఁ బలుకక నన్ను
నిట్లు జాలినఁ కేసి యాలసించెదవే! చూడుము! నిన్నేమి
చేయుదునో!” అని తన సిగయందలి యొక జటవెరికి యభి
మంత్రించి విడచె.

అత్రి—తపోగర్వమున నొడలు మఱచి తరతమభేదము లెఱుంగఁ
జాలకపోయె, పాతివ్రత్యము ముందు తపోబలము గాదు
గదా, దైవబలముగూడఁబని చేయలేదని యెఱుంగ లేకపోయె.
అంత నేమయ్యె?

అన—ఆజటయు నెచ్చటఁజూచినదానయై రోదసీకుమారమెల్ల వ్యా
పించి మండుచు ‘స్ఫుట స్ఫుట’ నినాదములచే మిన్ను బీటలు
వార నాపైకి రాఁగడంగె.

అత్రి—అప్పుడు నీవేమిచేసితివి?

అన—దిక్కుదోహక భవదీయ మృదుపడ సరసీరుహ యుగళధ్యాన
మునర్పితి.

అత్రి—అట్టి ముప్పెట్లుదప్పె?

అన—అంతట నావచ్చుపడ వెనుకకుఁదిరిగి యావరివ్రాజకు నేనిలు
వున దహించెను. అందువలననే శారదావ్రసాదము నిశ్చేష
మయ్యెను.

అత్రి—మానినీ మణి! భవదీయ వ్రభావమునకెంతయు నమందానంద
కందభిర హృదయార విందుండనైతి. పాపము శారదకు బ్రత్యు
త్తరములేదు. అంభిక కేనిఁ బ్రత్యుత్తరమియినా?

అన—అదియెట్లు. నేనామెకుఁ బ్రత్యుత్తర మియఁగలదాననా? నీ
వేమియఁ బ్రతిక్రియ సలుపవక్కరలేదు. పాపము! విశ్వేశ్వరుని
యాభరణము గ్రహించుట భావ్యముగాదు. ఈశ్వరవ్రసా

దము పుచ్చుకొనరాదని యెఱుంగవా? కాన పెంటనే వంపి వేయుము. అదియే ప్రత్యుత్తరము.

అన—అగు నిది దూతకృత్యమునందు వర్తించుచున్నది. దూతను నిలిపివేయుట ధర్మముగాదు. తను యనుగ్రహము చొప్పుననే విడిచిపుత్తునుగాక. (అని కంఠాభరణముదీసి క్రిందనుంచి మంత్ర తీర్థముజల్లును. అది సర్పమై పెడలిపోవును.)

తృ తీ యాంకము

రంగము 2

ఫలము అత్రి మున్యాక్రమము

(మన్మథ వసంతులు ప్రవేశింతురు)

మన్మ—వసంతా! మదీయ జైత్రయాత్రకు సర్వమును సన్నద్ధ పరచితివా?

వసం—వయస్యా! సర్వము నాయత్తకలుకుఁగలిగితి నో లేదో, నే నెఱుంగ. ఈవసరంగము నెల్ల నీవే చరించుము.

మన్మ—వనప్రదేశమునెల్లఁ బరికించిచూచి, శబాస! వయస్యా అన్నియును బాగుగనే యున్నవి.

సీ రాగయుక్తంబులై రాగయుక్తములయ్యె
జవురుపెట్టిన చెట్టు చివురుబోండ్లు
వలపుల వెలిబుచ్చి వలపుల వెలిబుచ్చె
పుష్పవతులు తీవె పూవుబోండ్లు
రసవంతములు మధురసవంతములునయ్యె
మత్తిలు మధుసాలి మదవతులును
ఫలవంతములు లసద్భలవంతములు నయ్యె
కోరుకలూరెడి మోవిగున్న చెలులు

గీ. కొనలు సాగుచు గోరుకులు కొనలుసాగు

దేరుచున్న విమల్లియ తీవెబోండ్లు

తావులనుమించి తామున్న తావులెల్ల

సార్థకము చేయు సంపెంగ సకీయలెల్ల.

అదిగో! శుకుండు వండ్లుగొట్టుకు చున్నాడు. వనప్రియుడు గ్రుడ్డెట్టజేసి కేకలు వేయుచున్నాడు. శిఖనిజూచితే సమర కుతూహలమున వెట్టికంటులు వేయుచున్నాడు అఖిలవారికదు కకనేజమ్మని వివ్రమోగకర్ణపుట విపాలముగా మ్రోగు చున్నది. కాలమును మనకనుకూలముగా నున్నది. చూచితివే! వాయుమీహంధీహృతచేతస్కయై దినవాధునేట్రవోసిరాజున కు నైచాయాదూతికల సంప్రచున్నది. వచ్చెడి రాజుమనవాడై యండ మనకేమి యొనర్ప గాకుండు. అదిగో! మలయకవ నుడు చేయూత యొసంగు చున్నాడు. ఈవనవాస్త్రమునకు సాధింపరానికార్యముండునా? మనమంతసన్నద్ధులమైయున్నను వైరులపైకి సమయము విచారంపకపోరాదు. ఇదియేగదా సత్రిపుహమున్యాశ్రమము. ఈవృక్షవాటికవారిదే. ఇందు కొండెమాగి తగుసమయము చూచిపోవుదముగాక. (చెవియొగ్గి వినును) అదిగో! ఎవరివోయమగుల చక్కడు వినబడుచున్నది. నిశ్శబ్దముగా నుండుము. (వదికించి చూచి) వెదుకఁజోయిన తీవ కాలికే తగిలినది. అననూయయు ననవాక్రియయు నల్లంత నిటే వచ్చుచువ్నారు. మనమీ చెట్ల గబురున డాగి వారి సంభాషణము లాలించి వారి హృదయస్థిత భావములను గుర్రెఱుంగుదము.

మన్మ—(ఆమూలాగ్రము అననూయను వదికించి) ఏమీ! ఆ నైజ సౌందర్యము. ఏమీ! ఆ యవయవసౌష్ఠవము. మంగళనూత్ర మాత్రాలంకారయ్యును, వలకల ధారణమున నేయిల్లు వెలు గొందు నీమి కలంకారములింక నేమి యలంకారమీయగలమని గాఁజోలుడగ్గర వెఱచి దూరస్థములైనవి. కలివ్రతల ప్రభావము

లమోఘములు. మున్ను సాన్నితి యమునినే పొడగట్టినది. ఈమొయమనల నెఱుంగునేమి యనిభయమగుచున్నది. ఈమె కంటబడకుండ బాగుటకు నీయెట్ల నేమియేగుళికా ప్రభావము గలదేని యిచ్చు నీవువినినదెట్లు వనోపశిష్టములం గాని కార్యము గలదా?

సం—మిత్రమా! భ్రాంకిజౌదచున్నావేమి? మనము దేవతలము కాన మానవులు మనలం గలతేదీ. నలుడు మనుష్యమాత్రుడుఁ గావనద్యున్నమాగా గుళికామాహత్వము వలన. మనకేలా? అందును నీవు మహేశ్వరకటాక్షేంద్రుని పాత్రోడవు దేవతలకుం గానరావుదా!

మన్మ—కాదోయీ! నభా! అనుమమాపులయందలి నిరసకభావముఁ చూడ నన్నుచూచి యలత్తము చూపుచున్నట్లుదొచ్చి యట్లు భ్రాంతుడనైతి. అయినను నెందులకే మేమును. ఈ పొదల మాటుననే నిలిచి యుండుము.

వసం—(ఁహేళనముగా) ఈమె దృష్టి యీశ్వర దృష్టిగాదులే. భయ పడకుము. (అనఁతూయా అనవాంకితములు ప్రవేశించురు)

అన—అమ్మా! నేడేమో యీ కంకణమంతయు సమ్మోహనముగా నున్నదే. మన పున్నవాటిక యెప్పుడునులేని రామణీయమును గాంచియున్నదేమి?

వసం—(మన్మథునితో) అగును. మోహన సంయోగమున సమ్మోహ నమును రమణీ ద్వితీయ సంశోభియై రామణీయము నగుట యరుదే!

అన—అహా! ఈవృక్షవిచయము జన్మధన్యముగదా! మండు వేసగిని మలమల మాడుచుండియుఁ దమపాదముల నాశ్రయించిన పాంధ వితతుల కభయరూప్త మొనఁగునట్లు శాఖల నలు కెలుంకులకుఁ జాపి యార్తిహరులై నిలువ నీడ యొనఁగు చున్నవి. దిక్కులేనివక్షులకెల్ల దిక్కును మ్రొకుట నై యున్నవి.

ఫలవంతములై యడుగనివారు పాపమునఁ బోవుదురన్నట్లు జేయిఁ జూచినవారలకెల్ల వందించుచు దద్దరింబుల సఫలం బొనర్చుచున్నవి. సుమనసోపేతములై యెల్లర సుమనస యుక్తులఁ గావించుచున్నవి. ఇట్టిసద్గుణంబు లేరియందేసిగలవే.

అనహం—సత్యము! సత్యము (కొంచెమునడచి) ఈకొమ్మనుఁజూడుము శుకునకు ఫలాహార మొసఁగుచున్నది.

దున్య—సఖా! చూచితివా! ఈ కొమ్మపై బండ్లుగొలుకు చిలుక వీవ్రత తేరు మొగంబుఁ జూచియు నెఱుంగనేరని యడవిమానిసి నేమనవచ్చును? పాపము! వ్యంగ్యము నెఱుంగక ఆకొమ్మ ఫల ప్రదాన మొనర్చుచున్నదని సంతసించుచున్నది. తానును మదీయవాంఛితార్థ ఫలప్రదానమొనర్పఁ దనప్రియసఖని ప్రేరే పించునా?

అన—అహ! ఈ లతాతన్వల దానగుణ మేమనవచ్చును. నిలుకులేని యాభ్రమర తండములకు సుమనసంబుల మధురసంబు లామె తలు నెట్టుచున్నవిగదా!

మన్మ—వయస్యా! ఈ లతాతన్వల దానగుణంబునకు నలరు నీలతా తన్వి స్వవిషయంబున నెట్లందునోగదా. ఎట్లేమి? దానగుణం బున కింతయలరు నీమె సంయమి కాంతయై నన్నలయించునా?

వసం—ధర్మవన్నములు చెప్పవారేగాని చేయువారుండరు. నీకాసం దేహమే? అదియును ఆనన్నమగుచున్నది. చూతువుగదా! ఆ యతివ యధరసుధారసపానమత్రబంధుండనేయైన గృత కృత్యుండనే యగుదు.

అన—(కొంచెము నడచి, ప్రేలుచూపుచు) అనహఃక్రియా! అటు చూడుము, ఆ గుఱ్ఱమామిడి కొమ్మజుంటితేనియ నెల్ల సోమరి యీగలు త్రాగిపోవుచుండు వాని నా యీగలెట్లు తరుము చున్నవో చూచితివా?

అనహం—అగునమ్మా! అతి సంచయేచ్ఛావరులెప్పుడును ధన హానిని జూచి యిట్లులే దుఃఖించుచుండురు. నిత్యమును తమకు విందు లొసంగు బహువర్ణ నుమనన సంకోభిత లతాతన్వ లుండ నత్యాకమై దేనియఁగూర్చి దాని పోకటిల్లు లేనిపొని వగలం బొగులుచున్నవి.

అన—అయ్యో! పురుగుపై బుట్ర. పావ మా పెరసంతయు నొక వాఁరము హరించి యమిత లోభమున విడిపోకున్న మధు మక్షికలతోఁ గూడ నాహరించుచున్నది.

మన్మ—సెబాస్! లోభము పనికిరానిదే. అది సతా-ర్య కరణమున కాటంకము. అట్టి లోభబుద్ధి మాని తా నర్థుల సర్వార్థసిద్ధుల నొనర్పఁ గడంగుఁ గాబోలు.

అనహం—ఉడుతాభక్తిని వారిధి బంధనమున సాయపడి శ్రీరాముచే వెన్నున దువ్వఁబడి ముద్రితములైన యంగుఠులరేఖ లిప్పటికి నజ్ఞన పక్షపాతి యని సాక్ష్యమిచ్చుచుండఁ గలివిడంబనమునఁ గాబోలు నీయుడుత సుమనసంబులఁ గలంచుచు, సత్ఫలంబులఁ దొలచుచు లేఁగొమ్మలఁ గొఱుకుచుండె. దానికేమి సఖి! యీ వసంత మెంతయు మనోహరము సుమా!

గీ. త్రిభువన విజయస్ఫూర్తిఁ బేర్చిని వహించ
మదనుఁ దొనరించు చుండిన మధుములోని
హోమకుండపు జ్వాల లొకోయనంగ
వెలుఁగుచున్నవి చివురు లీవృక్షరాజ.

గీ. నవన కాలంబు నందున సామగాన
విరతిస్వరయుక్తముగఁ బాడు ద్విజుల పోలి-
శ్రుతిహితంబుగను శుక ప్రభృతులు ద్విజులు
నెలమిఁ గలకలఁగూసెడు వింతివించె.

గీ. సోమపానమొనర్చు భూసురులఁ బోలి
 మధు రసంబుల నానన మధువపాళి
 యొడిలెరుంగక జమ్మనఁ దొడగె నవిగో !
 సకియ యేమనవచ్చు వసంత మహిమ.

అగహం—ఇది ప్రకృతిసహజ వర్ణనము. ఇందరికీ యోక్తి యాచంతయు ను లేదు. అచికిఁబోయి పుష్పాపచయంబొనర్చి యుబజంబున కుఁ బోవుదము. త్వరగా నడువుము. (విష్కామింతురు.)
 (అంతట మన్మథ వసంతులు పొదలలోనుండి వెలువడదురు)

వసం—సఖా! ఏమిడయము భాషించఁదలచినను మానప్రలకుఁ దమ వృత్తి కనుగుణ్యులగు కడములే సందర్భాను సారముగాఁ దొరలుచుండును మన్మథాగ్నికి మారుగాఁ బ్రవర్ణిల్లుకల్లవ నివ హముఁ ను యజ్ఞకుండిమునందలి యగ్నిహోత్రమునకును, విప్ర యోగకర్తృప్రుపాటన సమర్థములగు కీరళాలికాగణంబులమనో హర రుతింబుల సామగానంబులకును, బహుళ సుమనస ముఖ సుధారస పానమును హేయమగు సోమపానమునకును పోల్చి చెప్పినది. సంయమికాంతలకు శృంగార మార్దవ మేమి యెరుంగ నగును.

మన్మ—నిక్కమెరింగితివి. త్రిభువనంబుల నేరు నాయానతి నతిక్రమింపక శిరసావహించురు గాని యీ మొండి తపసికట్టలను మాత్రము సాధింప లేకుంటి. అబ్బ! అకుమార సంభవమునాటి గొడవలు జ్ఞప్తికి వచ్చిన గుండెలు జలదరించుచున్నవి. ఇతముందట్టి దుష్కర కార్యములకుఁ బూన వెనుకంజ బడుచున్నది. నాదు తపోభంగ మొనర్పఁబోయి యట్టిపాటు బడితి. నేడేమి కానున్నదో భగవంతునకెరుక ఏది ఎట్లున్న మాత్రాజ్ఞ యను ల్లంఘనీయము సానూయయగు జననివంపున అనసూయా వ్రత భంగ మొనర్చు నిదే సమకట్టితి. మిత్రమా! నీవిందే జాగరూకుఁ డవై వేచియుండుము.

వసం—కాదు, కాదు! కతిభిక్షకవేత రతిం బిలచిజేర నిజే యేగు
చున్నాడ.

మన్మ—ఈ హేళనమునకేమిగాని ధైర్యము చెప్పివంపుము.

వసం—వెనుక మహామైధన సంకల్పమునకు సమస్త దేవతలును
ప్రార్థనహించి కాదా వంపించి? నీవేకాదు. ఇట్లు తావనులపై
తారసిల్లిన వారకేతులు ప్రాణాపానుములను, దుష్కరకావ
ములను బారసిరి.

మన్మ—దేవతలమైన మనకుఁ బ్రాణాపాయమేమి! ఎంతసత్యమునకు
వత్తులు ద్రింగినను మానవ మాత్రులచే నగుటయేమి! ఇకకావ
భీతియా! కావముల మనఁదొట్టినయెడల చిన్న నాడే సమయ
వలసినదే. మనలఁదిట్టవివారును వర్షమునకుఁ దడియని వారును
మచ్చునకును లేరు. అదియట్లుండ వాకొకధైర్యము గలుగు
చున్నది. మునుపే చెడినకాపురమునకు ముప్పేమి ధరావతితు
నకు నింకయు నభోగతి గలదా?

గీ. హరుని కనుమంట మున్న రూకటిన నన్ను
నింకనుఁ రూపుమాచెడి దేముమాతు
నెంతలావు కతివ్రత యేని గని
నిండ మునిగిన చలియుండునే ధరితి.

వసం—నీకట్టి ధైర్యమే కలిగిన నే నేమి చెప్పగలను? కానున్నది
కాకమానదు. పొమ్ము. (తనలా) 'బుద్ధిః కర్మానుసారణి'.
ఇప్పుడు నే నేమి చెప్పినను లాభములేదు. అవమానము
తప్పదు. అహంభావ మూరకపోవునా? ఆయమ్మకు తగిన
కొడుకు.

మన్మ—అల్లదే! అననూయ. కరసంధాన మొనర్చి మఱి పోవుదము.
(ఆవలకు పోవుదురు. తెర పడును.)

తృ తీ యాంకము.

రంగముకి

స్థలము— వైకుంఠము. (వనంతుడు ప్రవేశించును.)

వనం—అహ! యీ శక్తిత్రయము దలంచిన నేమి చేయలేదు!

క. కలవారలు నధికారముఁ

గలవారలు కులము బలముఁ గలవారలు మి

క్కిలి జగి గలమై పొంకము

గలవార లకృత్యమునకుఁ గడఁగిన నసదే.

వీరు ప్రాకృతుల నేమేని చేయఁగలరు. కాని సంయమినికడ వీరి యాటలు సాగినచ్చినవి గావు. అది యట్లుండ వీరి కా అన నూయపై నింత యనూయ యేల? గంగాధవాని నామి వదిత్ర మొనర్చిన వీరికేమి యవమానము గలిగినది. అమె పాతివ్రత్య ప్రభావములయైన వీరి సతీత్వమున కేమి మచ్చ వచ్చినది. అందుల కామిపై మచ్చతమా. అమె శ్రతథంగ మొనర్చు బ్రబల యుత్తము లొనర్చుటయా? వీరి యహం కారము చెప్ప నలవిగాదు. వీరి యెదుట నాకాశమై తనుటకును, సముద్రము లోతనుటకును వీలులేదు. తమ చేతఁగాకపోగా నామి యొసర్చిన మహాతాకార్యమునకు క్లాఘించుటకు మారుగా సాధించుటయూ. ఇది కానిపని. వీరివలనఁ గానిపనియును

గీ. భీషణ విరోధము స్వర్ణ భూషణముగఁ

గ్రుద్ధుడగు యతి దగ్ధవృయాపుఁగాఁగ

నుననిజాతుని పరమావమానితునిఁగ

రహినొనర్చిన యనసూయ మహిమ యిరిది.

మన్మథుఁ డామె యెదుటఁబడుటకు సిగ్గునొంది యీవృత్తాంతము నామె కెఱిఁగించుటకు వన్ను పుత్రెంచుటచే నిశ్చడిటకు వచ్చితిని. అంతఃపుర ప్రవేశమున కనుజ్ఞకారకై ప్రవేశించిని కంటి ప్రత్యుత్తరమునకై ప్రవేశించుచుంటి. అతఁడింకను తిరిగి రాలేదు.

ప్రతి—(ప్రవేశించి) అయ్యో! రాజవృత్తిని ముడలయైనది. నావెంట
రండు.

(తెర యెత్తగా లక్ష్మీ యుండును, వసంతుడు ప్రవేశించును.)

వసం—తల్లీ! కలుములవెల్లీ! సమస్యారము (అని నమస్కరించును)

లక్ష్మీ—ఏమీ! ఒంటరిగా వచ్చితివి? మా మడనుఁ జేడి?

వసం—వచ్చినాఁడు. తిరిగి వచ్చినాఁడు.

లక్ష్మీ—పోయిన కార్య మేమి చేసివచ్చితివి?

వసం—అవధరింపుము. పెళ్లితిమి. అత్రిమువ్యాక్రమమునకు కాల
ప్రభావ మగణ్యము. కాన సమయము గురైతింగి రాజు మన
వాడై యుండ శుభ ముహూర్తమున మహాత్మాహమునఁ
బ్రబల సన్మాహములతో మీనకేతనము మిట్టి మీనగుడుండ
మడన సామ్రాజ్యమునలె నున్న వారి యుద్ధానవన వాటిక
యందే విడిసితిమి. తలచినవని తలవాకిటనే యైనది. అన
సూయ నచ్చటనే చూచితిమి. తుమ్మెదల నారి జమ్మని
మ్రోయ నవవికసిత పుష్పసాయకము లక్ష్యము చూచియే
వదలివాఁడు కృతహస్తఁజేగదా మీ కుమారుఁడు. త్రిశగన్నో
హన కళాధునిఁజే లక్ష్యమును భేదించినదియును లేనిది
యును గురైటుంగ లేకపోయె. తా విడచిన యస్త్రమును
నానిలిచిన యస్త్రమును నేర్పరించలేక నిశ్చేష్టితుఁడై నిలిచి
పోయినాఁడు. భేదించితిని యతఁడును, లేదని నేనును కొంత
తడవు వాదించు కొంటిమి. తిరుగ లక్షించుమని బ్రతిమాలితిని.
కాని తనప్రతిష్ఠకు హానివచ్చునను తలంపున నిరాకరించెను.

లక్ష్మీ—కానిమ్ము అటువైపుత్తంతము.

వసం.—అదనువేది యత్రిమునివేషమున నామెనుసమీపించెను. ఇంత
వఱకు నేను కనులారఁజూచిన విషయము వైపుత్తంతము
సూతనిముఖమునవింటిని.

లక్ష్మీ—అదియేమి?

వసం—అట్లుపోయి యొంటరిగ నామె యాశ్రమముననుండఁ గలిసి
కొనెనట, ముఖశ్రీకివీచిత హావనావ విలాసములతోడను,
కరన్యాస వదన్యాసములతోడను మోహనకళానైపుణ్యము
సంతయును నామె యెదుట జెల్లి విరియించుచు నోచిత్రనాటక
ప్రదర్శనము. మొదలు శిష్యులు అతఁడు రూపమున వరికి
మారుగనన్నను కామనిలాసచేష్టాపికారముల ననుష్ఠించుగా
నాననాలుకట్టి యొకకన్యచేసి మెలఁగుచున్నదట. ఎంతసేప
కి నామె హృదయము నాకర్షించలేక యరియాడు మనంబున
నీ విడ్డఁడుండుట నవలోకింపఁగా నామె సందేహము జలవడిన
దట.

లక్ష్మి—(వివర్ణముఖయై) సందేహించి!

వసం—నిలువరించి, యొడతెలుఁగరాక దోషాచరణకుఁ గడంగిరివా
ఇంతదోషకారిని నీవెవ్వఁడవో చెప్పుము. లేకున్న శాశ్వత
హతుండవ/అడుపు ఇంద్రజాలికునివలె లోకముల నెల్ల సమ్మో
హనమునర్చి కళకీఘోత మొనర్పఁదలంచితివా? అని గర్జిం
చినదట.

లక్ష్మి—(సక్రోధయై చూచుచుండును.) తేల్పుము కడముట్ట విని
పింపుము.

వసం—అంత నాచెలువుఁడు వెళ్ళు-తంత్రములుబన్ని తానుఅత్రినేయని
యామెచే నమ్మించుటకుఁ బ్రయత్నించుచు విఫలమనోరథుఁడై
యామెకు మఱింతయగ్రహము గలిగించెనట. అవరాధము
వరిశోధింపఁబడెను. తప్పించుకొనుటకు మార్గాంతరములేక
నిర్విణ్ణుఁడై కన్నులుతేలవైచి మన్నింపుమని కాళ్ల వ్రేళ్లబడి
ప్రార్థించి. సత్యము నెఱిగింది, ప్రాణముదక్కించుకొని పుట్టెడు
వరాధవముతో నిల్లుకేరెను. కాత్యము చెరచినందులకుఁ బశ్చా
త్తాప వడుచున్నానని తమకు మనవి చేయవలసినదిగా నన్ను
జులెంచెను.

లక్ష్మి—తలకంకించుచు) అల! ఏమి, ఎంతభరాభవము! త్రిజగ
 న్నోహన మూర్తియగు వాకన్నభండ్రుడి కెంతటియూర్తేతు
 లారదెప్పిదిని (కొంతసేపు అగ్రహా శీవమున మాటరాక
 నిశ్చేష్టత విహించి కటరటములదరఁ జండు గొఱుకుకొనుచుఁ
 బ్రకాశముగా) ఇంతకు వాయననూయయేగదా కారణము.
 కానిమ్ము. దా యాధిక్యము నిలువనిత్తువా! తనమాత్రపు టిల్లా
 లిని పండింపలేదున్న యికనా యాధిక్యము లోకముల కల్ల
 నుడికించు నీమొ నొక్క కేతు లోగొనలేకుండువా! ఎఱుగదు
 గాఁబోలు నీ డ్విప్రభాంము. ఎంత నత్యసంధులును నాయెను
 టుగన్నులు కేల వేయుచున్నార. ఎంతటివేదాంతులును నాకు
 దాసోహమ్మని యవతరవకలకు దిగుచున్నారు. ఎట్టియల్లాం
 దును నాకనుపన్నుల గడి గడల లేక నెన్నెన్ని యకార్యములో
 చేయుచున్నారు. ఎట్టి భూతవయానకులును నా బానిసలై
 యెన్ని హత్యలనో ననుకాడక చేయుచున్నారు. నన్ను
 లక్ష్యము చేయనివారు కుడువ గంజయుఁ గట్టబట్టయు లేక
 శీల్యావిశిష్టలయి యల్లాడుచున్నారు. పిలుచువాడును పలుకు
 వాడును లేక దిక్కులేని చావుచచ్చుచున్నారు. వారి తెలివి కేట
 లడఁగొదిన వెళ్ళిలయగుచున్నది వారిక్రజ్ఞానభావములను
 తొకిలించువాడు లేరు. వారి పేరుపము నెడవులచేటునకే
 కారణమగుచున్నది. అదియేమి! ఇదియేమి! వారు పుడమినుం
 డియు లేనివారే. నాకటాక్షము ప్రసరించిన సరస్వ మమరా
 వతియగుచున్నది. చవటపీచుఁగు సార్వభౌముఁడగుచున్నాఁడు.
 పిరికితంద జగదీయఁడగుచున్నాఁడు. నేను కట్టుకట్టిన పంది
 నంది యగుచున్నది. నేను తిరస్కరించిన నంది కందియగు
 చున్నది. వేయేల. ఈ చతురభి వేలావలయిత భారణచక్రమున
 నేనాడినది యాట పాడినదిపాట.

(నిద్రామగము)

స తీ అ న సూ య

చ తు థాంక ము

రం గ ము 1

ఇంద్రవజ్ర — ప్రదేశము — సుధర్మ

(ఇంద్రుడు, చంద్రుడు, బృహస్పతి, భృగుడు, గౌతముడు, విశేఖరి, వండి విదూషకుడు.)

విదూ — ఈవేళ మా సభను మానవుల నాటకములోఁ బూర్వరంగ మొనర్తును. నేను విదూషకుఁడను. అంటే సామాన్య మానవ లోకములోని వాడనుగాను. సంపూర్ణ భోగాభిలాషయే వర మానధిగాఁ గల దేవలోక విదూషకుఁడను. కాబట్టి మా ప్రహసనములు చాల ప్రౌఢముగ నుండును. పైమెట్టులో రసములు తలచునుకలుగా నుండును. మానవమాత్రులు తమనీడ దాము జూచుకొని యులికిపడు స్వభావముగలవారు. మేమట్లుగాదు. మాకు మునివంటిమీద నవ్వ, ముకుళమీద కోపము నుండదు. “ఆనందో బ్రహ్మ” అనుకునేవారము గనుక — అటువంటి ప్రసంగమాత్ర ప్రహసనములు దైహికము లుగా భావించుకొనక, భారతీశ్చ త్తి యెంతవఱకు నడచినదో వణికిలింది యానందించుటయే ప్రధానముగా భావించుము. మానవులలోనే యిట్లుజరిగిన యెడల సరసములు విరసములై తలపల్లవవఱకు రాకమానదు. దేవనాగరికులము గనుక గీర్వాణము సంగీకరించి దానిభావము మనసునఁ బట్టించుకొని నిర్వికారముగా నిలువఁగలము. స్వల్ప విషయములకు ఖండనమండ నములు పెంచుకొని వెల్లడికీరాము. ఇక్కడిపుడు మానవులలోఁగూడ కొందరు ప్రబుద్ధులు నాగరికప్రపంచములోని వారు. లోకులు వలుగాకులు. లోకులతో మాకేమి పని. ఈ మూఢలోకముతో మాకేమిపని. అని శుద్ధ వైరాగ్యమును

బూని తమ్ముఁగూర్చి లోకమేమి తలచుచున్నదో గణించకయే ధైర్యనాహునములతో సంపదించుచున్నారు. ఇది ప్రస్థావన. ఇక రాజాపునది నాంది. ఈ నాంది దేవలోకమునుండి మానవ లోకమునకుఁ బ్రతిఘటించినది. ప్రతిఘటించునపుడు కుడి యెడమగాను ఎడమకుడిగాను మారుట ప్రకృతిధర్మము. ఎంత దేవతలమైనను ప్రకృతి ధర్మములకు బాధ్యులమై యట్లు జరిపించుచున్నాము. సందేహింపక ప్రస్థావనానంతరము నాంది గ్రహించండి. ఇంక వైతాళికుడువచ్చి వర్జవ్యక్రశంపఁజేసి నాంది నడుపును. ఇది మామూలు పాఠముగనుక మాయాచారమునకు భిన్నముగాకుండ వచనముగానే నడువనియండి. తరువాత కథ తనంతలానే నడుచును. మహావ్రభావవంతులగు పేవత లొకరి ప్రహముమున నడచునదేమి? అంటే కథకు గాళ్లు లేవు. ముంతకుఁ జెవులులేవు.

వంది—(జనాంతికముగా) ఈ నడుమ చాలకాలమునుండి సభ లేక పోవుటచేత స్తోత్రపాఠములు బొత్తుగా మఱచిపోతిని. ఇప్పుడు జ్ఞాపకము చేసికొనుట నాతరమా? నా యబ్బకరమా? అవేమి సామాన్యపు దండకాలా? మా తాతలతాతలవరో వ్రాసిన పొగచూరి పొగచూరి యున్న తాటియాకుల పుస్తక మొకటి మా యింటిలో మనెలమిద నుండవలె. అది యొకసారి “శ్రీరామకృష్ణ వరప్రహ్లాదేనమః” అని యంటూవచ్చే పాఠో హితపు బాపనాయన చేత చెప్పించు కుందామంటే ప్రొద్దు ననే నాకు మెలకువ వచ్చినదికాదు. ప్రభువువారి పొమ్ము తింటూ ఊరకుండుటకు ఏలులేదు. వచ్చినదో రానిదో వాగి పోవలసినదే. (అని గొంతుక సవరించుకొని.)

అహల్యా దుజనకు జోహారు. పాకనాశనునకు జోహారు.

(అని వైవాక్యము జ్ఞాపకమురాక ఆలోచించుచుండును.)

విదూ—ఇంక చాలును. కాలవిలంబనమగుచున్నది. రెండుమాటలైన నిశ్చేదములాంటిది. వర్ణదోషము లున్నను సార్థకముగానే

వడినది. అహల్యారుజనకు జోహారా! అదే సహస్రాక్షర్యములోనికివచ్చి ముల్లోకపరిపాలనార్హత స్థిరపరచినది. పాకనాళననకు జోహారా! సత్యము సత్యము. సరకులకు సర్వేశ్వరుడై స్వర్గమునుండి ముమ్ము పారిదోలినపుడు, దిక్కున కొకరమై పోయినాము. ఆసమయములో గూడ మేమిర్వరము నొకదిక్కునకే పోయినాము. ఎటులయిన నేమి? కష్టకాలమున గూడ రాజాశ్రయము విడువక ప్యామికి పిళ్ళానిపాత్రుడనై వన్నెకెక్కిరివి. అప్పుడు వారు పాకిళ్ళానినులు. నేను గంగాధరుడను. అట్లుటములో వడ్డనములు చప్పలుపటవలన 'పాకనాళనులు' అను బిరుదము నేనే వారికి స్వయముగా ప్రసాదించినాను.

విలేఖరి—(కాగితపుకట్టను చేతబట్టుకొని లేచి నిల్చి తనలో) నావద్దు నాకువసినది. ఇక నమయిలోనికి తేవచ్చును. నరవేరిన నేమి నరవేర కున్న నేమి?

ఇంద్రు—(తల పిసికికొనుచు) ఏమది లేఖరి!

లేఖరి—ఏమియునులేదు నర్కద యనెడి యొకచిన్నది తనను వతి వ్రతల వట్టిలో చేర్చవలయునని విన్నవముచేసికొనుచున్నది. తారీఖు చూడండి. ఇక్కడికి అది దాఖలయి యారుమాసములయినది. మానవ మాసములు కాదు. దేవమాసములు. ఇది, వరకే నాలుగు దరఖాస్తులు వంపుకొనినదట. అవియన్నియు బుట్టదాఖలయినవని యిందువాహరింపఁబడియున్నది. కావున ఖామందులవా రనుగ్రహించి విచారించురని యొసంగుచున్నాను.

ఇంద్రు—(వినుగుతో) ఏమిటోయీ! నీ లొడలొడ. అబ్బా! ఈ వతి వ్రతల చిక్కులతో నూ వని యగుచున్నది.

విదూ—అందరు వతివ్రతలే యంతుడెరియనివారికి ప్రాతఃస్మరణీయలగు వంచకన్యలలోని యహల్యపాతివ్రత్యము దేవరవారి

కెలుకయే. ఒకతార సాతివ్రజ్యము చంద్రునకు విశదమే. వేటొకతార వాలి సుక్రీవులకు పాలిసాత్తియనది. ఇంక ముందో డరి యంగడునకు తల్లి యి యేగదా రామాయణము చెప్పుచున్నది. పంచభర్తృకయైన బ్రాహ్మణిని కిద్దనకు దార్తునిని శ్రీకృష్ణుడే కంకణము గట్టుకొనెనుగదా? ఇంక సామాన్యుల సంగతి చెప్పనదేమి ?

ఇంద్రు—(సింహాసనమునుండి లేచి) మాకు గురుమూర్తులయినట్టియు మాశొక్కరికేమి-మన దేవతాసముదయములకెల్లను నొజ్జయైనట్టియు,

విదూ—వ్రాయడము మాత్రము చేతగానట్టియు—

ఇంద్రు—కళానిధిమాత్రసహాయుడై యీ సుధర్మాపీఠమునకు సేవ చేయుటలోఁ దవతలయు గడ్డము నెఱసినట్టియు నాంగీరసుం డీసభకు సభ్యత్వంబగుట మాకెంతయు సంతోషము. సభా సమల యనుమతికై యెదురుచూచుచుంటిని.

విదూ—అంతయును కాగేగాని లోకము పంచలనే నమ్మును. ఇంత తెలిసిన బృహస్పతియే అంతఃపురద్రోహియగు చంద్రుని వెంట వేసికొని తిరుగుచున్నాఁడు.

భృగు—నీమతము నాకు పచ్చురమే.

చంద్రు—తమ యభిప్రాయమును నేను బలవత్తుచుచున్నాను.

బృహ—(లేచి) శచీమనోభిరాముండయిన సుత్రాముండు కోరుట చేతను, కువలయునునోహరుండును నుధాధాముండు నైన సోముఁ డామోదించుటచేతను సరికాల సెగ కన్నుగల భృగుండు సమ్మతిని జూపుటవలనను వ్యవహారమున నెట్లున్నను—వయసున నేను పెద్దనగుటచేతను సాహసింది నేనీ యగ్రాసనాధికత్యమునకు నొడంబడుచున్నాను. ఒప్పుకొంటినని భారమంతయు నాపైననే వేసెదరేమో నుమా! నన్నీ పీఠముపైనుంచి కార్యక్రమమునంతయు మీరే సదుపుకొనవలెను. చంద్రా నీయండ

చూచుకొని యధిష్ఠించుచున్నాను. ఏదెట్లు నడచినను భార మంతయు నీదే.

విదూ—ఇట్లుండేమీ! మీ సంతకభారము చిన్న నాడే వారిపైఁబడినది.

చంద్రు—భయపడెద రేల మాటసూటి మీది కలము పోటు నాడి.

బృహ—(సింహాసనము నధిష్ఠించును. అందరుచు చప్పటులు చరతురు) సేటిసభలో చర్చించవలసిన యంశ మొక్కటియే. లేఖరీ ! వచ్చి యాదరభాస్తును చదివి వినిపింపుము.

లేఖరీ—అయ్యా! దరభాస్తునంతయును చనువవలయునా? పై పోరటను మేము వ్రాసినసారాంశమును చదువమందురా?

బృహ—ఈకట్ట మనిషిమోతయున్నదే. ఆ సోదెయంతయునేల. సారాంశము మూడుముక్కలలో పూర్తి చేయుము.

లేఖరీ—నర్మద యొక్కకన్యక. ఈమె కన్నప్రాయముననే మృతినొంది స్వర్గముచేరినది. గుణవంతు రాలనుటకు నందేహములేదు. ఈమె చేసినది యేవిధమైన దుష్కృతమును లేదని యీమె చిత్రగుప్తునివలన పొందిన యోగ్యతావ్రతము నిందుపొందు బడువబడియున్నది. ఈమె పాతివ్రత్యమును గురించి యొసంగ బడిన యనేకవతివ్రతల యభిప్రాయము లిందు సంఘటికరింపఁ బడియున్నవి. తన్ను వతివ్రతలలో నొకతెనుగా సంగీకరించి యనుజ్ఞ దయచేయించఁగలందులకు దేవరవారి భువమును మిగులవిధేయరాలయి త్రికరణశుద్ధిగాఁ బ్రార్థించుచున్నది. (అని చదివి కూర్చుండును).

బృహ—ఇందుకు సమ్మతినిగాని యసమ్మతినిగాని సూచించువారు తమ యభిప్రాయములను బెలుపవచ్చును.

గౌత—(లేచి)అగ్రాసనాధిపా! సభ్యులారా! నాకుగల లోకానుభవ మున నేవచించు వాక్యములను సావధానులరై విందురని తలంచి యారంభించు చున్నాను. ఇందుముఖ్యమైనవి మూడంశములు గలవ్రు. ఒకటి ఆమెగుణవంతురాలనుట యెల్లత నామోదించిన

విషయమే. రెండవది - ఆమె యాచరించిన దుష్కృతమేమియు లేదని చిత్రగుప్తునిచే నొనగబడిన యోగ్యతాపత్రముదాఖలా. దానికేకఁ దిరుగులేదుగదా. ఈరెండును వేరుగఁ జర్పింపఁ బని లేకయే లేకవేసియున్నవి. ఇతఁ మూడవదే కొంచెము చర్పించ తలసిన విషయము. ఈమె యిదివాహిత వత్తిత్రతయని చెప్పుటకు వీలులేదందుకు. దిగక లోతును, తినక రుచియును నెఱుంగ రాదను వాదము ప్రతిబంధకమగును. దానిని నేనడ్డుకొనుచు న్నాను. ఎఱుంగవచ్చుననియే వానవ్యాకము. దానికి దృష్టాంతములు గావలయుననినఁ దొంబడితోమిడియున్నవి. మనదనుక నేల? మానవులే దీనిని సమర్థింపఁ జాలియున్నారు. చూడకయే పుర్వమువలననే గాఢియున్నదని గ్రహించుటయేగాక వీనికి జల్మిమోతరములకు మధ్యనుండు మూలనివాసమనియు గ్రహించి ఈ దిక్కునకు పాయవ్యయ నామకరణమునర్పిరి. వాయువు గంధమును వహించువాడు గనుక వానివట్టణము గంధవతియని గ్రహించిరి. ఆయన భార్యలు అంజన స్వస్థి. అంజన యనగా వేగముగలది. ఇతఁడు వేగమును భరించుటచే అంజనాభర్తయనియును, స్వస్థి యనగా స్థిమితముగా నుండుట. ప్రాణములను స్థిమితముగా నుంచుటవలన నీతడు స్వస్థి భర్త. యనియు గ్రహింపఁగలిగిరి. ఈయనను కృషదత్వఁడు. అనగా నీటిబిందువులకు మోసికొనిపోవువాడు. ఈ కృషదత్వమునకే పెద్దదప్పి యని యర్థముండుటచే ఈయన వాహనము జంక యని కూడఁ దెలిసికొని పెద్ద యాకాశపురాణము నల్లివేసినారు. ఇదేమాదిరిగా నభిదేవతల సందరను గురించి చరిత్రలు చిత్రించి నారు. ఇదియేమి! అదియేమి! ప్రకృతిరహస్యములన్నియు నిట్లే దూరదృష్టిగలిగి యోచించి పురాణనిర్మాణ మొనర్చినారు. ఏదీపార్థమెంటు రూఱు! అదీపార్థమెంటు వారికేగాని యితరులకు తెలియకట్లు పురుషులమైన మనకీ స్త్రీ విషయములు దుర్గావ్యములు. స్త్రీలైన యెడిల వారిసంబంధమైన నూతన

విషయమునైనను ననుభవమువలన నెఱుంగనేరదు. అట్టి సమావేశముకంటెకూర్చి నిర్ణయించవలయును. కాని ఈవిషయములపట్లకుఁ జూసవసరములేకుండనే తేలిపోయినది. ఈమెను కత్తివ్రతగా నామోదించి యనేకమంది కత్తివ్రత లొసంగిన నదభిప్రాయము లున్నవని లేఖరియే చెప్పి యున్నాఁడు. స్త్రీల విషయములు వారియోగ్యతలు వారికంటె మనకెక్కువయేమి తెలియఁగలవు. కాన నీమెను కత్తివ్రతలోఁ జేర్చుటకు నేనామోదించు చున్నాను.

విదూ—అగును. నీయనుభవమునుబట్టి నీవట్లే యనుకొనవలయును. లేకున్నఁ జూసికొని త్రాగ నీళ్లున్నవా?

చంద్రు—(బల్లవద్దకు వచ్చి) పెద్దపీఠస్థులయిన గుడివులవారికి వంద నములు. సభ్యులకెల్ల. వందనశతంబులు. మంచిగుణములకును, పాపరాహిత్యమునకును, పాతివ్రత్యమునకును, సంబంధమేమి యను లేదు. కత్తివ్రతయనగాఁ బరియే వ్రతముగాఁగలది. కన్యక యననేమి? పెండ్లికానిది. పెండ్లికానివారికి కతులున్నను తరిగఁజింపఁబడదు.

విదూ—వినండి. వినండి. (అందఱును నవ్వుదురు)

చంద్రు—అట్టియెడ నున్నను లేకున్నను లేదనవలసినదే. కతియే లేనిది కత్తివ్రత యెట్లగును? వెంట్రుకలుండిననేకదా యేకొప్పు పెట్టినను. పాతివ్రత్యమునకుఁ దలతోఁక లెఱుగని కన్యక కత్తి వ్రత యెట్లగును? కాన నొప్పుకొనుటకు వీలులేదనియే నా యభిప్రాయము.

ఇంద్రు—(లేచి) నేను నీ విషయమునఁ జంద్రునితో నేకీభవించు చున్నాను.

లేఖరి—(లేచి) నాయభిప్రాయమునుగూడ పుచ్చుకొందురా?

బృహ—అవసరములేదు. అడుగనిది కల్పించుకొందువేల? నీకన్య రిచ్చిన యధికారము. ఏమైన గడ్డిమేసితివా? అధికవ్రసంగ మును మానుము.

చంద్రు—అయ్యా! గుహార్తమా! తాము సెలవివ్యూఢలంచినది గూడ వినిపించుదు.

బృహ—పతివ్రతలలోఁ జేర్చవలయునని యొకయభిప్రాయమును, కూడ దని రెండభిప్రాయములును వచ్చినవి. నాయభిప్రాయమును మొదటిదానికి వ్యతిరేకముగనే యున్నది. కాని యంత్రప్రయత్నముచేసిన యామెను వృధలుచ్చట వాణిష్టములేదు. అట్లు చేయుట ముందు ప్రయత్నింపఁజూపువారిని నిరుత్సాహపఱచుటయగును. పతివ్రత కావలయుననినయెడల వెంటనే మనుష్యాంగనయై పుట్టి పెండ్లియాడి మంచి నడవడిగలదియై మెలగినయెడల నవ్వుటి యామె యోగ్యతనుబట్టి నిర్ణయింపఁబడునని చెప్పుచు నింతటితో సభను ముగించుచున్నాము.

లేఖ—అయ్యా! ఆమెమాటగాఁ జెప్పుచున్నాను. కాలవిలంబనము సహింపరానిదని మొట్ట.

బృహ—అటులయిన నవయావనయై పుడమియం దవతరించునట్లు చేయుదుము. వెంటనే యీమెకు మిక్కిలి కోపదారియగు నొక కుష్టి బ్రాహ్మణునితో సంబంధము కుదురును. వాని వరీక్షకాగి పతివ్రత యని చెప్పించుకొనిన ఏమె పతివ్రతగా నంగీకరింపఁ బడును.

లేఖరి—మహావ్రసాదము. (ఆని చేతులు కట్టుకొని యుండును.)

బృహ—ఈ ముక్కలు క్లుప్త లిపిలో వ్రాసియుందితివా?

చంద్రు—అట్లే సిద్ధపఱచితిని. దానిపైఁ పెద్దల సంతకములు చేయించువు.

విదూ—ఎవరిని? (గురువు దిక్కు) మీ సంతకము చంద్రుఁడు చేయవలసినదేగదా.

బృహ—అక్క వేసికొనుము. ఒకరికొకరిని చెప్పుచున్నాను. మొదటిది సర్వసాక్షియును ద్రిమూర్తి స్వయాపుడు నగు సూర్యభగవానునిది.

విదూ—సహస్ర కరములను వ్రాసిన గల చతురుడేగాని మనకుఁ జూడ కన్నులు లేవు. చేసినంతవఱకు మసిచేసి వేయును.

చంద్రు—రెండవది ?

బృహ—జీవనాధారమగు పరుణినిది.

విదూ—అయ్యది నీటివాలే.

చంద్రు—తరువాలే?

బృహ—సర్వాంతర్యామి యగు నగ్ని హోమాశ్రునిది.

విదూ—అది యెప్పుడును మీరనుటయేగాని వాడుచేయుచుట లేదు. చేయించిన మనకు మీగులున దేమియునులేదు. ఆయన సర్వ భక్షకుఁడుగదా.

చంద్రు—అటుపైన?

బృహ—జగత్ప్రాణుండైన బ్రహ్మజనునిది.

విదూ—వారిచేతఁబడి మఱి మనచేతఁబడినగదా తిరిగివచ్చుట.

ఇంద్రు—(తనలో) కచ్చేరి వేళయైనది. ఈవేళ జవాను రాలేదు గాఁబోలు. నిశానియైనను వందియాభిజాత్యము గలవాడు మితకవాడు గనుక లేఖరినే యడిగిన మేలు.

(వ్రతాశముగా) లేఖరి! గంటకొట్టు.

విదూ—వాతము. వాఁడెందుకులే. గంటకొట్టవలె. సమయమువచ్చిన మహామహావారి చెంబలుగొట్టవలె. నేనే కొడతాను. కాసిండు (అని గంటకొట్టును.) (తెరవడును.)

చ తు థాం క ము

2 రం గ ము.

స్థలము—ఉద్దండుని గృహవరణము.

(ఉద్దండుఁ డొకమంచముపైఁ బరుండియుండును. సర్పద చెంత నుండి యువచరించుచుండును.)

ఉద్దం—అబ్బబ్బా! ఈచలిగాలికి వాప్రాణము లేగనిపోవుచున్నది. ఓసీ! రాకాసీ! నీవెక్కడిభార్యవే. కుంఠమును గోత్రమును విచారించకుండ, నీతల్లి యెవరో, తండ్రి యెవరోగూడ విచారించకుండ, ముక్కు-మొగము వెలుగక వివాహానికి చే నీమెదిలోఁ దాగిగట్టినందులకు నా యెముకలు వికచుకొని తినుచున్నావు. నాబ్రతుకు బంధాకములను బయటబెట్టి కడుగుచున్నావు. కండ్లు లేవు. కాళ్లు లేవు. కాలమువీరిన మనలిముందేకొడుకు. పైగా పది పుట్టరోగము. అని యేమైన దాక్షిణ్యమున్నదా? ఏమైన నుపచారము చేయదమున్నదా? పొందకొడుకు వదలిన తలబరువు వదలుననియున్నది. నన్నేమో మోసికొని తిరుగునట్లున్నది. ఎవరితోనైన మాటలాడిన పొల్లుజానీను నావిషయమున. “అతి వినయం ధూర్తలక్షణం” అన్ననాఁడు వెట్టివాఁడా! ఏమి ఆ నగలేడుపులు. ఏమి భక్తి క్రేడ్ధలు. ఆ నక్క విషయములు. ఆ బులిబుచ్చకములు, ఆ మెరమెచ్చులు, ఆ నావిషయమైన స్తోత్రపాఠములు, విని తీరవలెగాని, చెప్పిన తీరునా! ఆ కంటికి కడివెడుగా నేడవడము, ఆ ఉహూఁ చీదటము, ఆ ఉహూ ఎగవీల్యడమూ చూచినవారి గుండెలు నిలుపుననిరుగావలసినదే. ఆ నేర్పులు, ఆవడుపులు, ఆమాటపొందికలు విన్నవారే-ఆయభి నయములు, ఆముఖలక్షణములు, కన్నవారు-నిశ్చేష్టితులై నిలువవలసినదే, ఇంక నిన్నిమాటలేల? ఇదియంతయు నొక విచిత్రప్రదర్శనము. ఆ యాయానము, ఆనటనము- ఇదియంతయు ఉద్దండుఁడు ఉద్దండుఁడుగాడమ్మా! వీనికిపేరు పెట్టిన ‘తల్లి దమ్మా ప్రజ్ఞ’ అని పన్నులోకులచే నాడిపోయించవలెననిగాని వేరుగాదు.

సర్వ—నాథా! చెవులు చిల్లులుబడుచున్నవి. చురుకు కలుకుల నాచునంబు గాడనేసెదలేల? రామరాను! వినలేకున్నాను. చల్లని శాంతవాక్యము లాడి నాహృదయమును చల్లబడున

రాదా? ఈ నీ దానురాలిని కటాక్షింపరాదా? నన్నేల యింత కఠినముగా కఠింపనరు. నాకు మీకంటే వేఱుదై నములేను, మీయాజ్ఞయే నాకు శిరోమణి. మీసేవయే నాకు సంసార పాగరము దాటు నావ, మీకటాక్షమే నాకు మోక్షము. మీ స్నేహమే నా కుల్పాహు, మీయారోగ్యమే నాకు మహా భాగ్యము, మీయల్లాసమే నాకు కైలాసము.

ఉద్దం—ఓసీ! మాయలాడి! ఈపాతములు మజేమి క్రొత్త పాతములు గావు, మాట లెన్నైనవేమి, నీమనసులోనిదేనడక, ఉడక ఉడకని యేడ్చినందుకు నాకేబోరుగాలిలో వడక, చలిగాలికి పుండ్ల నలుపు నై పరాకున్నది. కన్నకొనుటకు రక్క-లపైకి గుడ్డవలేదు.

ఇక నిట్లలాడిచావవలసినదేనా? గతి మోక్ష మేమైనకదా!

సర్మ—(నత్రుము లేచి పట్టుకొని) ఇదిగో! అందికొనుడు.

ఉద్దం—(ఓసిపించుకొనక) ఓయిదేవుడా! నాకెవ్వరు దిక్కు, దిక్కులేనివారికి దేవుడేదిక్కు. అనాధనాథుడవు. నిర్దేతుక జాయ మానకరుణాపారీణుడవు. నాకు నాదరువుగానా! నదునాలుగు భువనములు భరించు మహానుభావుడవు. నీకేదిక్కు-మాలిన బక్క-బాప డొక్క-డెక్కు-డుభారమాయెవా! ఆయిన కానీ! నాకుఁగా మాకలెందుకుఁబోసినావు నా యాకడుగునబడ్డదా? త్రిప్పివేయరాదా నాయనా.

సర్మ—నాథా! ఇదిగో! వచ్చడము కప్పకొనుడు. ఇచ్చునది పుచ్చు కొనకయే యింతచదువుచున్నారు.

ఉద్దం—ఓసీ! దుర్మార్గురాలా! నీవుచేసినది నీతి, నేనుహాసినది మోక్షునా. కానరాని పలువతనమంత నీయొద్దనున్నది. కండ్లు గాననుగదా! ఆకాలువచేయందీయక పై నల్లికట్టినది నాకేమి యెరుక, చేతగుడ్డబట్టియే నన్నిట్లు శివములాడింతువా! చలిచే వడకే చచ్చిననుసరే. వద్దు. నీవచ్చడము నాకు వద్దు. చాలుదు విక సంతకై నఁ జాలుదువు. చేయుము-చేయుము-నీవెంతదలం చితివో యంతజేయుము. నాకేమి తలియూ, తండ్రియూ, తోడ

నీదాడికా మొకా నానాగము పోవుచున్నను నీవిట్లే
చూచుచు నూరకుండువు. తల్లిలేని వారిగతి యేమున్నది.
తల్లికడవు లేదనినది; భార్య ఇంక తనదినదని యెందుకన్నాడు?

సత్య:- మహానుభావా! అగ్రహించకుడు. ఎందుకీ మోక్షి. నేను
మీతో చెప్పుచునే యున్నాను. మీరు వినుటించుకొనలేదు
ఇందు నాదోషమున్న యింక వేరేదను. (వస్త్రమును దట్టె
మున నేయును.)

ఉద్దం:- ఏమీ నేను మహానుభావుడనా? అక్కడనే యున్నది కిటుకు.
కన్నులు కాళ్ళు తేక ఎందుకు జనికెరాక మూలఁబడి మంచపు
తోడుగునై కూల్చుచున్న నన్ను మహానుభావుడన్న నర్థమేమి?
ఇది హేళనముగాదా? (కోపముతో ఓహో! అయిపోయినది
నావని. బాత్తుగ మెత్త మెత్తగ నుండ జెలికెక్కుచున్నానే.
రాత్తు మెత్తకైన గుట్టము మూడుకాళ్ళ నడచినదట. చనువు
చేసిన యాలి చంక కక్కె, ముద్దుచేసిన కుక్క మూరి నాకె నన్న
సామెత కొచ్చినదే. ఓసీ తులువా! నీ మొగముచూచిన మహా
పాతకము నుచూ! నుగని దెగడు దానిని వండఁబెట్టి మొండి
కత్తితో గొంతుగోసినను పాపమున్నవా? (చేతి దుడ్డుకట్టతో
నర్మదనుకొట్టును) నేను వినిపించుకొనుట యెట్లు? అసలే
కొంచెము చెప్పుడు. అందులో నలుపుతో మరణభాధ వడుచు
వరవకమైయున్న నాకు వినఁబడు ననుకొంటివా? చేతికిచ్చిన
బైబడి పీకుచువా? నేనెమి పీకనా? పిశాచమునా? ఇందు
నాదోష మేమైననున్న' ననగా నర్థమేమి? వసావా! ఏమి భావ
గాంభీర్యము; నీవలన దోషమేమియు లేదని నేనన్యాయముగ
నారోపణ చేసితినినియూ. ఇక బ్రతికినంతకాలము బ్రతుకను;
పెద్దముండకొడుకును; నన్న బద్ధికుడిచేరితివా. నీవుమాత్ర మేమి
చేసినను వరిద్రవనా-ఫీ! దుర్మార్గురాలా! నీవు దగ్గరనుండుట
నాకు నగ్గిదగ్గర నున్నట్లాడలుముండుకొని పోవుచున్నది. అది
గాక నీవురక నాకెదుడగనేల 'ఎప్పుడు నీసేవయే నాకు కంచి

గరుడసేన! యని దెప్పటకా? అనుకుంటే బామ్మ నాకు నన్న గార గూతుర అమ్మకున్నట్లున్నది. మరీకి చూతుగాక! అయిన నాకీ వేదవలో నేమినిద్దుర జట్టును. కంటింటి నిద్ర, కడుపునిండ కూడు లేయి యిప్పటికీ ముళ్ళుడియేండ్లయినది. పో నీవులేచిపో.

నర్మ:- పోవుదులేండు. శౌంచము మీసాదము లొత్తించిండు. మీసాన్ని ధ్యమే నాకు మేమసాన్నిధ్యము. ఈదీనురాలిపై నింతకానిన్యము వహించనగునా?

ఉద్ద:- ఛీ! సిగ్గుమాలినదావా! పొమ్మనిన పోవేమి? కాలు బట్టి లాగి నను చూచుబట్టి వ్రేలాడు నువా? ఈ పిరుగు అన్నియును సాకుఁ దెలియును. అక్కడికి నీవు వచ్చి ననుకొగముఁ గలదానవగు దువా? ఇట్లు నన్ను బూటకములతో బుట్టలోఁ బెట్టుకొనఁ జూతువా. నే నిట్లున్న నేమి? ఇట్టి పిరుగు టమార నొకర్ల గజకర్ల విద్యలు లెక్క లేనన్ని మేలులుండను. ఇప్పుడెంత నేను కాలము వచ్చి కాళ్ళు చచ్చుచుపోయిన్నను ఇట్టి వానిమ్మనుగాను;నింఁటె వీరకు లెక్కలేదు. చదివినాను. పో పొమ్మనిన అమ్మములేదా (మెడబట్టిగంటును.)

నర్మ:- పొమ్మనిన బోనా? నాయుండింత యాగ్రహమేలా? పోవు చున్నాను, సెలవు.

ఉద్ద:- శీఘ్రముగఁ బొమ్మ. నా శోగము నగము కుదిరినది.

నర్మ:- చిత్తము. అదియే సాకుఁ బడివేలు. (ఉద్దండునివంక నే దీనముగా జూచుచు మెల్లగ నడుగులిడుచు వెనుక వెనుకకుఁ బోవు చుండును.)

ఉద్ద:- అదిగో ఆ అరివివయమే నన్ను నిలుపున దహించుచున్నది. (దీనము దగ్గరగా నుండుటచే దివ్యాదుపుర్యలు పుండవై వారి బాధచేయును. ఉద్దండుఁడు శ్రమ నభినయించుచు నటు నిటు పోరలుచు వెనుండిచేతులతోఁ బుండవై రుద్దుకొనుచుండును.)

నర్మ:- (అతని వేషసంబాధి నహించలేక అత్తా! ఈవాధను చూచి నేను నహించలేకన్నాను. ఏమైనఁ గానిమ్ము. వద్దరకుఁబోయి నిహరింతును. (అనిరిగి పోయి చేలచెరగుతో వినరుచుండును.)

ఉద్వ:- 'త్రూర్వజన్మకృతం పాపం వ్యాధియాజేణ బాధితం. ఆ కలుష ములను హరింతుటకు రాదునాను పై తారకము. కనుకనే ఆమహాత్ముఁడు రాదుడాను'—

ఉ. రాకలుషములెల్ల బయలం జడద్రోచిన మోక్ష పాటమై
దీక్షాప్రసాద నిక-శుని ధీమతు లెన్నఁ దదీయజ్జరముల్
గ్రహిణి శక్తి చే మడుపఁ గానరుగాక విజృంభరంభరశ్
తాళినునే జగజ్జనుల వాళరధి కరుణావతా-నిధి!
అన్నాడు—

'రాదురాదుతారకం శక్తి ముక్తి వాచికం'
'గోరినిత్రువచేయుంల్రము కనుబాచఁడు జపియుండు మంత్రము'
(అని పాడుకొనుచు కన్నులు మూసి కునుకుచుండును.)

నర్మ:- (వినకుచుండఁ జేలచెరసి ప్రమాదపోమునఁ గాల్గివేరి తగులును.)

ఉద్వ:- (ఉలికిపడితల్చి) ఓసీ! పికాచీ! నా త్రాడు తటుకున త్రొచి తివే. (అని శత్రువున కేగిపెట్టును) వాప్రాణము లన్ను వట్టినవే. ప్రాణము పోత్రనేమీ చెవులుమూయుము.

నర్మ:- (సంభ్రమమై. చెవులు మూయుచు)

ఉద్వ:- పోయినదానవు పోక ముఱల నందుకుపచ్చితి నే వాప్రాణము తియుటకు. నేపీవాధ నహించలేను. నేనెప్పుడుండ నీకనులు చల్లగనున్నవా? ఓసీ శ్రష్టుకాలా! నిన్నేమిచేసినకు పాప ముండునా! నాకోపమెట్లు చల్లారును. నీనెత్తురు కన్నులఁ జూచి నగానిఁ నావ్యాధయము కాఠించునా? కాంతాకాంచనముల నన్నిపుతములు వేసిన నంత వన్నె కలుగ-ను. 'యందు, మూనికుల విషయమున మర్దనంబుగా ఉద్దన' మని శాస్త్రకారులు చెప్పియే యున్నార. (అని బెత్తముతోఁ గొట్టును.)

నర్మ:- (గళ-మిగు-మనకుండును.)

ఉద్ద :- మాటాడనిదే మందు. బెల్లముగొట్టిన రాలు యియినది. చేయఁదలచినది చేసినది. నా ప్రాణముకొనినది. గన్ అవ్ నంబారుబుడ్డి మెదలకుండ తానెప్పుటికలె నతివ్రతయే బయటబడెడి నాశాశ్రే.

నర్మ:- ప్రాణనాయకా! నీవకు గాలు తమయజ్ఞకు శిరసావహింప నున్నది. నెలవిందు. దిబ్బారుపుచ్చుల వివిరు మండఁగాఁ జూర పాటిన నాచేలకలగు తమకానికొటికె దగిలినది. మమింపుడు. వ్రామాదమువలన జరిగినది. బుద్ధియు కష్టమిగాదు.

ఉద్ద:- కనీ! చనుతాకఁజీ! త నైపుణ్యముగాఁ జెప్పిరిని చలి చీమ చావకుండ, పెదవి కడలకుండ, పొల్లుకోకుండును.

నర్మ:- ఇందు తానైపుణ్య ముచయిన లేదు. నా స్రవణము చెప్పితిని. భగవంతునిపై నాన బెట్టితిని. మీరు నా కాకర్మము నొదరింపక నామనసు కుదుకఁబడదు.

ఉద్ద:- నీ హృదయము కుదుటఁబెట్టుట నాతరమా! నీ కల్లజొల్లి యేడుపులన్నియు నమ్మిన నీ కుల్లానముగాఁజోలు. ఎంత కాళ్ళు చేతులు లేని మ్రోడు నయినను అట్లు నమ్ముటకు నాయంతరత్మ ఫల్గుతియను. ఇంకను జ్ఞానలేక మన్నదే! కాని యిక నీవుపో.

నర్మ:- (వలివంక జూచుచు దీనవదనయై) పోవుటకు నాకు కాళ్ళాడ కున్నవి. నీవుపో, నీవుపో యని, కనకచున్నారు. ఇక నుండిన చినాట్లా, కట్టవేట్లో మూడినట్లే. పెళ్ళక తప్పదు. అయ్యా! నానాధునికు నాయందు దయగలుగదా, ఈశ్వరా! అనురక్తు నిగాఁజేయనా! నీరోగునిగాఁ జేయనా! కరుణామయా! భక్త వత్సలా! (అనుచు నిమి-మించును-తెరవదును)

నర్మ:- (తెరయీవల వ్రేవేకించి హృదయావేదనతో)
అయ్యా! ఇట్టి నాధునితో నిక నేమి కాపురము. తనకష్టము,

నెమటి కష్టమును గుర్రెడగకున్నాడే. కారణములేని కోపమా! తన నాముఖ విలాసముగాఁబోలు. ఎంత యేవ్వా యనకు సహించినను, లేకమీని మదికొక్కకుంటినే. ఎంత కొట్టి కొంతవేసినను, నాచిరులమునఁ బెట్టినను ముండిపీను గునై పరియించియు నాతని పరిక్ష కందకుంటినే. ఎంత నిద్రా హారము వర్జించి సేవించియు నీతని వృషభయతావము నార్పలే కుంటినే. నా పరికౌపకుంతయుఁ గల్లకొల్లి యేడుపులైనదే, నా యనురాగకుంతయు నటనాకౌశల మగుచున్నదే నాపతి భక్తి యాతని దృష్టిలో మెఱమెచ్చుటగా మెరయుచున్నదే. ఇక నెట్లు నమ్మించుగలను

గీ. కోరినన్ వరపుష్పకోయ కోపముననె
తలదనన్ గోపజేవచ్చు మొదట
యేమిచేసినఁ గోపమే యేమిసేతు
కోపమా యిది నాపాలి పాపమేమి

అ. టె. ఆఁ యనినం దప్పు నూఁ యనినన్ దప్పు
కెఱిగినా యటన్నఁ జెడ్డలప్పు
ఏమిసేయవలెనో నేమిమానవలెనో
యెట్లు లెఱుగవచ్చు నీకృతాజ్ఞ!

ఉద్దం:- (తెరలో, ఓరీ! దుర్మార్గులారా! నిండుప్రాణములను నీయుద మనుకొన్నారా (అని విగ్రహగా పలుకరించును.)

సర్వ:- (ఉరీకిపడి) అమ్మయ్యా! అదేమి! అట్లు కొండకేలా వెట్టుచు న్నాడే మరల నేదియో కొంచమునింగినది. (అని లోనికి సలఁకమమున వడవిత్తుచు)
(తెరయెత్తగా నుద్దండుడు పలువరించుచుండును. అతురతతో సర్వక ప్రవేశించును.)

ఉద్దం:- నీచీ నీచక, తోచీ తోచక సరిపతులు తగాదాలలోఁ గోప ముననో, రాపముననో పెరపించుటకో, మరహించుటకో

యేమైన ననుకొందును. అవియెల్ల విమర్శనమునకు నిలుచునా? అచటలు పాటించి మీర నాపైకివత్తురా! ఎవరిగొనొచ్చి వ)ములు వారికి తెలియును. ఏదో భగవంతునిమీఁద జంక బెట్టి, మాటన్నంతమాత్ర)మునఁ బా)ణములు తీయుదురా! ఏమనుకొన్నారో! నేను వచ్చినా వత్తునా? బంగారమువంటి భాగ్యము, వండువంటి సంసారమును వడలి నేనెంత యింకి పీరుగనో మీకు తెలియునా? అట్లనుకొన్నారా యేమి? నేను కొట్టుదునని, తిట్టుదునని, వాభాగ్యమై వాశంతకీ)డును కొన్నాడు. వాభాగ్యనువడలి నేనొక్కఁడగుమైన నుండఁగలనా! వాయొద్దకో రావద్దు. దూరముగా పొండు. మీర యదుదూర లైననీమి మిటి యెవరైననీమి ఇదిగో! బుజిపిగట్టు. మంతము క్రిందనే యున్నది, లేచితినా మనిపిసిగాను, బాగ్రిత, ఓసీ! పే)యసీ! రాజేమీ. నన్ను వట్టుకొని లాగుకొనిపోవుచుండ చూచుదు నూరకుండువా? ఇదిగో! ఎడమచేయివట్టుకొనుము. (అని లాగుకొనునట్లుభి)యించును) ఈ పా)నాలైనా నిలువ బెట్టుకో. వతివీ)తను వతివీ)త వంటివే. ఇప్పుడు చూపించు నీవన.

వర్మ:- నాథా! ఇప్పుటనే యుంటిని. మఱేమియుఁ బ్రమాదములేదు. ఎవ్వరును నిన్ను లాగుచుండుటలేదు. కలఁగని వలువరించు చుంటివి. మెలకువ లేవచ్చుకొనుము. ఇదిగో! బుద్ధిని చక్కఁ జరకుకొనుము. అట్లు కంపము నొందుచుంటి రేల. భయమును గుఁడు. నేనుంటి. భయములేదు.

ఉద్ధ:- అరి అరి! ఏమన్నావు? కలా! (కనులు నలుపుకొనుచు) అమ్మయ్యా! కలేనా? (వడచల్లావచ్చుకొని) ఇప్పుటికి బ్రతికి నాను. ఇది నిజముగా కలయేనా! అట్లయిన నరే. ఎంత భయా నక ప్రదర్శనమైనది. ఇట్టి దుర్వృత్తుము గలిగినదే. ఈ జోష మెట్లుపోవును. దీనికి నీవేమి నోములు నోమవలయునో పారో హితుని చక్కగా విచారించి, తూ క్రమములు నెరవేర్చుము.

ఇదిలో! వైక విత్తుడే యిచ్చుచున్నాను. పాడువైకము. ప్రాణముకంటె నెక్కువయ్యా ప్రాణములున్న బలుపాకులిని ప్రతుకతచ్చును. ఏది ఎట్టులైనా ఏకు నేను వాకు నీవు వికుటగా నున్నాము. మన ప్రాణములు చల్లగానున్న సంతోచాలు. పిల్లా పీచు లేకున్న నాపీచాపోయిరి. ఇప్పుడే యంతమాటనుకోటము, ఇట్టిదుర్వృత్తము లావలదు. ఇక నన్నటికి నన్నిట్టి యశ్శీలము లాడుకొనను, నిన్నట్టి యమంశము లాడన, నీమీద వాన జెట్టుచున్నాను అమితక్రోధము, అనమర్థతా నన్నట్లుని పించునుగాని నాకు నీమీద విరోధమా! అలాంటి మాటలు మానులో నుంచుకొనకునుమా.

సర్వ:- నేడు మీదలన చల్లనిమాటలు వినుటచే నాహృదయతాపము చల్లరినది. దైత్యము విశ్మయపూరితముగాక. సర్వేశ్వరుని నకును మీకును వందనపహస్రము లర్పించుచున్నాను. నన్ను ధన్యనొనర్చుడు.

ఉద్ధం:- ఈ దండాలకు దసా-అకేమిగాని ముందు నాకు మరొక భయము కలుగుచున్నది. మింటరిగా నేను జుట్టజయట వండు కొనుటవలననే నాకీయజన్మ కటస్థమైనదేమో, నన్ను శీఘ్రముగా కత్తుకొనిపోయి కయ్యవైఁ బకుండఁబెట్టి నన్నదరా యక కాగిలించుకొని వండుకొనము. అట్లుచేసినగాని నాగుండ వడ యడగునట్లులేదు. ధైర్యకాలిని గనుకఁగాని లేకున్న యమకర్మనమై యింకను ప్రదుకుటగూడనా. అదిగాక నీమం గళను త్రిమాహత్యమే నా ప్రాణములు నిలిపినది. నీవు నిశ్చయముగాఁ జిత్రవ్రతవేనుమా. ఇన్నాళ్లు నేమోసను కొంటి. ఇత్తుడు తారా-గ గనుగొంటి. నీ సతీత్వము నొప్పు కొంటి. లోకులతో నికఁ బనియేమి?

సర్వ:- నేను భన్యుకాలనయితిని (తనలో) ఇదియెంతసేపు. ఈ వడ యడగునంతవరకేగదా. కరువార నావనటారములు, జితర పూజలు నాకుండనే యున్నవి.

ఉద్దం:- నారసింహము సర్వభయహరము చిరివైఁ గాలుచున్న
జగద్గుణ శంకరాచార్యుని సురక్షించినది.

శ్రీ: శ్రీమన్నృసింహాభివే గరడ ధ్వజాయ
తాపత్రయోప శణునాయ జహాపథాయ

అధి వ్యాధి జహాభీతి హహహహ నిహరణః (అని కఠించుచుండును.)
(సర్పద వానిని భుజములపై నెక్కించుకొనిపోవుచుండును. తెరవదును.)

చతుర్థాంకము

రంగము 3

స్థలము—అత్రిమున్నాశ్రమము—(చేదివిటితో నారదుడు
ప్రవేశించి పొంచి వినుచుండును.)

శ్రీమ:- (స్వగతము) అడవా దుడవ వడుచులేక దుంకలుతెంకక
యూరక కడిచివుత్తురా? ఎవరికెప్పుడు వివాశము వచ్చిన నాడు
వా మూలముననేగదా. కళాశతరావిజుడ. తనవాడు మూలము
ముతో నిర్మూలమై దియడ వానిమూలముననే. శ్రీకృష్ణుడు
భూభారము వహించి నుడుదాని మూలముననే! సూర్యభగ
వానుని దర్శనములేకుండ ప్రళయనూచకమైనదికల్గును తిరుగ
నేయాడుదాని మూలముతో తలయూతన్నది. తరువాత నేది
యెట్లుపోయిన మేదికల్గును కల్మషముల హనుచున్నామే.
మాగతు లధోగతులై పొవుచున్నవే. కర్మకాశీలేచేకర్మ
కర్మతలేడుగదా! ఇప్పుడేమిచేయవలె. ఇట్లయింటనఁ గొంత
కాలములో జగత్తంత విుందకుండునా! జగచ్చక్షుశయిన
సూర్యభగవానుడు లేనియెడల నిక జగములంతరించుటలో
వికేష మేమున్నది. అత్తా! శ్రీలు, శ్రీలు, శ్రీలు నేమిచేసిన
నైనదోషమున్నదా! (అని పండ్లుకొలుకుకొని చు విలపించుచుం
డును).

నార:- (సంభ్రమములో దివిటీవెలిగించుకొని వచ్చును.)

(ఆతనిమాటలోకలిపి) అదియేమి-ఇదియేమి? కిడుగాని మేలుగాని అన్నియు నాడుదానివలననే కలుగుచున్నవి. కనుకనే దానిని శక్తియన్నారు. నిజమైన సామర్థ్యమాడుదానియొద్దనేయున్నది. కాని పురుషునియొద్ద నేమున్నది, ఎంత నేను మొలత్రాడు గట్టిన మగన్న నని యెగిరిపడినను స్త్రీచిత్తము పురుషుని భాగ్య మేగాని మణిగత్యంతరములేదు.

స్త్రీ.మ:- (అసంతృప్తితో నారదునివంక తేరిపార జూచుచుండును.)

నార:- (స్త్రీద్వేషమహర్షిదిక్షై) అహహ! స్త్రీద్వేషమహర్షుల!

స్త్రీ.మ:- మమ్ములను మీరెట్లు యెఱుంగుదును?

నార:- జగద్విదితులు మిమ్ముల నొకరెఱిగింపవలెనా? మీ వాక్య భావము చెప్పక చెప్పుచున్నది. ఇంతమాత్రమెఱుగలేకున్న నిక తిలోకసంచారమేమి? త్రికాలజ్ఞత యన నెట్టిది?

స్త్రీ.మ:- అయ్యా! మీరు నాందమహర్షుల! దయచేయుడు. నమస్కారము

నార:- నమస్కారములకేమిగాని యనసూయాదేవి యాశ్రమమునందున్నదా?

స్త్రీ.మ:- చిత్తము. అనుజ్ఞయయినఁ బలుచుకొనివత్తును. నాసందేహము తీర్చరా? ఈప్రమాదమునకు హేతుభూతము స్త్రీయేగదా?

నార:- ఆవును, తామమీఘసంకల్పములు. తమమూహాలు శ్రద్ధము లగునా? ఫల్యము గ్రహించితిరి. కృతయుగసంతతి. దేశలావురు ఘటములు.

స్త్రీ.మ:- (అనందమును వలవరించుచు) ఈయూహాలు మారలకాయలో నూతనముగాఁ బ్రవేశించినవిగావు. చిరస్థాయులే. వంకపారం పర్యముగా హక్కు భుక్తములు గలిగియున్నవే. ఇందు సంతృప్తి నానుభవముగలిగియే మూలంద్రి నాకు స్త్రీద్వేషి యని నాకు

కరణముచేసి యట్లుపిలుచుకొని యానందించువాఁడు. ఈతత్వము నాకు బాగుగా న స్థిరముగావించిలో కానికి శక్తివంచనలేకుండ చాటుచునిచెప్పి నాచే నట్లు వాగ్దత్తము చేయుచుకొని మఱి ప్రకాంతముగా ఊరణించినాఁడు. అనకాళము చిక్కినప్పుడెల్ల నే నాఁడువారిమీఁద వగవీర్పుకొనుచునే యున్నాను. ఇది యేమిటి నూ తాతగారు 'స్త్రీద్యేషహితచర్య' అను కీర్తితో సహదలగ్రంథము ప్రకటనముతో వ్రాసినాఁడు. కావలయునన్న మీకుఁ జూపింతును. త్రిలోక సంచారులు మిమ్మా కర్పించినదానికి గొప్ప ప్రచారము గలుగఁగలదు. గ్రంథమేమియుఁ జెడనియక రాగిరేకులలో భద్రపఱచియుంచినాను.

నార:- భేష! తండ్రితాతలకు నీవేమియుఁ దీసిపోవు. గ్రంథము సావ కాళముగాఁ బరిశీలించుముగాని తొందరగాఁ జూయిరమ్ము.

స్త్రీ.మ:- చిత్తము. (అనిపోవును).

స్త్రీ.మ:- (అనసూయతోఁ బ్రవేశించి) ఆమెయే తమరాక నెఱింగి యుటవచ్చుచున్నది.

అన:- (వవేశించి) నారదమునిచంద్రమా! నమస్కారము. తమరాక వలన మాయాశ్రమము వదిల్రమెనది. మేము చరితార్థుల మెరివి. ఆకారణ కారుణ్యమున కెంతయుఁ గృతజ్ఞురాలను. మహానుభావులు త్రికాలవేదులు త్రిలోకసంచారులు. తాము నేడియో సంభ్రమమున దయచేసినారు.

నార:- అమ్మా! ఏమియునులేదు. వచ్చినది ప్రళయము. మహా ప్రళయము— ఆకాలప్రళయము. ఎవ్వరు ననుకొనకుండఁ దెలియకుండ వచ్చినది. అరువది సంవత్సరములకు వంచాంగముల నొక్కిమూరిగా గుణించిపెట్టగల దైవజ్ఞులకు సహితము సంతక బట్టకుండ మీడిమేలముగ వచ్చినది.

అన:- ఆయాత్ర ఇట్లు నశించునా! లోకమెల్ల అగ్నిప్రళయము, జాయ పళయము, జలప్రళయము నందురు. అది మూడునుగాక

నాల్గవదాయది తిమిరచక్రయము. చుక్కలును, చంద్రుడును
గూడ కాంతి తగ్గి క్రమముగాఁ జీకట్లు పట్టమగుచున్నవి. చలియు
వివరీత మగుచున్నది.

నార:- తల్లీ! ఈచక్రయము ముందు తెలియఁజరచకుండ వచ్చినది.
గనుక త్రిమూర్తు లాగ్రహించి దీనిని నిలిపి నేయుదుమను
చున్నారు. ఆకార్యము నీవలనఁ గావలెనని నన్నుఁ బుత్రులైనారు.

అన:- అదియేమి బాబూ! నావలన నేమగు. నంతటి మహాకార్యము.

నార:- నీవఁతటి సమర్థురాలవే. కానరావుగాని, విగుళ గమీన నివృత్తు
చేయవలెనన్న నెంతవనియైన చేయనోపుదువు. కాని వైవేష
ముల వారివలన కార్యములగునా.

అన:- అర్థముగాకుండ నేరయ్య! చెప్పుచున్నారు. మీకుఁ జెలి మని
చక్రయమేమి. చిక్కము వక్కాణింపుడు.

నార:- దాపురమెందుకు; చల్లకు వచ్చి ముంతదాదిన సార్థకమేమి?
సర్వదయను నొక వతివ్రత గలదు. ఆమెభర్త కుష్టివాఁడు.
ఆతఁడునానిసంవర్కము కావలయునని కోర నొకవారకాంతకు
విస్తార ధనము నొసంగెదనని యాసబెట్టి యొడంబరచి నాథుని
పుండ్లు గడిగి కట్టుగట్టి శుభముచేయుటకు రాత్రివేళ నదికిఁ
దీసికొనిపోయి రేపులోఁ గూర్చుండఁబెట్టఁ గనులు గనరాక
నాతఁడా చేరువనున్న యొకతననిపెఁ జడ నాతఁ డాగ్రహమున

గీ. కన్నుగానక పైజడి నన్నునారసి
చీమునెత్తురు మేనికి బ్రామి చమిరి
రోరగావించు నాతఁడు రొపుమాము
గాత రేపు నూర్యోదయకాలమునకు.

అని శపించె. దానికాయతెలుగునొక్కొక్కటియొకటకు
సహించనోవక నూర్యోదయమృగమునొకటియొకటి ప్రతికాక
యొసంగె. దాని నింత ప్రమాదము జరిగె. 91/75

శ్రీ.మ:- (అవహరించి) అయ్యా! నేననలేదా అడుగి యెంతకైన
సాహసమురానుమా! ఒక్క యనాధనాథుని జీవితమునకై
లోకమునెల్ల వినాశమునర్పించినది. మగవారికింత వట్టువల
యిండునా? పాపభీతి లేకుండునా?

నార:- (వ్యగ్రము) నీపాండిత్యము పాడయినట్లున్నది.

శ్రీ.మ:- (అననూయ దిక్కై) అమ్మా! ఎట్లయినఁ జెప్పి వినుపింపు
జుమ్మా! నీపుణ్యము మాయమ్మా! మీచేకఁగాని వని యేము
న్నది. మాబోటి ఒక్క-బావనయ్య ముకుట-న నూపిరి నిలుపుమా
తల్లీ!

నార:- అమ్మా! నావెంటరావలయును. విమ్ము నేనచటికి గొంపో
యెదను. కాదనక యంగీకరింపుము.

అన:- వచ్చెదను. వచ్చి యేమిసేయునుందురు. ఎవరికిఁజెప్పిన నెవరు
విందురు.

నార:- అప్పటి కెట్లయాలోచన జోచిన నట్లుచేయుదుము. నీవు సమ
యజ్ఞు. నీకు నేను యోజన చెప్పవలయునా!

అన:- మానవులను దిద్దవలసినది మహాత్ములగు దేవతలేగదా! అందును
మీరు దేవర్షి సత్తములు.

శ్రీ.మ:- (తనలో) అది యట్లుండ- అబలలను దిద్దవలసినది పురుషులే
గదా యజ్ఞవలసియున్నది. స్త్రీలు కార్యనిర్వాహకులా! స్త్రీ
స్వాతంత్ర్యము నంగీకరించడి వద్దము యెవఁడు.

నార:- ఇవ్వుడు మగవాండ్రు అడుపాకి! యే జనచెప్పవలయునా? అని
యన్నియుఁ గృతయుగపుమాటలు. అనవలసి యట్లనుచున్నావే
గాని యివ్వుడు మగవారికే యోజనలు చెప్పఁగలరు. పాశ
శాలలలో వారు, పర్వతశాలలో వారు, సభలలో వారు, సమ
రములలో వారు; వారులేనిచోట మగవారు మందునకునులేరు.

అన:- (తనలో) ఇంతటి కార్యభారము నిర్వహించగలనా? ఐనను
కలిపి వదలిపెట్టవలయుల నాత్మనిల్పి దైవముపై భారముజైచి

దైవశిష్యులముగాన నికార్యమునకుఁ గడంగదలక, (ప్రకాశముగా) చిత్రము నడుపుడు.

స్త్రీ.మ. (తనలో) అనాహూతుఁడనయ్యెను నేనును కల్గుదు. పర్యవసానము నరుంగక నామనస్సు కుదుటఁబడదు. స్త్రీప్రభావము నీ కనులతోఁజూచి సహింపవలెనెగా (ప్రకాశముగా) నేమి నువచ్చుచున్నాను (వెంటఁబడును.) (తెరవడును)

చతుర్థాంకము
రంగము

(స్థలము—సీలాటిరేవునందు ఉద్దండఁబడును నర్మదయును కూర్చుండియుండురు. ఉద్దండ దావేదనపడుచుండును. నర్మద దీర్ఘాలోచన యొనర్చుచుండును.)

ఉద్దం: (స్వగతము) అయ్యో! అప్పుడే తెల్లవారువా? నాబ్రదుకింతటితో తెల్లవారువా? కన్నులులేని నాకే యేదియో కాంతి యగు పడుచున్నదే? నూర్యోదయమైనదా యేమి? అయ్యో! నాకప్పుడే యవసానకాలమానన్నమైనదా? మొన్న మరకసంక్రమణమునకేగదా దెబ్బడియే! వెళ్లి దెబ్బడియెనిమిది వైబడినది. మాయంటిది యేదో యడ్డుశక్తి వేసినది అది నిలుచునా? తపోగ్ని తేజఃపుంజమువలెనున్న యామునివాక్యము నిరర్థకమై అబలమై గాజులుతోడిగించుకొని ప్రాయోవద్దఁ గూర్చుండు నాడుదాని మాట సార్థకమగునా? అయినను చూచెదనుగాక. తొందరయేల, ఒకరాత్రి యింతకాలమందునట్లుతోచదు నాకుఁ జూడ మామూలిక గట్టియిల్లాలుగానే గనఁబడుచున్నది. లేకున్నఁ గొట్టుతిట్టుబడి యీకుప్పిముండకొడుకుతోఁ గాపురమెట్టిద్యుకొనివచ్చుచున్నది! (ప్రకాశముగా) ఏమే చలుకవేమే చచ్చడివానితో నాకేమని నన్నిచటఁ బారవైచి నీదారిని నీవు తోయినట్లున్నదే చలుకవేమి? ఓయ్.

నర్మ:- ప్రాణనాయకా! ఇచ్చటనే యున్నాను. భయపడకుదు. ఇంకను నూర్యోదయముగాలేదు. ముందునుఁ గాదనియే వాచమ్యము.

జక్క-చుక్కలు గుంకుచుండఁ జెల్లవాడునేమో యని భ్రమిం
చితినేగాని యది క్రమమునూచకమైనది పోయిన లోకమెల్ల
నొక్క-సారిగాఁ జోవలయునేగాని వేరుగాదు.

ఉద్ద:- అట్లయిన నిక నిజ్యరించును. వదగురితోడి చావు వండువే! నే
నొక్క-డనే నాతల్లికడుపుకాల్చుకొని, నా నోట మట్టికొట్టుకొని
నీనెత్తిన నివ్వులు పోసి పోనుగదా?

సర్వ:- ముతయేమియును క్రమాదములేదు. అమంగళము లాడకుడు.
అట్లాడనని యొట్టుబెట్టుకొంటి. జ్ఞాతకములేదా?

(శ్రీ) ద్వేషమహర్షియు నారదఁడను అనమాయయుఁ (బనేశింతుడు.)

అన:- నారిదా! ఇంకెంతమారము పోవలయును?

నార:- ఇదిగో! ఇక్కడనే యల్లంతా సగుణమగుచుండుటలేదా? ఆ
యగుణమవారే అమయే సర్వద. అతఁడే యుద్ధండుఁడు.
(సమీక్షింతుడు)

సర్వ:- (సంభ్రమమున వారిననఁగొని ఋషులదిక్కై) అయ్యలారా
మీరెవరు? మహాత్ములవలెఁ జోచుచున్నారు. నావందన
ములు గైకొని నన్ననుగ్రహింపుడు. (సమస్కరించును.)

నార:- నుమంగళీభవ

శ్రీ.మ:- (తనలో) ఇకనుండి యాడువారికే విజయములు గాజోలు
(ప్రకాశముగా) సర్వార్థసిద్ధిరస్తు.

సర్వ:- (అనమాయదిక్కై) తల్లీ వందనము.

అన:- విజయప్రాప్తిరస్తు.

ఉద్ద:- అయ్యలారా! మీరెవరో? అమ్మా! మీరెవరో? నేను
దుర్మార్గుఁడను, కోపదారివాఁడను. నన్ను మన్నించండి.
నాప్రవాణాల కడ్డు పడండి. నన్ను కాపాడండి. మీకు నేనేమి
ప్రతికారము చేయలేను. ముండిచేతులతో ననుసరించు
కొంటాను.

నార:—నేను నారదుడను. జేవర్తిని.

ఉద్ద:—అరి! నీవు నారదుడనివా నాయనా, నానువృత్తము వండినది. ఇక నేను బ్రదికినట్లే. జేవర్తి సత్తముడవు. జేవర్తికమునుండి దిగివచ్చావా నాతండ్రి నన్నాదుకొనను.

నార:—మిత్రమియు కరచాలేదు నీప్రాణమునకు నాప్రాణమిద్దవేయు చున్నాను. ప్రాణభీతివడలి మనము కుమటబరచుకొనుము. (చేయిచాచి వానినెత్తిపై నుంచి) ఇదిగో! ఆభయవాస్తవిచ్చు చున్నాను. 'అకాశవృత్తుహరణం సర్వవ్యాధి: వారణం' (అని దీవించును)

ఉద్ద:—అయ్యా! మీయనుగ్రహమువలన బ్రతికితిమి కష్టమును నూట.

నార:—నీ పురాకృతము మంచిది. నీ భార్య మహావతివ్రత. గ్రహరాజ సంచారము నాపి వేసినది. కాంచనక్షత్రమునందు కట్టివేసినది. ఎంత యిల్లాలుగాక యింతవని చేయగలదా. ఇంకొక మహావతి వ్రత విజయముచేసియున్నది. ఈమె యెవరనుకున్నావు. పతిర యెవ గడగాభవానిని పావనమునర్పించి వరముకల్పించి నిన్నేమి సేయునున్నదో.

ఉద్ద:—అట్లయిన నాకీక తరణోపాయము దొరికినట్లే! విన్నా నీనదుమ నీమెమహిమ. విని నమ్మక మూఢమతిచే నదియెంత నిజములే, ఏదియో నీలివార్త యనుకొంటిని. ఇప్పుడు మహాసుభావుడవైన నీవలన నికుటనమెఱిగితి. ఆతల్లిని చూచి ధన్యతనొందఁ గన్నులులేవుగదా.

సర్ప:—తల్లీ! కామువచ్చిన కార్యమేమి? ఈమందభాగ్యురాలితోఁ దమకేమి వనివడినది. సెలవిచ్చి న్ను ధన్యురాలిగా నొనర్ప వేడెదను.

అన:—అయ్యా! కార్యమంతరముకు వచ్చినది, లోకము బంతరించునను భీతి జనించినది. ఇప్పుడేమిచేయ విరల్లయిందినావు.

స్త్రి. మ. లోకమంతయు నొక్క-సారిగ గుటుకు-న మ్రొంగవలచినది
మాయజ్యోతి.

సర్వ. — తా నాధుని ప్రాణములు నిల్పుకొనఁ దలచినాను.

అన. — అంతియేగదా? లోకనాశమును కోరుట లేదుగదా?

స్త్రి. మ. — (తనలో) అడువారు తలవడిన నడియెంతసేపు.

సర్వ. — అట్లున్నదను తలచి యుండలేదు. అందువలన నాకగునది
యేమి? పాతకముడిగట్టు కొనుటయే.

స్త్రి. మ. — (తనలో) అడువారికిఁ బాతకముగూడనా. అడువారిని పాప
మిన్నవారికిఁ బాపము.

అన. — అట్లయిన మా జ్యోతిషయమున కాజ్ఞ యొసంగుము.

స్త్రి. మ. — అ కనియే చేయరానిది.

సర్వ. — అయిన నాగతియేమి?

ఉద్ధ. — అమ్మా! మాతల్లీ! ఆమాటమాత్ర మనవద్దమ్మా! తదుగుకు
తోడి చావు పంపువు మాతల్లీ.

నార. — నీతోబాటు లోకమునంతయుఁ గడ తేర్చఁ దలంపుగొంటివా?
మాతండ్రి! క్రమద్ధుడవే.

స్త్రి. మ. — ఆయ్యా! నీవుండవలసినవాడవే.

అన. — నీవని చక్కఁజేయుట నావని. నీవందుల కొడఁబడినట్లేదా?

ఉద్ధ. — (గడగడ నడకును) నన్ను ముడుపురికించిన పెనుక నంతరి
బ్రదుకును.

నార. — అందులకు నీవొప్పిన కడనుకార్యము నేనిరిచేయుదును
అనమాయా దేవి! నీవు సర్వద నొప్పించినావు. అమెజ్జేరుమునది.
ముని నొప్పించుకారము నాచై యున్నది. మునిచరిత్రమా!
'ఏనరు' అనుచున్నాడవా? నేను నారదుడను, ఏమిచనియనియా
లామా యుద్ధండు నేనుని కపించితిరి. యావుమాయ వలసినదని
యేనా? 'అంతియే' యనుచున్నావా? మూర్ఖోపయము
కాబోవుచున్నది.

ఉద్దం—(చెవులు మూసికొని గడగడ వడకుచు) అమ్మమ్మా! చచ్చితి
వద్దు వద్దు. సూర్యోదయము వద్దు.

స్త్రీ—అమ్మా! బ్రతికేయమైనావు. పరవాలేను. ఓపికపట్టుము.

నార—ఈలోకము నెల్ల మీరు కాపాడినట్లు. మీ ప్రతిజ్ఞకు భంగము
కాకుండ నిమ్ము. సవర్యదోషము చెప్పకుండ నొక యువా
యము చెప్పిన నట్లానర్తురా? 'నా మనంబునకు వచ్చిన'
అనుచున్నారా? నచ్చకున్న ప్రళయము. గర్వంతోము లేదు.
మానులకు భూతదయ ప్రధానమైనది. ఆగ్రహము : గ్రహింతు
దగినది. మీరు నాయుక్తి ననుసరించిన పుడమి నిలుచును.
మీకీర్తి యాచంద్రవారః స్థాయిగా నిలుచును. కాన నెదురు
చెప్పుకొడని ప్రాప్తించు చున్నాము. 'ప్రతిజ్ఞకు మాత్రము
భంగము వాటిల్లరాదు' అనుచున్నారా? అట్లే వినుడు. సూర్య
భగవానుడు పూర్వాస్తిపై విలసిల్లును. ఉద్దండు దీరూపు
మాసి నూర్నయావనమున సూర్యోదయభాగ్యమున విలసిల్లును.
సమృతమేనా? 'చిత్తము' అనుచున్నారా? ఇకడగవు తీరినది;
లోకమున కావదతీరినది. వినకదని నిలవు తీరినది. కావము
వరమై తీరినది.

అన—అమ్మా! నారక వచనము యదార్థమగుగాక. సూర్యోదయ
మున కనుజ్ఞనిమ్ము.

సర్వ—తను యజ్ఞము శివసాహించితిని. కాలకానిరుడు తల్లిగర్భ
మునుండి వెలువడి లోకముల నెప్పటికెట్ల వెలిగించుగాక.

అన—(ఉద్దండునిపై మంత్ర షీతలు చల్లుచు) ఆయురారోగ్య అయి
శ్వస్యవాప్తిరస్తు (సర్వం దైమ్రోషీతలు చల్లుచు) నుమంగళీ
భవ సద్విదానంద ప్రాప్తిరస్తు. (అనిదీవిండును తెరపడును.)

(తెరయెత్తగా ఉద్దండ యు ను త్నయావనోద్భాసియై సర్వ
దతో నుండును. అనసూయ, నారిదులు, వారిని దీవించునట్లు
వారి శిరములపై చేతులుతాచి వట్టియుండును.)

స తీ అ న సూ య

వ ం చ మా ం క ము.

ర ం గ ము 1.

(వనమునందు శివ కేశవ నారదులు.)

ఈశ్వ—(విష్ణువు దిక్కు) త్రిమూర్తుల మగు మనము గూడ నాడు
వాఁజూటలు వట్టుకొని తిరుగవలసినదేనా?

నార—తిరుగకేమి చేయుదురు! త్రిమూర్తులయిన నెవరి కెక్క-వి!
విధికి నెక్క-వయా! విధి యనుల్లంఘ నియమని మీరే నెల
విచ్చితిరే! మఱల నిట్లనడరేల?

విష్ణు—(నారదుని మాటలు చెవినిబెట్టక) విశ్వనాథా! ఏమి చేయు
దుము? పోక తప్పదు. ఏవిధముగనైన మన మిప్పట్ల వీరికి
గర్వప్రాయశ్చిత్త మొనర్ప వలయును. కాకున్న వీరు మన
మాటవట్టలో నిలువరు.

నార—మాటవట్టలోనే! అది యెన్నటికిని జరుగనేరదు. ఇట్టి గర్వ
ప్రాయశ్చిత్తము తెన్నని గానిండు. అప్పటి కప్పుడే మఱుతురు.
వ్రతకృతి మార్పుట కేరికి దరమగును. తునకపుచ్చము నెన్ని
సారులు గట్టివిడిచినను దాని వక్రస్వభావమును విడుచునా?
(నారదునిమాట తెవడను చెవినిబెట్టరు)

ఈశ్వ—శ్రీహరీ! ఏమిచెప్పుదును! నాయగదాట్లు మఱిమఱి వివరిత
ముగా నున్నవి. కడుపులోని మాట నొకరితోఁ జెప్పుకొనుట
కయిన పిలువదు. అంధువుడవును బ్రియమిత్రుడవును గాన
తెలువరించుచుంటి.

గీ. విశ్వనాథుండ పని చేరు పెద్దగాని
కట్టుబట్టయు వసతియుఁ బొట్టకూడు

లేక యెతలేదుబట్టి తిరిగెము నెత్తి

యొడిగి ప్రాణానకుఁ దల యొగ్గియుంటి.

నార—(తనలో) పాపము! నాకును బాలిగనే యున్నది. ఏమిచేయఁ గలను? నాకే కూడు నీళ్ళు లేక మర్త్యలోకమునందలి ప్రాణి ట్లవలె వాణిజట్టు వీరికి, వీరిజట్టు వారికి ముడివెట్టి తగవులతో కాలక్షేపము జేయు నే నేమి సహించి మౌనస్వర్గలను. ఉన్న వారి కీయబుద్ధి యుండదు. బుద్ధిగలవారి కీయ నుండదు.

విష్ణు—(తనలో) “జామాతా దశమగ్రహ”మనుట నిజము. ఈతఁడు నన్నుఁ జూచిపొవు డెల్లఁ దన మధ్యాహ్న దరిద్రము సంగతిఁ దెచ్చుచుండును. ఎవరికర్మ కెవరుకర్తలు? ఇతని దారిద్ర్య విచ్ఛిత్తికి మార్గమున్నదా? వీనికిచ్చిన మాత్రము లాభమేమి? బూడిలోఁ జూసిన పన్నీరుగదా! ఇచ్చిన నిచ్చిన యంద మున్నదా? ఇట్లు తలవిరియఁబోసికొని సంచరించు వారికి సిరి యెట్లు నిలుచును? అంతవిరివిగా వ్యయమొనర్చిన నాకు మాత్రమింత కెక్కువగతి వట్టదా? ఇదిగాదు మార్గము. నాకు మాత్రము నీకంటె నేమి ప్రభవమున్నదని నవ్వఁబలికిన గాని వాకితని బాధ తొలఁగడు. (ప్రకాశముగా) ఈశ్వరా! ఏదో నాలుగుదబ్బులున్నవన్నమాటయే గాని నా యైశ్వర్యము మారితో మేమంత వెలిఁగి పోవుచున్నది.

గీ. సిరి గలాడని లోకులు చెప్పుకొందు

రందుకే భీతి పట్టెటియందు పాము

వడగనీడను నివసించి వక్షి నకి-

నేషధారుడనై యుండ విధియు వ్రాసె.

నార—(తనలో) తాత నేర్పేమి! ఎంతయొడుపుగా సమాధానము చెప్పినాఁడు. ప్రాత విచ్చగాఁడు గనుక బహుచతుర్ముఖిగ సమాగ మొదలుపెట్టినందులకుఁ దుడ వెళ్ళనియకుండఁగ నే నోటికిఁ గట్టు గట్టినాఁడు. కనుకట్టు గారడియే యనుకొంటిని. తాత గారు వాగ్బంధన విద్యలోఁగూడ నుత్తీర్ణు లైనవారే. ఏది

యెట్లయిన చున్నవానియవధ్ధ లొకవిధము. లేనివారి యిక్క-
 ట్లొక తెలుసుకదా. కడుపునొప్పికి గట్టుబట్టుకు నున్న కడను
 తిప్పలెన్నీ నంత ప్రమాదకరములు గావు. (వ)కాశముగా)
 తాతా! నీవును బాలకవృగాడజీ నుమా! ప్రాణములకుఁ దెగఁ
 బడి యభారజలమైన యపారపారావారమున మునిగి వచ్చితిని
 గదా. ముప్పదిమూడకోట్ల జీవతలు ముప్పదిమూడుకోట్ల
 రాక్షసులు మోయఁజాలని కవ్వపు కొండను వీపురాయిడి
 కోట్ల మోచితివీగదా! జడధిలోఁజడి యీదుమఁ గొమ్మనఁ
 బుడమిభారము వహించితివీగదా. లోకములనెల్ల నొక్కకొలి
 కిఁ దెచ్చిన బహ్మరాకాసులతోఁ బ్రాణశాయమునక పోరాడి
 తివిగదా. ఇంకను నటకుడవు గనుక కాలము నెట్టుకొని
 పుడమిఁ గలవాడ వనిపించుకొను చున్నావు.

ఈశ్వ—(తనలో) ఈతని నేమైన నిష్కందుననిగాఁజోలు కడుంగడు
 మాకాలోచనతో మూటలాటచున్నాఁడు. ఛీ! ఛీ! అయిన
 వాని కడుగుటకంటె కానివాని కాళ్ళు కట్టుకొనవడి మేలు.
 అందును నీ పిసినికొట్టు పీనుఁగుకా! ఇంక నా యుండిలేమిడుల
 పఁగతి నీతని యొద్దఁ దలపెట్టకుందునుగాక. బంధువుఁడని తల
 పెట్టినదలకు ముందునకును. వెనకకును బుద్ధివచ్చునట్లు
 శ్రమ్యుత్తర మిచ్చినాఁడు. అయిన నెత్తిన శ్రమంగము సాంతము
 గానీక నింతటితో వాసిన రసాభావమగును. కాన నేతోక
 విషయమునకు జరిగిపోచుకొనియెదఁ గాక. (ప్రకాశముగా)
 మామా! నాకొక్క దరిద్రబాధయే గాదు. అష్ట కష్టములు
 నడుచిన వరిచయములుగా నే మున్నవి.

గీ. కొండవంటి చుట్టము నాకు నుండ నేమి
 అరవరాని యాటికిఁ కిక్కియలవటించి
 సకము నాడుదియై వడి చచ్చినట్లు
 లింగమై యుంటి నాయావు గంగ గలియ.

గీ. సర్వభుంకథ పార్వతీ సతి యటండు
సర్వభుంకథ మొనరించు భగవదలియ
వొడుల వేసి తివ్వలు వారి కెఱుకగాని
మదితతో నుంటిని దక్షిదమునకు కెఱిది.

అది యట్లుండ భర్తనే మామింతుటయూ.

గీ. మలి పొగడికలకుఁ జేదు మేసితిని
మొనసి విసదార్ల నెప్పుడు మోక్షదనని
అల్లు దోషకడని నెత్తి నిచ్చితిని
నన్ను మామింతు గయ్యారి యన్ను సతియె.

గీ. ఒక్క నరునకు ననిలోన నోడితిని
దిక్కు నెడి దిగంబులుడ నై తిరుగుదునని
భూతముల నేసమును బట్టి పోవుచునని
వతినిఁ దెగఁజేడి గయ్యారి వడతి సతియె.

నార—(తనలో) అగును. పాపము గయ్యారి పెద్దముతోడి కాపు
రముకంటె భగవాన్ ముత్తనుము. అందును వట్టి మాట
గయ్యారి యెఱుఁగాడు. వట్టిన నొకవట్టు బట్ట శక్తిగలది.

విష్ణు—(తనలో) డబ్బుచిక్కు తొలగినది. ఇంక తక్కిన మాటల
కేమిలే. ఎఱ్ఱున మాటలాడవచ్చును (ప్రకాశముగా) నా
భార్యమాత్రము తక్కువేమి! ఎల్ల విషయములను నీ వడతికిఁ
బ్రచేయియేగాని లొచ్చుగాఁబోదు. ఐన నాకొక విశేషయ
మతిశయము. ఇది యిట్టిదనుకొనుటకును వీలులేదు. తెచ్చు
కొనిన నెవ్వరును విశ్వసించకు.

గీ. రమ్యగుణసాంద్ర శ్రీమహాలక్ష్మి యందు
రామ్మునకు భారముగనుండ నిమ్మగువయు
నిలువ కెంతయుఁ దిరు గొక నలభునకు
తిరుగుబోతును నేగతి దిద్దువాడ.

ఆ పోయినను మంచివారి యింట్లు గడవయ్యావలనుండి తొంగి
యెఱుఁ జూడకుగదా!

గీ. ప్రాచీనోరును గతివమా కాతిగుండ
గాజకన్నులు కాటంపు కట్టెనట్లు
మొండిచేతులు గలవారి దండగాని
యొండబోదను నజ్జ మండమును.

నార—అనును. తిరిగెన కాలము తిలైవీ నోరును నా రకీండునా?

విష్ణు—ఇది వాలిముచ్చు నమ్మదానిది. వత్తును మొగమును,
పోవును నమ్మను జూపించుచు. ఇది నాకు రొమ్మలకుంక
టియేగాని జేతొకటి గాదు.

నార—(తనలో) అచ్చా దీమవాలమున నన్ని కలహములు, నన్ని క్రు
షణములు, ఎన్ని దోహములు నమస్త దుర్మార్గములకును
కారణభూత విడియేగదా. దీక్షైతంద్రీవి విడ్డ, విడ్డన తండ్రి
యును నమ్మవలను గాకున్నది. అన్నదమ్ములు నొకరి నొకరు
విశ్వసించరాకున్నది. భర్తవలన భార్యకు భయము, భార్యవలన
భర్తకు భయము పొవడిరి. దీనికంటి తుచ్చకదార్థము
జేటొను లేదు. (దీనినిగూర్చి యొక కవి చక్కగాజెప్పినాడు)

“శ్లో! అథానా మార్జనం దుఃఖం అర్జితానాంచ రక్షణ
నాశేదుఃఖం వ్యయేదుఃఖం క్షయార్థం దుఃఖభాజనం”

ఇది దుఃఖైకమూలము.

గీ! సేకరింకగ నెప్పు రకీంక నెప్పు
పోయినను నెప్పు వ్యయమయి పోవ నెప్పు
అదిమొదలుగఁ దుదిదాక సంత యెప్పు
ఏమన నె యెందుకీక మితి యీధనంబు

(ప్రకాశముగా) తాతా! నిజము నిజము. గయ్యాళి పెండ
ముతోనైన గాలము బుచ్చుచున్నగాని నాలిముచ్చుదానితో
నొక్కవాడైన నుండరాదు. నా కేచిట్టను లేదు. నన్ను
కదలించువారను మెదలించువారును లేరు. వాయిప్తమువచ్చిన
తెలుపునఁ దిరుగుచు భగవన్నామము చేసికొనుచు గాలక్ష

కము జేయుచున్నాను. నాకు మీ తిప్పలుజాడ సన్యాసియే
మీది సందేహము లేనిది. మీకును నిక్క-విముగ్ధుల దోచుచున్నది.

విష్ణు—(తనలో) భగవద్దేవునిను గాదు నీవుచేచునది. తగవులు జెట్టి
తమామూలం చూచుచున్నావు.

ఈశ్వ—ఏమో! మీదానివేటు. నాదారి వేటుగల గవ్వట్టుచున్నది.
(విష్ణువునకు నెత్తిపై గంగను జూపుచు) నే నీ బహుమందులకు
మోయఁచుంటి ననుకొంటిది.

గీ. అన్నపూర్ణకు జలదానక యున్ననైన
గంగయేని గటాక్షింపఁ గలదటంచు
మోయఁచున్నాను నెత్తిపై మునుకొని యిటు
లేని వానినిండ్ల తెన్నవి గలవు.

నార—(తనలో) కలము! కూడుతెలుపు నిన్ని నీళ్ళకే యాశించి
నాడు.

విష్ణు—(తనలో) మఱియె పురుషుల ధోనికే దిగివాడు. ఇత నోరెత్త
కుండునట్లు మందలించడఁగాక. (ప్రహరణగా) మీవి కనఁ
జుడు యవస్థలు మావి కావరాని యవస్థలు. మేమును మీరు
నడు పాల్లెలఁ బడుచునే యున్నాము.

గీ. చంచలంబగు సిరి యెండఁ జక్కిఁజనిన
మస్థిరంబగు స్థిర నన్ను సారిది కరుణ
గాచుననుచు నేనుట్టియో గట్టుకొంటి
యన్నచరల గతుటిట్లు బున్నవి హర!

నార—(తనలో) తాత యెంతటి గడుసరి. ఇన్ని యాలోచన లుండఁ
బట్టియే కలమిట్లు బున్నది.

ఈశ్వ—భాగ్యలమాటకేమి! విడ్డబంబున మంచివారలయిన నాకాత్మర
మిట్లు దిబ్బయగునా?

గీ. ఒకఁడు పనిచెరువుల వాడు నొకరుఁ జెవుడు
చిన్నతనమును విడువకే యున్నవాడు

సిగ్గిర జుతేమిలేదు నిశ్చేతనము
నత్రుమే విడిదిలిగడి వాఁడొకండు.

ఇత కాపురము వల్లకాటి నిట్టయేగదా!

నార:- మామా! అనఁగూడదుగాని, బ్రహ్మశిల వలనఁ గోసిన
దోషము నిన్నే బాధలఁ బెట్టక యూహిత పాపము దలచి వదలి
జోవునా? (తనలో) నత్వము వాచించునది; ఏడ్చుచు నను
భవించునది.

విష్ణు—నాకొడుకు నింతకంటె నొలికించినదేమి? నాబిడ్డలే బుద్ధిమంతు
లైన సంసార మింత నీరస స్థితికి వచ్చురా!

గీ. తెలియ ఛాందసుఁడొకఁ డొడిల్ దెలియరాక
పాంథులనుగొట్టి యాడిక బడచివాఁ డొ
కండు కొడుకులు నేటిలోఁ గాపురంబు
నేమిసెప్పుదు హరహరా! యీశునంబు.

గాని బ్రహ్మ యింకను రాలేదు. అదియే తపోవనము. అతి
మహాముని యాశ్రమ మల్లంత గనపించుచున్నది. అతఁడు
పితృసంతకు మనమిందే నిలువవలయును.

నార—(విష్ణువుదిక్కి) నేను తెలియక యడుగుడున్నాను. మామ
నీ శేమగునా?

విష్ణు—తెలివితేట తక్కువైనవేమిరా. చదువవైదిన నున్నచుతి
పోయిన దన్నట్లున్నదే. ఏడ్వకెగనన, బుద్ధి దిగనన, కలహ
ములు పృష్టింతుటలోఁ బాండిత్య మెక్కువైన కొలంది వాని
వరుసలుగూడ జూచిపోవుచున్నావా?

నార—(తనలో) ముగ్ధులకు నననూయతోఁ గలహము కల్పిం
చితి నని గాఁజోలు. మనస్సులోని కక్కు నీ విధముగా వెడలఁ
బోసినారు. (ప్రకాశముగా) తెలియకేది! అట్లయిన మామకు
నీవే తగుదువు?

విష్ణు—మామను.

నార—(తనలో) నేనెంతమాత్రం బుజుంగునని ముజుంగు పెట్టుచు వ్వాడు. (ప్రకాశముగా) అంతమాత్రము తెలియకగాదు. గంగమ్మత (కాలుక కొరుడుకొనుచు) అగంగూడదుగాని నముద్రినకును పిళ్ళవకును (పుష్పవతులుచు) ఉమ్మ-డి-గ-దా! నముద్రిని కూతురు నీకెట్లు పరికడను. ఈవరుసను బట్టి చూడ మామామ నీకు మామగాలేదా? ఛీ ఛీ! యేమి వరుసలివి.

ఈశ్వ—అశ్వక్రుడా! దేవతమైన మనకా వావివరుసలతోఁ బనిలేదు. అదియంతయు మానవ్యులకు ఇష్టమ వారుగూడ వావివరుస లంతగాఁ బాటించకయే సంకరించు చున్నారు. కాకున్నను మానవులనెవరు చూచును నెక్కడి సావత్త్యము. వారు మర్త్యులు; మన మమర్త్యులము. వారన్నాహరిత, మన మమృతాహరు లము. వారి యాచారములు మనకు గిట్టవు. వారుగూడ మనలోకమునకు వచ్చునడల వావివరుసలు పాటించకయే విడుచుచున్నారు. బావమరదు లిద్దరు సోమయాజులై దివిఁ జేరిరేని వారికి రంభ యేమగుచున్నది? తండ్రి కొడుకు లిద్దరు రణమరణము నొందిరేని వారల కేమివరుస యగుచు న్నది? నీనిబట్టి చూచుకొనరాదా. ఆయగర్తము మనకు లేదు. ఇంకను నీకుఁ దెలియదు గాఁబోలు. పీతల్లి పితండ్రి కేమివరుస.

నార—(తనలో) నానోట నీమాట యేమిచెప్పను? తెలియనట్లు నటించును. (ప్రకాశముగా) అఁ ఎఱుంగుదును. భార్య

ఈశ్వ—నీకుఁ దెలియదులే. కూతురు

నార—రామరామ! అనరాదు వినరాదు! మానవుల పనియే యింక కన్న చాల యుత్తమముగా నున్నది. దేవుఁడా! నాకు నీపాడు వరుసలు పరివడకయే వివాహమే వలదని భీష్మీకరించుకొంటిని. ఈ యొక్క విషయమేకాదు. దేవతలస్థితి నాకేమియు బాగుగాలేదు. త్రిలోక సంచారిని గనుక నాకెవరి స్థితిగతు

లెట్టివో యెఱుంగ వచ్చినది. కూకట్ల కూర్మములవలె యొక
చోటఁ జడియఁడు వారికి నేమి యెఱుఁగు వట్టును. దూరపు
కొండలు నునువన్నట్లు లేమియు నెఱుంగని మనుష్యమా
త్రులు తోక తొండముల నెఱుంగక దేవత్వము మహాభూత
మని యెంచి, దానికై యెఱుఁగిలేని యాయాసముఁ దెచ్చి
పెట్టుకుని రపించుచున్నారు. వారిది వట్టి సిద్ధి భ్రాంతి. ఇందలి
భూత మృగత్వవల యందలి జలమునంటిది. నిప్పుకణికను
మణిదీన మనుకొనుచున్నారు. పేరుగొప్ప యూతుదిబ్బ
యగుటఁ దలంపరు. దేవత్వములోని భూత దేవతలకే యెఱుక.
అమర్త్యత్వములోని యగచ్ఛాట్లు మాకే తెలియును కాని
యెన్నాళ్ళకునుఁ జాపక వండువండి యంచుఁ బొడుగులై
దీర్ఘవ్యాధిచేఁ జచ్చియుఁ జావని చావుగా యున్నవారి యనికి
బాగుగాఁ జికిలించిన మానవులకునుఁ గొంచెమేని యెఱు
కయే యని నానమ్మకము. ఇదియేగదా దేవతల సుఖము.

గీ. కన్నుముత జడక కాలు నేలాగక
యింత కూడుచిను నదృష్టమేని
లేక, బాధలు వడలేక చావునకును
మొగమువాది యిట్లు పొగులుట గద.

పాపము! మానవుల తలంపులు నాకు బహువిచిత్రముగా
నుండును. ఈ స్వర్గమునందలి మందాకినీ నదిలోని తామర
పువ్వులే కనకంజుట! “వ్రవాహహోదకేనక్రేష్ఠః” అని యెఱిఁగి
యుండియు వేగములేక నిలువయైయుండు నీ ప్రాచీనీటి దిగుడు
బావిని బ్రహ్మాండముగా వర్ణించుకొనుచుందురు. తల్లి దండ్రు
లేక బుట్టినదియు, వానివరుసలు లేక సంచరించునదియు, మాన
మమ్ముకొని జీవించు నదియు బ్రాతపురాణమునగు రంభము
తోడి భోగము చెప్పగిప్పురాదట. అనువ్రతలగు భార్యలతోడి
పొందు రోసి, దీనికొఱకై యజ్ఞములు సల్పుచున్నారు. రణ
భూములఁ బ్రాణములు వృణప్రాయములుగా విడుచుచున్నారు.

మానవులు వత్తివ్రతలగు భార్యల వడలి సోమయాజులై తపిం-
చుటలు; ఔరటి కల్పకము నొల్లక యడవితుమ్మ కాసిండుట
కాదా! ఇంకను వారి భ్రమ లనేకములు గలవు. ఇది వరమ
రహస్యములు. విశేషించి దేవరహస్యములు. మాబోటి దేశ
ద్రిమ్మటలకుఁ గాని యెరులకుఁ దెలియరావు.

విష్ణు—నాయనా నీయువన్యాస మైనదా? ఇంకను మిగిలియున్నదా?
ఇట్టి మెట్ట కేతాంతములను మానవులకు బోధించు గడఁగితి
వేని మననోప సేక కుమ్మే నుమా. ఇంకను వాడు స్వర్గ
సౌఖ్య కాంక్షచే యాగములు నల్పుచుంటనే యింత హవిన్ను
(బూడిద) భుజించు చున్నాము. ముందరి విస్తరి బోర్ల ద్రోయ
కుము. నీ జ్ఞానము గట్లఁ బట్టినట్టు లున్నది. ఇట్టివారు లిచ్చటఁ
గూసినం గూఁగితివి గాని మఱియొచ్చటను నోయ కడవకుము.
ఈ రహస్యము వెల్లడియైన ముక్కోటి దేవతలును యావు
మాసిరన్న మాటయే. స్వర్గలోకము పాడుకడ్డటై. ఇది మఱి
యేరితోడను బలుకనని నాపై నాన వెట్టుము. (అని నారదుని
నడలించుచుఁ బయలుకును.)

నార—(చేతిలోఁ జేయివైచి) సీతోడు నేనిక నీవ్రసంగము తేను.
కోవము చల్లార్చుకొనుము, పొరపాటున నా పైరాగ్యమును
మీకుఁ దెలిపితిని. క్షమించువు.

విష్ణు—ఈశ్వరా! నీనితో నేమి. ఈతిన్నవైఁ గూరుచుండము రమ్ము.

నార—తాతా! మామా! నాకు సెలవు. నాయనగారు ఛాందసుఁడన్న
మాట నిజము. బహుబాధ్యము పెండ్లికడకలు నడుచుకు నే
రాకాసిని సృష్టించి యేలోకములు పాడుచేయుటకో యోచన
జేయుచుండును. త్రోవ నెదురైనఁ దొండరచేసి వంపుదును.
నాకు సెలవు.

విష్ణు—నాయనా! నీవు వంపినను మాబాగే! వంపకున్నను మా
బాగే! తెలుతన నెవ్వరి తెలుతనకుం బోయి తేనిబోని తగ
వులఁ గల్పించుకొనక వేగము పొమ్ము.

ఈశ్వర:- నీకొఱకై తొండరకడయ వేదియిచ్చారని చెప్పి తొండర చేయము. లేకున్న గవళియి. తాతనిలె నడగులు తెక్క జేయించును.

(నారదుడు నిష్క్రమించును.)

(తెరవడును.)

పంచమాంకము

రంగము 2.

(తెరయెత్తగా యతిరూపములతోఁ ద్రిమూర్తులుండరు)

ఈశ్వర—మీ స్థితిఁ జూడ నాకు మిగుల బాలిక నున్నది.

గీ. నేను సన్యాసి నైన నెన్నికకు రాదు
బొడ్డున దళంబుతోడను బొడమునీవు
కడుపు బాధువా వైడి బొక్కనము చేసి
నట్టి వరమేష్టి యిటులాట యొక్కజంబు.

విష్ణు—వేషభాటి నాకు మాత్రమేమి? ఎన్ని వేషములు వేయక నాత్రును కన్నడే యేమైనది. ఇల్లలుకగనే కండ్లువైనదా!

బ్రహ్మ—పూజ్యత లేక మూలబడిన నేనుమాత్రము సన్యాసిని గానా! వేషము వేసిన మాత్రముననే సన్యాసి నైతివా! కాకున్నను నా యతికముమి? సన్యాసిలోకమునకేగా నేను క్రభువును.

ఈశ్వర—పూజ్యత నీకు లేకున్న నేమి! నీభార్య ఇల్లలోకములను పూజ్యత గలదుగదా.

బ్రహ్మ—అఁ అయ్యా! లేకేది! తాతను జేసి నన్ను మూలను గూర్చుండబెట్టి, తగుదునని తాదలవాకిటఁ గాపురమున్నది. అది యెంతకైనఁ జగినదే. కాని నోటిభాటికి నెఱచియే నేను తగ్గియున్నాను.

విష్ణు—“స్త్రీబుద్ధిఁ క్రశయంకరి” అన్నట్లు అడువారి మాటలు బట్టి వచ్చిన మనగతి యేదుగునో గదా. అననూహించేది వరను

వనిత. మహాశక్తివీర. ఆమెను వందించుట మనతరము గాదుగదా.

ఈశ్వ—ఇంకను మనకంటె బలముగా రెవరున్నరు?

నిష్ఠ—సేవరా! అడుగడంబునా! ఇంకెవరో నున్నారా! మన జట్టు నుండి వెడలి వచ్చినవారే.

ఈశ్వ—(తనలో) అంబరీషునిను బెట్టి యీశ్వరదేవతల నన్నెంత మాటనను. తన కూతురునియైన వెనుకాడజగదా. ధనము వాంఛులకు మించిశక్తలు వానివలన లభిస్తా! నోటి కెంత మాటవచ్చిన నంతమాటాడుకొంటే. నేనిప్పు దేవునవలయును. ఈ చందలస్వభావలేనా మనపై వారని యందునా. నాలుగు డబ్బులు గలవారి నేమనినను జావే. అది యట్లుండ నిరతము మిగులం దంతజ్ఞుడు. వీ సమయమున కెట్లువచ్చునో తెలియ రాదు. ఏదో అజ్ఞానము కాకపోదు. మాటమిగిలిన బ్రహ్మ జనము లేదు. నన్ననిన నాతనికేమివచ్చినదో నాతని ననిన నాకు నంతియ వచ్చును. వెట్టిరోమునున్న సమయమున కడ్డు గడుట యీతని నైజగుణము. ఇస్కాకుడు నానెత్తిన జేయివెట్టువచ్చినప్పుడు నాకండయై వాని చేకిని వానినెత్తిననే బెట్టిందినాడు. సర్వజ్ఞుడ నైనన నాకు సహజోనిత జ్ఞానము మృగ్యము. కాసి వీని చలిమి యావశ్యకము. ఎట్టి కఠిన పృథ్వీయైవనను, నంత నిరసిండుచున్నను నిట్టి యాక్తిక రుడు గనుకనే నేనితని యెడల రాద్రీము జావక కరణ శివుండనై యందును. కాకున్న మన్మథుని ఇస్కా వెలువర్చిన చిచ్చుల కన్నింకను వెట్టబాయలేదు. నన్నెక్కని నేమి యిందా? దేవతల నన్నిసాటి లుద్ధరింప లేదు. అడవులబెట్టి యాకు లలములు మెదవిన వాసపు నన్నిసారులు మెలలం జంతామణి పీఠముపైఁ బ్రతిష్ఠింప లేదు. విక్రమాలి తిరుగు వచ్చుచిక్కులకు చిక్కును మ్రొక్కునై చిక్కులెన్ని వర్షాయ ములు చూడలేదు. నన్ను నేనదుకొన్న నెక్కడి చిక్కును లేదు. (ప్రకాశముగా) మహాశక్తి స్వరూపిణులా!

బ్రహ్మ— వారి కలవి గాకయే గదా వీరినంపుట.

విష్ణు— అలవిగాక యేమి! వారి చేతులలోని కీలుబొమ్మలమై మనము వారెట్లాడించిన నట్లాడుచుండుటలేదా.

బ్రహ్మ— (తనలో) ఇది నాకే తగివచ్చినది. అవగూడదు. పెద్ద వారేగాని తనను మాత్రము రొమ్మలపై నెక్కి- బొక్కుట లేదా. ఎవరికున్న వంకలు వారికున్నవి. ఎవరిని వారు పరిశీలించుకొనక నెదుటివారి లోటుపాటు లెంచుట సహజమే. తన తప్పు తాఁదెలిసికొనుట బ్రహ్మకైనఁ దరముగాదు. (ప్రకాశముగా) ఈ చాటువుల కేమిగాని చుట్టి ప్రకృతము విచారింపుడు.

విష్ణు— ఇక బ్రకృత మేమున్నది. అనుష్ఠితమగుచుండు ఋషి యయిన మన యీ దురంతము సంతము నొందింతము వదుండు.

ఈశ్వర— దీనఁ దీర్థము స్వార్థముగూడ నొనగూడు. వారిమాట చొప్పున వచ్చి శక్తిత్రయమును గర్వభంగ మొనర్చిన వారము నగుదుము. వతివ్రతా స్థనంధయులమై సావనతఁ గాంచిన వారము వగుదుము. ఇంక నింతకంటెఁ గావలసిన దేమున్నది. సజ్జన ధర్మము సర్వాభీష్ట ప్రదాయకము గదా.

—

స తీ అ న సూ య

ష ష్టాంకము

రంగము—1

(తెర యెత్తగా అనసూయయు వనప్రియయు నుండును.)

అన—ఉబునుపోవచ్చు డెత్తి ముద్దాడ నొక- ముద్దు బిడ్డడయిన లేక పోయెనుగదా. నేనెంత యెండభాగ్యురాలను. అట్టి నోములు నేను నోచియుండలేదు గాబోలు. కొలది నోములు నోచి గొన్ని ఫలములు తప్పనిన నెచ్చటనుండి వచ్చును ?

సీ. పాల చెక్కి-లఁ గొప్పు బ్రభవించనగు కందుఁ

బొత్తిల్లలోఁ జూచు పుణ్యమునకుఁ

బ్రాకుచుఁ జనుదెంచి పైఁబడు బిడ్డన

నెత్తి ముద్దాడు నదృష్టమునకు

దవ్వుటడుగు లిడుచుఁ దనవెంట నంటెడు

బాలు నకు-నఁ జేర్చు భాగ్యమునకు

వచ్చిరాని బుడతవల-లు కర్ణ వ

ర్యముగా వినఁగల నదృలమునకును

గీ. కాళ్లఁ జరుగజ్జయులు మ్రోవగదిసి తనకుఁ

గాళ్ల కడ్డమునచ్చి పోకడలు నోవు

మకుడు వసివానిఁ గని పెంచు నుక్మతమునకుఁ

దల్లి తొల్లి యొనర్చు వ్రతంబు లేము.

అట్టి కల్లికి వరమ భాగ్యవంతురాలగు తల్లికి నోచి పుట్టిన తల్లికిఁగల పరమానందము నిర్భాగ్యులగు నాబొంట్ల కెట్లు కలుగును? అట్టివారి కెంత లేమియైన నేమి ? ఎన్ని యిక్క-ట్టులు వచ్చిన నేమి? అవి యన్నియు బిడ్డలను జూచినపుడెల్ల నప్పటి కప్పుడే ప్రాతవడి ముఱపునకు రాకుండునా ! కన్న

బిడ్డని ముఖమంతయు రేల్లించుకొని దోఁత తమనకును కిందు మండలమునకు! గంధము యాలిగడము వారి శరీరావము నార్ప చువన కీరలమగదా. దాలముని నును జెక్కులపైని ముద్దు వారి జుద్దలపైని ప్రసద్దు. బసికాని యుక్తు క్రమాధుర్య మగు నుజ్జ-వారి యోశదల జేలుక; గృహమున కలం కారము; సూత్రోవమున వాడకము; ఇహవర సౌఖ్యములకు కీరపు; ఇట్టి సంతానము లివాటికి సద్గతులు లేవు. పుత్రులు లేని వారెంతటి మృత వందలైనను పున్నామ నరక మనుభ వింవక తీరదు. పుత్రులు ఘోషించుచున్నది.

వన—అమ్మా! ఇమలకు మూలతనంబులెవరికింబులేని పంతుకమ్మా! పాడు బిడ్డలు. ఏదీమిచ్చుకొని తినను చిన్న నానినైదు తాగుగా నెఱిగిన సంగతి నెఱిగించు చున్నాను. నూ యింటిపొరుగు మంగమ్మకుఁ జదినుండి పిల్లలు. అమెకు నేతీటఁ గానుపు. ఇంట రెండవ యాడుచి లేదు. ఇర్రకుఁ దీరని పని. కష్టము చేయుచి జీవనము లేదు అమె యివ్వన నేమి చెప్పను! జాముపొద్దెక్కి న నామెకుఁ బ్రాచిపనియేగదు. తననీడఁ దా ద్రొక్కికొనుచు మఱిసిప్పు జెచ్చును. భోజనము లగుసరికి ప్రొద్దేటవాలును “ఏకభుకం బదాశోగ్యము” అన్నిట్లుగా నుండును. ఇక బిల్ల లెట్లుండరో చెప్పవలయునా? ఊచ కాల్లు—ఊచచేతులు—నాచిపోయిన పిట్టలు ఊచుడుపొట్టలు ఈపురుషునుచు—నకవలో నొకరు, నట్టిట నొకరు, మూపున నొకరు, ఏపున నొకరు, చంక నొకరు,—సరస నొకరు, పై నొకరు, వ్రక్కనొకరు, ఒకరిముకు! నచీమిడి, ఒకరినోట చొంగ, ఒకరికి గనులఁ బుడలు, ఒకరికి దలలోఁజేయ, ఒకరికి గజ్జి, ఒకరికి జెలేడి, ఏడ్చువారు కొందఱు, మొత్తుకొనువారు కొందఱు, అన్నమని యొకరు, నీళ్ళని యొకరు, మండలి యొకరు, పూలమండలి యొకరు. ఈరీతిగా రేయిబవళ్ళు వారిపొరుఁ బడలేక నూయదేవుఁడా! నాకేల యిట్టి పాడుసంతానము

గల్పించితినిని కరితపించని దినములేదు. గడియలేదు. ఉన్నవారి మొత్తుకో ధట్టున్నవి. లేనివారి యేడ్పు లిట్టున్నవి. లేనివారికి లేదన్నచింత యొక్కటియే. ఉన్నవారి తిప్ప లిన్ని యన్ని యనరాదు. పుండని, జూచియని, రోగముని - రట్టని - పోకిరి యని - పోచుకోని - పదుపురాదని - పెండ్లి కాలేదని - నొచ్చిరని - చచ్చిరని యిన్ని యేడుపులు.

అన—ఓసీ! అవ్యక్తులాలా! కొండవీటి చేద్రాడంత దండకము జది వితి గజే. ఇంతపాండిత్య మెక్కడ సంపాదించితి?

వన—తల్లీ! ఎక్కడ యేమియుఁ జెప్పలేదు. ఇంకను గొన్ని సంగ తులు బుద్ధిచాలక పొరపాటున జారవిడిచితినేమో! చూచినది చూచినట్లు చెప్పితిని. ఇందు నాక్రొజ్జ యేమియులేదు. కల్పించుటకు నేను గవిత్వ మెఱుంగను.

అన—బాలికా మతల్లికా! అనుభవము లేక యీ సంసార పారా వారము లోతు నెఱుంగ నేరీతరము. ఇట్టి యిక్కట్లులే లేకున్న కృపంచమునకును స్వర్గమునకును నిక భేద మేముండును? స్వర్గమునకు నాధిక్య మెట్లుండును? ఇట్టివన్నియు నోర్చిచే సహించవలెను వలదని త్రోసిపుచ్చుటకు వలనుపడదు. ఎల్ల ప్రాపంచిక సుఖముల ననుభవించ వలయును. వానితోట్పాటు దుఃఖములు వెన్నాడుచుండును. ఈ దుఃఖముల నడచుటకే సహన యత్యవసరము. అదిలేనివారు గవ్వకుఁ గొఱగాదు. సహనముగల్గిన కష్టములే లేవు. ఈ ధర్మనూత్నము నెఱుంగుము.

గీ. దివ్యవనమెంటఁ గీసినద తీరుగాను
సుఖమువెన్నాడి దుఃఖము జూచుచుండు
నీడలేని దీపముజూడ నేరనట్లు
దుఃఖ మొదలని సుఖమును దోచబెండు.

కష్టే ఫరి.

గీ. కష్టమహినన సోభ్యంబు గలుగుఁగాని
యూజకుండిన నిలసోభ్య మొదనఁజూచు
పూనిక శరీర వ్యాధ్యామయ ను పూర్వ
నాడపు నారోగ్య మదిలేక యుటరాదు.

గీ. నిష్ఠమై బ్రహ్మచర్యంబు నెఱపువారే
దివ్యతేజంబు సత్సంతతియును గాంతు
లేనివాఁకి నేదియు లేదునుము
కష్టమొదనక నొంద కలనఁగనరు.

గీ. తీవ్ర శ్రీహృతవంబుల దెబ్బనైచి
రీతిపెడి వ్రేలిదుమ్ములు లేగినట్టి
వంట పొడితియై దొలకరి నట్టులందు
నవిరసంబులఁ గొలి యానంద మొందు.

అట్లే నోయినైన నోములెల్ల నోచి సుకృతము నార్జించి సర్వో
గర్భము ధరించి నవమాసములు పరిపూర్ణముగాంచి సమస్త-మాదఁగాంచి
అష్టకష్టములు సహించి పెంచి పెద్దవానిని గావించిన తల్లియే
యిహవరంజుల సుఖండు. కాని యెల్లరకు నట్టి భాగ్యము
లభించునా.

వన — అమ్మా! అట్లనుకొనుచున్నారా! ఎంత పొరపాటు. ముగువచ్చు
లారని ముద్దుప్రాయము ననే బిడ్డలుగాని ముదిరి మీసములు
గడ్డములు వచ్చిన కనుక బిడ్డలనుకొంటిరా. ఎవరో యొకరి
మాటకేమిగాని ముప్పాతికొ ముప్పీసము కత్తులేగాని పుత్రు
లుకారు.

అన — అనియన్నియు వారి వారి పురాకృతము ననుసరించి గలుగు
చుండును దానికై వ్రగవసేయగును. అందుకై సంతానానంత
లేనివారు పుడమి లేనివారే. అట్టివారు లేనలేరనియే నా
సమ్మతము.

వన — నేనున్నాను. నేనున్నాను.

వ—నీళ్ళన్నావా? నీటి యవస్థమీస బుద్ధి. నీబుద్ధి వరిపూర్ణాభివృద్ధి నొందున. నీటి నీ యభిప్రాయము మూరితీరును. అదిగాక తొల్యమున సంతాపకాండ యెట్లుండగలదు. వ్యక్తిత్వము నొక పారి తిలకింపుము. జాతువులను, శకుంతలములును క్రిమి కీటకములును, వృక్షలతాశుల్బములును నెంత సంతానా సక్తములై యున్నవో చూడము. అంతియేగాక తమ సంతానార్థ వృద్ధి ధగ్ధములను ధావోసి తువకుఁ బ్రాణములను సహితము త్రొక్కిపారయముగా సమర్పించుచున్నవి. బిడ్డలను సాక శేరిని వక్షియగు కోయిల సహితము తన గ్రుడ్ల దొంగ తనముగాఁ గాకిగూటనయిన నలిపి పొదిగించి పెద్దవై తన్నుఁ జేరక దూరిస్థము లగుచున్నను తన కన్నసంతతియని చూచి యానందమునఁ బాడుకొనుచు, కడుపునఁగన్న గ్రుడ్డలను కాకలపాలు చేయవలసి వచ్చుఁగదా, గారామునఁ జెందు కొను నదృష్టము కాంచనైతినిని కన్నులెఱ్ఱఁబడ నల్లాడి యాకు మేయుచున్నది.

కడుపుఁ జించుకొనివచ్చు కానువయినను నరమానందమున భరించి తమ యాయుష్యమును గూడఁ బోసికొని విర్దిల్లుడని బిడ్డలకై ప్రాణముల విడుచుచున్న తేభ మండ్రగల్బల నంద్ర కామిల సంతానాసక్తిఁ గనునింపుము,

పిలకలే వంశవర్ధనములు గాగల కదళీతరువును మార్కట్రో హపు సంతానమునకై తనువుఁ దొరంగుచున్నది. మ్రాకులకే సంతతిపై నింత మక్కువమండ మానవులకు లేకుండుట భావ్యమా.

ఏకవారికమైన చిన్న జెట్లు సహితము-ఆతివృష్టినావృష్టి దోషములకు నోర్చి తమ పుట్టువునకు సేతుభూతములగు పెన్నులను కంకలను, కాయలను, కన్నులఁ జూచియే నశించు చున్నవి. మోషిడులు మున్నగు ఫలవృక్షములు తమసంతానాభి వృద్ధికై రస వద్యలంబులఁ గానక- పెట్టుచున్నవి.

చేతులి బంతి మున్నగు, పుష్పలతాకుంజంబులు సంతానాభి
లావమై కరిమిళ సంయతంబులగు నువర్ణ పుష్పరాజంబులఁ
జంది పెట్టుచున్నవి.

మల్లెలు మొల్లలు మొదలగు కొన్ని పుష్పలతలు సంతానాభి
వృద్ధికై తమ దేహములఁ జీల్చి యిచ్చుచున్నవి.

ఉత్తరేణులు పల్లెడలు నక్షత్రలు పూతికలు మున్నగు గడ్డి
పెట్టు సహితము సంతానాభిలావమై కంట కావృతములగు
చున్నవి ఇదియంతయుఁ గన్నులారఁ జూచి చూచి మానవులు
సంతాన కాంక్ష సేయరేని మానవులనిపించుకొందురా.

వన—అబ్బా! ఇదియంతయు నెచట యొచించితివమ్మా! మంద
బుద్ధివగు నాకింత యోచన లేకపోయెను. అమ్మా! నీయను
గ్రహమున నీవ్రకృతి రహస్యము నెఱుంగుట వలనఁ గృతార్థు
రాలనైతి. మాధ్యము నశించినది. కాని యొక్క సందేహము
దారిద్ర్యమునకు విడ్డ లెక్కడనుట నిజమేనమ్మా?

అన—అగును.

క. చీకటికిఁ జక్క-లట్టుల

బ్రాకటముగ లేమిడికిని జహుసంతతి యా

గాకేమి! వాన సేగియు

నేకడ సంతతిని లేమి యిచ్చుహిఁ గలదే.

వ మ్మం క ము

రంగము 2

స్థలము: పెక్కుంతము (గారి, లక్ష్మి, సరస్వతులు మంతనమున గుందురు
గారి—చిట్టలుక గండుచిట్లుల నెదురించుచున్నది. మానవాంగన
మహాశక్తులవైఁ గత్తిగట్టినది. మనగౌరవమును సరస్వమును
హరించినది. మనవ్రయత్నములన్నియు వృథాయలయినవి. శక్తి
త్రయ వ్రయక్తా సూయా వ్రయోగము అనసూయవై నిరుప.
యోగమైనది.

లక్ష్మి—కాలపాతి కూల్యమున కేమి చేయుదుము. త్రిభువన విజయము
డగు మన్మథుడు తొక్క బడలిని సాధించలేక పుట్టెడు వరా
భవముతో వెనదిగి వచ్చుటఁ జూచి నాప్రాణ మున్నురుమని
పోయినది. స్వప్నమున గూడ నిట్లున్నది తలంచుకొంటిమా.
ఈశ్వరు నంతవాని నెదుర్కొని లేచువు పోయినను గార్యము
సాధించి వచ్చిన అనెహయఁ శూరునకు నిట్టిదురవస్థయూ!

సర—(గారిదికై) వదినా! కళయము నావు సామర్థ్యముగల
యామెవైకఁ బ్రాణానతుల నఁపుట పొరపాటేనుమా. కసిపోక
మసిపూసి కొనినట్లుచది. దురాగ్రహమునఁ గార్యా కార్య
ములు గుర్రెఱుంగ లేకపోయితిమి. కర్తవ్య మేమి. కలుకుటకు
నాకే నోరాడకున్నది. ఇంక మీసంగతి యేమి చెప్పవలయును.
త్రిమూర్తు లింకను నిలు చేయున్నాడు. నీమి కొంత మునిగిన
దోగదా.

(నారదుఁడు ప్రవేశించును)

నార—అది మునిగినది. మునిగినది! సంజేహమేల ముగరమ్మల
కొంతలు నొక్కసారిగా మునిగినవి.

సర—(సంభ్రమముతో) ఏమి రా నా య నా ! అట్లను చున్నావు.

లక్ష్మి—మఱల కొంత కేమిసరు పెట్టితివి?

గారి—ఏమి ప్రమాదము సంభవించినది.

నార—ప్రమాదములు రాక నేమగు. సర్వసమర్థులఁ ద్రిమూర్తుల
సర్భకులఁ గావించి యాడుదాని చేతఁబెట్టిరి. వడతుల మంత
నఁబులూరక పోవునా? అమ్మలు తలవడిన నాగుదురా.
కొంతలు మునుగును మీరాయమ్మపై వైరమునకుడని నెత్తిన
నోరుపెట్టుకొని చెవిఁలు గట్టుకొని యెంత నూరిపోసినను
మీ మది కెక్కినదా! తలవట్టినప్పుడు గదా తెలియవచ్చును.

ముగర } (ఆశ్చర్యంతో) మించినది మించినది! కర్తవ్యము! కర్తవ్యము
మ్మలు } బోధింపుము.

నార—బోధించున దేమున్నది. పోయి యామెను ప్రాధేయపడి
వేధింపుడు. నేనును మీ జేతుల నే బట్టి బ్రతిమాలుకొనెదను.
దైవముపై భారముంచి సాక్షును నఁ గార్యపాధన మరయుడు.
ద్రోహమంతయును జయలుపడినది సాక్షుల శ్రోధము సర్వం
సహా నాశకారణము. మీ యనూయ యనూయ యొద్ద
గవ్వకుఁ గొఱగాడు. మీ గర్భము గడ్డిపోచ విలువ చేయదు.
మీయహంకారము లెదులకును గొఱగావు నామాటలు
విని పొందు. వేగమ పొందు. కార్యమిట్టికీ విందిపోయినది.
పోయి పాదమాలపైఁబడి వేడుకొనుడు.

గారి—ఆఁ! అంత హైన్యమున కోడిగట్టు మందువా. గర్భంతరము
లేదా.

లక్ష్మి—నారదా! సమర్థుడవు మఱి యొక మార్గము నెఱింగింపుము.

సర—సర్వతంత్రి వేదివి. జగముల తల్లుల పరువునిలుపుము.

నాక—వట్టిది. వట్టిది నిలువబోదు. తెగి దనుక బిగియరాదు కీక్రమ
ముగా నడుపుడు. “అన్యథా శరణం నాస్తి త్వహేవ శరణం మమ”
అనడి మంత్రాక్షరములను వఠించుచు నామె పాదముల.
నాశ్రయింపుడు. లేకున్న లోకము లరాజకములు గాగవు.

ప స్థాం క ము

రంగము 8

స్థలము—అఱి)మున్యాశ్రమము.

(తెరయెత్తగా అననూయయు అనహంక్రియయు మువ్వరు బిడ్డలు
నందురు.)

అన—(అనహంక్రియకుఁ దొట్టెలోని బిడ్డలను చూపుచు వికాసముఖ
ముతో) భూచితివా? నా ప్రతిఫలములను, నా తపఃఫలము
లను.

అనహం—(బిడ్డలను పరికించిచూచి) ఎంత యద్భుత వంతు. రాల్

వహ్లా! నీవాడుమూర్ఖుల ముమ్మూర్ఖులఁబోలు విడ్డం నునా
యాసమునా గర్భవారణమును ప్రసవ వేదనమును లేకయే
పొందఁగలిగితిని.

అన—(ఒకవిడ్డ నెత్తి చూపుచు) వీనిం జూచితివా? నీలమేఘశ్యాము
డమ్మా. వక్షస్థలమున నచ్చముగా శ్రీవత్సమునుబోలి పుట్టు
మచ్చయు, వాఙ్మయము మువర్ణ కమలంబునుం జూడుము.

అనహం—(తాగుగా సాదంబులఁ బరిశీలించి) పాదములయందు శంఖ
చక్రములు మృదుముగా విరాజిల్లుచున్నవి. ఈ భద్రలక్షణము
లన్నియును జగత్స్వయంకండగు శ్రీనిమ్మని పృథాణకుఁ దెచ్చు
చుండుట లేదా.

అన—(రెండని విడ్డను జూపుచు) తారహరిహీర డిండీరములం బోని
యీ శుభ్రశరీరము కలంబు నాణెరేఖచే సర్వజ్ఞ శేఖరు
నిందలంపించుట లేదా.

అనహం—అహా కాశేమి? ఆ కంఠమునంపలి నైల్యము చంద్రునం
దలి మచ్చవలె ననుపించుచుండఁ గాదనుటెట్లు?

అన—అమ్మా! ఇటు ఇటు! వీనిని నామద్దులవానిని జూచితివా?
కళంకరహిత తుహినకరమంపలము గనా వీని ముఖవద్దము.

అనహం—వేటయోచించినేం పిరుమువ్వుయ పృష్టిస్థితిలయ కర్తలు
గాని వేటుగాదు.

అన—వీరినెట్లు పిలువవలయునో తోచకున్నది.

అనహం—నీమవి పిలువవలయునా యను యోచనయేల? ఈ శ్యామ
లాంగుని శ్యామమండరదత్తని యనరాదా.

అన—సరియే! వీనిని దత్తని యందము. మఱి వీనినో (రెండవవిడ్డను
జూపును.)

అనహం—కల్పవనిమూరుడగు నీ శుభ్రశరీరుని—

అన.—సరే యిక నేమి! దూరని పిలరము. ఇంక నీ ముద్దులమూటను
పున్నమవెన్నెలకేట నేమని పిలువవలయును (అని మూడవ
విడ్డను చీరనందుకొనును)

అనహం—వీనున నేమి! చంద్రుండలనిభముఖుని చందని పిలువ
బాదా.

అన—తథాస్తు! అట్లే కానిమ్ము.

(బాలరను క్రిందకించి యాడిచుచుండును.)

అనహం—ఈశత్తు చూడుము. బోరగిలఁబడి యెట్లు దోగాడుచు
న్నాఁడో.

అన—వీని యాశ్పతి దర్శనీయముగ నే యున్నది. పూర్వజన్మ వాసన
నడబాటులు జరమాత్మునకును దుష్పాథ్యమేనుమా.

గీ. బోరగిలఁబడి వృష్టమేవారనెత్తి
మొగములేచి ధామణి మోదఁబాదఁగె
ముట్టెతోడను వదముల ముట్టి మట్టి
రహిఁగదల్చెడి యాదివరాహముట్లు.

అనహం—అమ్మయ్యా! వీఁడేమి చేయుచున్నాఁడో యిటుచూడుము.
(గుండబాదుకొనుచు విడ్డనోటిలోని మట్టిని ప్రేళితో బయ
టికి లాగుచు)

అన—ఈదూరు వెనుకటి యన్యక్తపు కనులను జ్ఞాపకము చేసికొను
చున్నాఁడు గాఁబోలు.

గీ. చేతఁజిక్కిన మన్నెల్లజేరఁబట్టి
కొంబెతనమున మ్రొంగ నెక్కొనె శివుండు
రెండుచేతులనుం గబళించి విసము
గ్రుటుకుమని యొక్కసారిలో గొనినయట్లు.

అనహం—ఈనాయన చేతులెత్తి యాడుచుఁ గేకరింతు పెట్టుచు
న్నాఁడు.

అన—వీడుమాత్రము సామాన్యఁడా! నాచందు చీకటిఁ బిలిటం
బట్టి నెమరువెటుచున్నాఁడు.

అనహం—వీరినిక నిదురబుచ్చి గృహకృత్య నిర్వహణమునకుఁబోవలయును గదా. ఉమ్మలలోనుంచి యొకఁజోలఁబాడుదమా?

(జోలపాడుదురు—తెరవడను)

రంగము 4.

స్థలము—అత్రిమువ్యాశ్రమము, (అనమాయా సార్వభౌ లక్ష్మీ సకస్వతులు కూర్చుండియుండును.)

అన—అమ్మలు—మా యమ్మలు—జగమునమ్మలు—ముగురమ్మలు మాయంబలి కరుణావిశేషమున మాకుటీర నిలయమ్మున కేతెంచి భవ్యమొనర్చితిరి అహ! మా భాగ్యమేమి? ఒకతె సర్వమంగళ. ఒకతె భాగ్యాధిదేవత. ఒకతె కారదాంబ. ఇక మాకేమి కావలయు. చరితార్థల మైతిమి. మాయదృష్టమునకు మేమే గర్వించుచున్నాము. తల్లలారా! తామువచ్చిన కార్యమేమి?

గారి—(అవవారింది) అహ! ఏమి యీ నక్క-వినయములు. “అలి వినయం ధూర్జలక్షణం” అనుట సార్థకముగదా! అయినను “కార్యార్థిసః కుతోగర్వః” అన్నార గనుక ఈమెతో మన కేమి? మంచిగా మాటాడి మనభర్తలను చేజిక్కించుకొందము. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! అనమాయా! మూర్తిరయము ఇచ్చటికి వచ్చినారా? ఇల్లు పెడలిపోయి యెన్నియో దినము లయినది. ఎవటి కేగినది యెందుల కేగినది చెప్పలేము. వారి వృత్తాంతమేమియును చెలియరాదు. ఇచటఁ దెలియును గదా! యని వచ్చితిమి.

అన—అమ్మా! తమ భర్తలు సృష్టిస్థితి లయకర్తలు. ఎచ్చట నేనిగలరు. ఇందు లేరని మాత్రము నేనెట్లు చెప్పగలను. నూత్యరస్మి కోకని ప్రదేశము లేనట్లు సర్వవ్యాపకులైన తమ భర్తలు లేనితావులు లేవుగదా. వారి కొక రూపమా—యోనామనూ. వారి నెట్లు పెదుకఁ గలరు? ఎచ్చట కనుఁ గొనఁ గలరు? ఏ రూపని కనుఁ గొనఁ గలరు? ఇచ్చటఁ దెలియును గదా యని

వచ్చితి మంటిరే. ఇది యేమి వట్టణమా? నిర్వాహకముగు నీ మునివల్లెయందు సంత యెఱుక గలవారెవ్వరున్నార? మేము వృత్తికా వరిశోధనమైన నెఱుంగఁగఁదే!

లక్ష్మి—(అవవారింది) ఎంత యుక్తిగా మాటలాడుచున్నది. దగ్గరఁ బెట్టుకొనియే యేమి నయంగారిమాటలు. ఇంత మాత్రము మనకుఁ దెలియదనుకొన్నదిగాఁబోలు. మానవాంగనకుఁ గల తెలివి తేటలు వ్రక్కతి మహాశక్తులకు లేవను కొన్నది. (వ్రకాశముగా) కనుఁగొన శక్తిచాలక చూడఁగల దాన విందు న్నావనియే వచ్చినారము. (అవవారింది) లేడికి కాలమువచ్చి చిక్కినదిగాని కాళ్లులేక చిక్కిలేదు. ఆత్మవతుల నెఱుంగలే కున్నారమా. అజ్ఞానులయిన మనుష్యులగు లనుకొంటివా? దివ్యజ్ఞాన సంపన్నులగు శక్తిత్రయమును

అన—అమ్మా! అట్లనుచున్నావేమి? నేనంతమాత్రపుదాననా? ఈ కార్యము నావలన నేమగును. నావతియైన నింటలేడుగదా.

సర—వతితయైన గంగాధవానిని పావనమునర్చిన నీకిది యొక లెక్కయో. వ్రకాయము నావినరల్లిని మావతులఁ జూపలేవా? (అవవారింది) తలలుమార్చుగలవు. నీకుఁ దెలియనిదన్నదా. అంతలాపు యతి నన్యాయముగ మంటుగలిపితివి.

పార్వ—(అవవారింది) అదియేమిలెక్క. అతిశులైన ద్రిమూర్తుల సర్పకులఁ జేయలేదా?

లక్ష్మి—(అవవారింది) దివ్య వ్రభావయుతులగు దేవతలవని యైపోయి వది. చివరకు మానవ మాత్రులకే లోఁబడిపోవుచున్నాము.

సర—అమ్మా! ఇంటిలో “క్యావు క్యావు” మని యేడ్చు కాలురెవరమ్మా. తమకుఁ విల్లలు లేదుగదా. (అవవారింది) నారద వాక్యము యవార్థమే నుమా. ఈమె యెంత యుపాధ్యురాలు. విద్వలను గావించి యింటఁ బెట్టుకొనియే యెఱుంగని తెఱుగున మాటలాడుచున్నది.

పార్వ—(అవ్వారింది) ఎన్ని మాయలు నేరక యింతపాటి యైనదా పోకిరిగాక పెద్దమునిషిగాడట. అట్లే మాటకారిగాక పరిశ్రతగానేరడు.

అన—వీరు నాపెంపుడుబిడ్డలు. దైవప్రసాదులు. చాచనేల. నాపాతి ప్రత్యమునకుఁ గలిగిన ఫలభాగధేయములు.

గారి—(అవ్వారింది) బోరా! ఈమెకెంతగర్వము. తానే పరిశ్రత యని గాఁబోలు. తనమాత్రపు వారికె నెవటను లేరనియా? (ప్రకాశముగా) అమ్మా! తమ యభిప్రాయము మాకుఁ జక్కగా బోధ పడలేదు. వీరు తల్లిదండ్రులు గన్న బిడ్డలుగారా?

అన—కారు. ముమ్మాటికిని కారు. ఈశ్వరు ననుగ్రహమున నిట్లయ్యె.

గారి—(నవ్వుచు) ఈశ్వరు ననుగ్రహమున నిట్లయ్యెనా? త్రిమూర్తి స్వరూపుండగు సీశ్వరుం డనుగ్రహమున నిట్లయ్యెనా?

అన—ఎట్లయినఁ గావచ్చును. ఈశ్వర విలాస మిట్టిదని యెఱుంగ నేరితరము.

లక్ష్మి—అట్టివారి సర్పకులగాఁ జేసిన తల్లి కైనఁ దరముగాదా?

అన—అమ్మలారా! మీరేమో యాబిడ్డలను జగత్పతులగు మీవతులుగా భావించుచున్నారు. అది యెంత నిక్కువమో నేనెఱుంగను. సత్యముఁ జెప్పెద వినుడు. ముగ్గురు యతులు (అవ్వారింది) యతులో, యతివేషధారులగు మీవతులో (ప్రకాశముగా) ఒకదినమున మాగృహమున కతిథులుగా వచ్చినారు. స్నాన సంధ్యావ్యసూప్తానము లైనవి. భోజనమునకుఁ గూర్చుండిరి. “విగతవస్త్రునై వడ్డించినగాని భుజింపము. ఇది మాశ్రవము” అనిరి. నాకేమియుఁ దోపలేదు. అతిథులను విధ్యుక్తముగ నెక్కరింపక విఫలమనోరథుల నొనర్చికంపుటయు ధర్మముగాదు. వారి ప్రతినియమమును వశలి వారుభుజింపరు. అభిమాన హీనయగు స్త్రీ జీవితము నిరర్థకము. మానవోని కోర్చి వారి కెట్లువిందు సేయుదును? కొంత తపవిట్లు వితరించి కార్యము నెఱుంగక పరిపాదకములంబుల ముపంబున

నిలువుకొని భ్యానించి నలలముల వారిపైఁ జలికితని, పెంటనే
వారు బాలకాకృతుఁ దాల్చిరి. అప్పుచినుండియు విడ్డలకై
మోమువాచిన నేని యవస్థగతికులగు విడ్డల సాకుకొను
కుంటిని నమ్మడు వమ్మకుండుడు. వాస్తవ మీది.

ముగ్గురు—అమ్మా! వారు మాపతులని నారదునివలన వినియే వచ్చి
యన్నారము. తేకున్న నిచటి కేలవత్తుము.

(నారదుడు ప్రవేశించును)

నార—అమ్మా! అననూయా! పెద్దమ్మల నలక్రమపెట్టెడవు? వారి
పతులను వారి కొనఁగను.

అన—ఎవరి పతులెవరో నేనెఱుంగను. ఈ నా ప్రతీఫలముల- నా
ముద్దుల విడ్డల ననల విడువ వలయు.

నార—(తనలో) ఇదియేమో పాకము ముడినట్లున్నదే. అయినను
ప్రార్థించి చూతునుగాక! (ప్రకాశముగా) జగన్నాథలపైఁ
బగవిడుపుము.

అన— పగయేమో- పగయేమో నాకుఁదెలియదు. నాకన్నులఁ
గన్న చిన్నారి పొన్నారి నాన్నల ముద్దు మురిపములఁ జూచు
కొనిని జన్మమేల? ఈవిడ్డలను విడిచిన నాప్రాణములు నిలు
చునా? తనకుమాలిన భర్తమును మొదలు చెడ్డభేరమును
గలచా?

గారి—అమ్మా! పతినివిడిచి యుండలేక పతి దేహమునం దర్థభాగము
నైయుంటిని. వరమసాధ్యికి పతి వియోగ దుఃఖము దుర్భరమని
వేర చెప్పవలయునా?

అన— ఏమో! ఎవరివ్యధ వారిది. జగములతల్లివి కడుపుతిపి నెఱుంగ
కున్నావా?

లక్ష్మి—ఎచటఁదిరిగినను నాపంచప్రాణములు నానాధుని హృద
యముననే పొందుపఱచియుండును. అట్టి నన్నదబాపుట
సాధ్యంక్షణమా. నన్నారని పాయజ్యము నొందఁజేయుము.

సర—నలుకుతోడుగచుండు నన్ను నామగనికి దూరస్థురాలిని గావించితివి గదా. ఇది నీకు భావ్యమా? తెలిసిన తల్లిని తిన్నగా యోజించుకొనుము.

అన—కూర్పుటయేమో, ఎడఁబాపుట యేమో నేనెఱుంగను, నా కనుల వెలుగులను, నా యాణిముత్యములను, నా ముద్దుల మూటలను, నా యమృతంపుఁ దేటలను వరులకర్పించ మందురా? ఆలోచించుట కేమున్నది. నేను మీయెడ నేమి యవర్తాధ మొనర్చి యుండలేదు. మీ భావ్యాభావ్యముల నేనెఱుంగను. మీవత్తులైన విముక్తుల నేలవదలివత్తురు? అదిగాక జగత్పతులు మీవత్తులే యనుటయెట్లు?

నార—(తనలో) ఇక నేను రకుండఁ గార్యము కానేరదు. చొరవ చేసికొనవలెను. (వ్రకాశముగా) తల్లీ! వట్టు విడుము. ముగు రమ్మలకును తామీ సాధ్యులను నెడి గర్వ మఖర్వమైనది. అవరాధము క్షమించి వతిభిక్ష సేయుము.

ముగ్గురు—(తలలు నంచుకొని లజ్జ నభినయింతురు) కరములు జోడించి తల్లీ! మే మొనర్చిన దుర్లయమును సైరింపుము.

అన—(తనలో) వైరమునకుఁ గాలుదుర్విన జగన్మాతల శిరములు వంచి చేయొగ్గి యాచిందుచుండిరిగదా. కాదని తోసిపుచ్చుట భావ్యమా, భావ్యాభావ్యము లెట్లున్న పుత్రమోహము విడువనీయకున్న దేమిసేతును.

నార—అననూయా! సార్థక నామత్ర. మహావతిప్రతప్ర. మేమే సతుల మను జగన్మాతల దిద్దనేర్పితివి. ఈ కృతావరాధినుల క్షమించి వయాసుతి మూర్తిత్రయమును విడచిపుచ్చుము. నీవతి తనః ప్రభావమునను, నీ పాతిప్రత్య మాహాత్మ్యమునను, దిక్కుర్యంశంబుల నీగర్భంబున దత్తాత్రేయ మూర్త్యాన చంద్రులు దయింతురు. జగన్మాతల జగన్నాయకులగుచ్చి పుణ్యము గట్టుకొనుము. (అననూయ వసిబాలురపై మంత్రీరీర్థమునఁ జలును.) (తెరవడును)

(తెరయెత్తఁగాఁ ది)మూర్తులు; గారి లక్ష్మీ సరస్వతులు
నారదానునూయలు నుండురు.)

తి)మూర్తులు—నీ కలివ్రతాత్వము జగ ద్విదితమైనది. ఇఁకఁ గోరవల
సిన వరములఁ గోరుము. నీయెడలఁ బ్రసన్నులమైతిమి.

అన—భగవత్ప్రసన్నతకంటెఁ గావలసినదేమి? అయినను కోరుమం
టిరి గానఁ గోరుచుంటి.

గీ. కతులు నమ్మిలా వర కలివ్రతలయెడల
నురక యుద్ధండతను జూవకుందుగిత
సతుల యున్నతికి నననూయతవహించి
వ్రక్పతి పుడమాళి నుఖనుప్తి వరలుఁగాత!

సంపూర్ణము.

త ప్పొ మ్మ ల వట్టి క

పుట.పంక్తి	తత్ప	పిత్ప
1	2 తెలియించ	తెలియించ
7	16 గాంచి	గాంచి
9	2 వానావలల	వానావలల
9	11 యుద్ధోగము	యుద్ధోగము
	23 యుద్ధోగము	యుద్ధోగము
✓	24 తెట్టుకున్న	తెట్టుకున్న
10	11 పిలుచుటయే	పిలుచుటయే
10	16 తెలిసి	తెలిసి
13	4 పోరలెన	పోరలెన
13	6 కొంచెము	కొంచెము
15	11 వేరంటము	వేరంటము
15	28 కొట్టుకొని	కొట్టుకొని
16	27 (వాళ్ళు) అనుమాట తీసివేయుము	అనుమాట తీసివేయుము
19	12 గరుణము	గరుణము
21	6 కావోయ్	కావోయ్
21	11 వయస్సు	వయస్సు
31	12 ద్వివీర్యులము	ద్వివీర్యులము
31	24 అమ్మ	అమ్మ
33	17 యతిధి	యతిధి
34	23 వ్రాసిన రసము	వ్రాసిన రసము
37	27 కాలికి	కాలికి
42	12 వీరియందర	వీరియందర
42	24 గలదానా- అత్రి	గలదానా అత్రి
44	20 అనమాయ	అనమాయ
45	8 వం	వం
45	23 తెలియకుట	తెలియకుట
49	20 పొరసి	పొరసి
51	2 రండు, (నిమ్మ)	రండు, (నిమ్మ)
		మింతురు)
60	18 పొలివ్రాసెను	పొలివ్రాసెను
62	4 వరునిది	వరునిది
76	13 వ్రాసె	వ్రాసె

పుట.పంక్తి	తత్ప	పిత్ప
67	13 జనియించు	జనియించు
67	15 చరగు	చెరుగు
67	25 కాంచించునా!	కాంచించునా!
67	27 గుణావరణ	గుణావరణ
68	25 నిమ్మ	నిమ్మ
69	15 అయిననం	అయిననం
72	4 బహువధాయ	భవావధాయ
		కృష్ణాది వృత్తి
		జలాగ్ని లోగి
		శ్రేష్ఠ కృత్యము
		వాతవే గురవే
		వరుణ.
72	12 వాడువా	వాడువా
73	11 వోకతెలియించ	వోకతెలియించ
73	19 శ్రీ	శ్రీ
74	2 తెలివంద	తెలివంద
74	16 వ్రాసెంచి	వ్రాసెంచి
75	11 అరము	అరము
75	14 వ్రాసె	వ్రాసె
75	17 కుభ్రము	కుభ్రము
75	22 కొత్తమాయ	కొత్తమాయ
76	2 తెలి	తెలి
76	8 వానవయ్య	వానవయ్య
76	21 అనువారి	అనువారి
77	23 యావన్న	యావన్న
78	4 వరుని	వరుని
78	9 శ్రీ	శ్రీ
79	7 అభయ	అభయ
81	20 వాన్మిరుచు	వాన్మిరుచు
81	21 తెప్పటియెట్లు	తెప్పటియెట్లు
84	8 వాన్మిరుచు	వాన్మిరుచు
84	18 వాన్మిరుచు	వాన్మిరుచు

పుట.పంక్తి	తర్జు	కర్త
85 6	ననీ	నని
85 20	విశేష	విశేష
85 25	నెలవునకు	నెలవునకు
90 25	రంభ	రంభ
92 2	గడలండు	గడలండు
94 11	అయ్యమ్మ	అయ్యమ్మ
94 17	దర్శనము	దర్శనము
95 5	నెచ్చట	నెచ్చట
68 15	దీనిదిగూర్చి	దీనిదిగూర్చి
అఖిలవరకు లేదు.		
97 8	సంపాదించితి	సంపాదించితి
97 24	ఇక్కట్లులే	ఇక్కట్లులే

పుట.పంక్తి	తర్జు	కర్త
97 18	తోట్పాటు	తోడ్పాటు
98 3	పొన్న	పొన్న
99 4	శకుంతలములు	శకుంతలములు
100 10	యోగించితి	యోగించితి
102 26	వంతురాల	వంతురాల
103 23	పిలకము	పిలకము
104 24	నానందు	నానందు
69 11	కోరినకా	వరునప్పు —
అ. న. కోరినదికాని కోరికనువరవును.		
వలనవచ్చు కోరిక పడకపోయి		
ఏమిజేసిలేని యెప్పుడు కోరికను		
కోరికమెట్లు నాదు పాపమే నెల.		

